

אספקלריא לקבלתה

אספקלריא לפרשת משפטים תשפ"ג

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת משפטים תשפ"ג..... 1

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר 1
והיה כעץ שתול על פלגי מים" - השוואה מפתיעה בין דברי הזוהר הקדוש
לדברי המגיד מקוז'ניץ!..... 1

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל',
עיה"ק ירושלים ט
בית מקדש עליון ותחתון..... ט

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים ... טו
"הקדמת נעשה לנשמע" (ביאור הענין של "נעשה" ו"נשמע" שהם ב' מעלות
נפרדות)..... טו

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לויקווד כ
טעם קריאת פרשת שקלים - להורות על השגחת השי"ת..... כ

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צבי כד
בדין מצות טעינה בשונא..... כד

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר ל
אמה עבריה..... ל

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. לב
פניני עיון בפרשת השבוע - פרשת משפטים..... לב

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"א"ס לו
צלצלו בפעמון. יש מי שמקשיב..... לו
זכויות יוצרים בתוכנת 'בינה מלאכותית'..... לח

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשוב מד
בענין המוציא מחבירו עליו הראיה אמאי לא אמרינן ספק גזל לחומר.. מד

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים וש"א"ס מט
חכמת דיני הממונות..... מט
"אוזן ששמעה"..... נ

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב
'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה) נב

בענין עבד עברי עובד את הבן..... נב

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים נד

"עקידת יצחק" זכות עם ישראל לדורות, לפי שהיה בה הרבה "דמעות" של
אברהם אבינו מחד, ושמחה מאידך לעשות רצון קונו נלרגל 'רעידת
האדמה' שטלטה את כלל ישראל בעקידתם של עולות תמימות]..... נד

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו'
ו'שמועה טובה' נח

פנימיות נדבת השקלים..... נח

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב סב
ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר..... סב

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער) .. סו
כמה אותיות יש בפרשת שקלים? והאיך יכולים עי"ז להיות "משמיעין על
שעות רצופות"?..... סו

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד ע
השותפות בחיים..... ע

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית עח
לבנת הספיר..... עח

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית פז
פעולת משפט בית דין..... פז

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות) פח
אחרי רבים להטות..... פח

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל צ
נעשה ונשמע - כאיש אחד בלב אחד - ומחצית השקל..... צ

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן
כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק צב
"הקשר בין פרשת משפטים לשבת שקלים"..... צב

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד צה

בדין רכב שעצר בפתאומיות וגרם תאונה..... צה

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי צז

היחס הנכון לעני ולנוקק..... צז

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר צח

נעשה ונשמע - ההחלטה הראשונית..... צח

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער ק

בשר וחלב וריח התורה..... ק

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק קד

גיגית או חופה - שני הממדים של קבלת התורה..... קד

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממעוררי תנועת התשובה. קיב

הרציונל של משפטים..... קיב

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד קטו

הבטחון העוז והשלום, ו'אור פניך'..... קטו

תובנות / הרב נחמן דרקסלר קכא

נדיבות הלב..... קכא

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א שטרם נדפסו / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח קכג

שו"ת בפרשת משפטים / שו"ת בענין מקרא בלילה (חלק א)..... קכג

חינוך..... קכח

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י. קכח

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קכט

'אמפתייה' - מה זה?..... קכט

חידות.....קלא

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'.....קלא

[חידה בפרשת השבוע!](#).....קלא

[פתרון חידת 'פתשגן הכתב'.....קלב](#)

אספקלריא לדרך היומי.....קלג

אספקלריא לדרך היומי - הארות במסכת הנלמדת.....קלג

[הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב.....קלג](#)

[תמצית מסכת נזיר / הרב אהרן פוטולסקי, גני איילון לוד.....קלז](#)

סיפור.....קמב

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

.....קמב

[פרק ד' - "הדשא של השכן לא ירוק יותר".....קמב](#)

סיפור / מתוך מדור 'שימו לב אל הנשמה' באספקלריא הנוכחי.....קנב

[האוצר מתחת לתנור.....קנב](#)

אספקלריא לפרשת משפטים תשפ"ג

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

**"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - השוואה מפתיעה בין דברי
הזוהר הקדוש לדברי המגיד מקוז'ניץ!**

דוד המלך משבח את האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובתורתו יהגה יומם ולילה
במלים: "וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פְּרִיּוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ, וְעָלְהוּ לֹא יִבּוֹל, וְכָל אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ".

הבאנו כמה מקורות וטעמים לכך שהכתוב ממשיך את תלמיד חכם "כעץ", וכמה נאה
לעסוק בזה כעת, בעומדנו די סמוך לחמשה עשר בשבט, ראש השנה לאילנות!

*

בזוהר הקדוש מבואר הפסוק 'והיה כעץ שתול' כך:

כשם שעץ שתול על פלגי מים, שאינו יבש, מצמיח חלקים רבים (שרשים, גזע, ענפים,
עלים, פרחים וכו') - כך העמל בתורה כלולה תורתו מחלקים רבים (פשט, רמז, דרש, סוד
וכו').

*

נביא כאן את תרגום לשון הזוהר הקדוש (פרשת בלק, דף רב ע"א):

כמה טובים הם דרכי ושבילי התורה!

שהרי בכל דבר ודבר יש כמה עצות, כמה טובות לבני אדם, כמה מרגליות שמאירות לכל
צד. ואין לך דבר בתורה שאין בו כמה נרות מאירים לכל צד: פסוק זה הוא כפשוטו, ויש בו
כפי מדרשו, ויש בו חכמה עליונה להזהיר למי שצריך.

אשרי חלקו מי שמתייגע בתורה תמיד. מי שמתייגע בה מה כתוב בו? 'כי אם בתורת ה'
חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ'. למה זה סמוך לזה? אלא, מי שמתדל בתורה
יומם ולילה, לא יהיה כעץ יבש, אלא כעץ שתול על פלגי מים: מה אילן (1) יש בו שרשים,
(2) ויש בו קליפות, (3) ויש בו מוח, (4) ויש בו ענפים, (5) ויש בו עלים, (6) ויש בו פרחים,
(7) ויש בו פרי - שבעה מינים אלו עולים לשבעה עשר - לשבעים [כל מין מהשבע כלול
מעשר, כנגד עשר הספירות, סך הכל שבעים] - גם דברי תורה: (1) יש בהם פשט המקרא,
(2) דרש, (3) רמז שרומז חכמה, גימטריאות, (4) סודות טמירים, סודות נסתרים אלו על אלו,

(5) פסול וכשר, (6) טמא וטהור, (7) איסור והיתרא. מכאן והלאה מתפשטים הענפים לכל צד, 'והיה כעץ' ודאי. ואם לא - אינו חכם בחכמה".
עד כאן דברי הזוהר הקדוש.

*

והנה, השוואה נפלאה לדברי הזוהר הקדוש, שמשלימה את ביאור המשך המזמור בנוסח 'דברי תורה עשירים במקום אחר', נמצא בקונטרס של המגיד מקוז'ניץ זי"ע על עשרה מזמורים ראשונים (נדפס בתוך ספר 'אמרי צדיקים'):

בזוהר הקדוש התפרש הפסוק 'והיה כעץ שתול' שרומז על כך שיש בתורה גם את חלק הסוד, כמו עץ שיש בו 'שבעים' חלקים, ובא הכתוב להורות שלומד התורה צריך שיהיו בו כל חלקי התורה, ואם לאו - אינו נחשב חכם בחכמת התורה.

והנה, המגיד מקוז'ניץ, בלא להזכיר כלל את דברי הזוהר הקדוש, בא ומפרש כך את הפסוק הבא אחריו! 'לא כן הרשעים כי אם כמץ אשר תדפנו רוח' (תהלים א, ד), שהרשעים טוענים: 'לא כן' שיש בתורה את חלק הפנימיות, 'כי אם כמוץ' - הם טוענים שיש בתורה רק את חלק החיצוניות.

והדברים משלימים זה את זה להפליא, שעל מה שאמר הכתוב קודם לכן שהאמת היא 'והיה כעת שתול' שיש גם את חלק הסוד שהוא חלק בלתי נפרד מהתורה, על זה עצמו ממשיך הכתוב ואומר שהרשעים אומרים "לא כן!" [שבזה מבואר היטב ש'לא כן' אכן בא לשלול את מה שנאמר בפסוק הקודם].

ובזה לא נשלמה עדיין ההפתעה. המגיד מקוז'ניץ כותב שם לפרש, שבלשון 'לא כן' טמון רמז שלכך הכוונה, כי 'כן' עולה בגימטריא 70, כמנין "סוד!".

ובכך יש הוספה נפלאה להשוואה עם דברי הזוהר הקדוש, שהלוא אף בזוהר הקדוש הנ"ל נזכר שב'והיה כעץ וגו'" נרמז דבר זה בעזרת מספר זה עצמו - 70! שבתורה כמו בעץ יש 'שבעים' חלקים, שיש בתורה גם את חלק הסוד!

שהלוא כפי שהבאנו, מבואר בזוהר הקדוש שעל לומד התורה נאמר 'והיה כעץ', כי כשם שבעץ יש מניין 70 - שבעת חלקי העץ בהכפלת עשר כנגד הספירות, כך התורה כלולה מכל החלקים, גם חלק הסוד.

והוא נפלא בס"ד.

*

* אופן חלוקת ספירת שבע חלקי התורה רשמתי לעת עתה על פי השערה בלבד.

וראה גם בזהר חדש (רות צו ע"ב, תרגום):

"כמו"ץ אשר תדפנו רוח. זו התורה שלהם וכו'. מה שאין כן בישראל, מה כתוב? והיה כעץ שתול על פלגי מים", ושמה יש מקום לפרש גם שם כעין דברי הזוהר הקדוש הנ"ל, שתורת הגוים נמשלה כעץ יבש, כי אין בה את כל החלקים, חסר בה את חלק הסוד.^ב

*

וכעין ביאור זה למזמורנו, נמצא בתוך דברי רבינו ה'חתם סופר' (דרשות חלק א, דף כד ט"ד), שכתב, שלעומת הצדיק שתורתו היא 'כעץ שתול', הרי שתורתו של הרשע היא 'כמוץ' שאין לו שורש וענף. אכן שם מבאר זאת לכאורה מנקודת מבט אחרת: שלרשע אין סייעתא דשמיא לאוקמי גירסא.

*

מעניין לעניין באותו עניין:

בדברי הזוהר נכלל, ש'והיה כעץ שתול על אפיקי מים' בא להדגיש: 'ולא כעץ יבש'. והנה חשוב לדעת, שלפי האמת מצאנו דברים קרובים לזה גם בש"ס - לפי אחת הגירסאות במסכת עבודה זרה (דף יט ע"א).

רבינו חננאל כותב שם: 'והיה כעץ שתול שמשלח שרשים וענפים, ולא נעוץ ועומד בלבד', ופירש שם ב'חשק שלמה' (נדפס על דף הגמרא), שנראה שגירסת רבינו חננאל בגמרא עצמה היתה: 'כעץ שתול ולא נעוץ ועומד' (עיי"ש).

^ב וראה גם בזהר חדש תקונא קדמאה על בעת"ו, והשוה לכאן את דרשת חז"ל (ע"ז יט, א) אין אדם וכו' ממקום ובמקום שלבו חפץ, והאריז"ל פירשו על חלקו בתורה, וכן "ובתורתו" מבואר בשבט מוסר (ר"א הכהן האתמרי, מא (טו)) שהכוונה לחלקו שלו בתורה.

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל', עיה"ק ירושלים

בית מקדש עליון ותחתון

הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלַח מִלְאָךְ לְפָנֶיךָ לְשִׁמְרֶךָ בְּדַרְךְ וּלְהַבְיָאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנַתִּי (כג, כ)

הכנת מקום מכוון כנגד

רש"י הביא שבתנחומא דרש 'אל המקום אשר הכינותי, כבר מקומי ניכר כנגדו, וזה אחד מן המקראות שאומרים שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה'.

ובביאור הדרש נחלקו המפרשים, הרא"ם כתב שאילו הכוונה לבית המקדש למטה, היה ראוי לומר 'אל המקום אשר הכינותי לך', ובהכרח סתם 'הכינותי' הוא כאילו אמר 'אשר הכינותי לי', והוא בית מקדש שלמעלה, שהוכן מכבר. ואילו מהר"ל (גור אריה) כתב שהוקשה לתנחומא, וכי מקום זה בלבד הכין, והלא הכין את כל העולם, ובהכרח שאמר 'אל המקום אשר הכינותי', הוא הכנה לבית המקדש, שמקומי ניכר כנגדו. ושניהם מתנבאים בסגנון אחד, שהכנת הבית העליון קדמה לבנין בית התחתון.

ברם, השל"ה (פר' תצוה) הקשה שמלשון רש"י לא משמע כן, שכתב 'בית מקדש של מעלה מכוון כנגד בית מקדש של מטה', וכי מי נתלה במי, הלא הקטן נתלה בגדול, והיה לו לומר 'בית המקדש של מטה מכוון נגד של מעלה'.

וביאר השל"ה, שאמנם 'מקדש שלמעלה הוא קדמון, אלא שהשי"ת צוה לעשות מקדש שלמטה בסודותיו של מקדש שלמעלה, שמכח עבודת המקדש שלמטה, מוכן לקבל ההשפעה מהמקדש שלמעלה. וזו ההשפעה אינה יורדת מלמעלה עד שתעלה מלמטה התעוררות מהכנה שלמטה. ולענין ירידת השפעה זו, מכוון של מעלה נגד של מטה, כי צריך לעלות מתחילה התעוררות מלמטה, דהיינו כשלמטה כסא והכנה, תשרה עליו ההשפעה מהמקדש שלמעלה'.

אמנם, כסדר שהביא רש"י כאן מהמדרש, כן הביא גם בביאור הפסוק (בראשית כח יז) 'מה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית א'להים וזה שער השמים', אך לעיל בשירת הים (טו יז) על הכתוב 'מכון לשבתך פעלת הוי"ה', הביא מהמדרש להיפך, ש'בית המקדש של מטה מכוון נגד של מעלה', ומאחר שהתבאר טעמו כאן, צריך ליתן טעם לשינוי דבריו לעיל.

בית שלישי מלמטה או מלמעלה

בבבא קמא (ס:), אמר הקב"ה, עלי לשלם את הבערה שהבערתי, אני הצתי אש בציון, שנאמר 'ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה', ואני עתיד לבנותה באש שנאמר 'ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה', ומשמע שהמקדש וירושלים לעתיד לבא יבנו

בית מקדש עליון ותחתון

ע"י הקב"ה בעצמו, וכן דרשו בזהר (ח"ג רכא.) מהפסוק 'בונה ירושלים ה'. וכן נקט רש"י (ר"ה ל., סוכה מא.) שהמקדש עתיד לירד בנוי ומשוכלל מן השמים, שנאמר 'מקדש ה' כוננו ידיך'.

אכן כבר אמר יחזקאל (מג יז) אחר שתיאר את פרטי צורת הבית השלישי 'הודע אותם וכתב לעיניהם וישמרו את כל צורתו ואת כל חקתיו ועשו אותם', ואף הרמב"ם כתב בהקדמת פיה"מ להרמב"ם, שלכך נשנית מסכת מידות, שידעו ישראל כיצד לבנותו. ובזהר (ח"ב רמ.) מצינו שיסודי המקדש ואבניו לא נחרבו, ועתיד הקב"ה לבנות את בית המקדש מאותם אבנים עצמם שנגנזו, ומשמע שיהיה מבנין של מטה, ואם כן יש להתבונן על מה אמרו שירד מן השמים.

ופשר דבר נמצא בתיקוני זהר (כא, ס:) 'בהאי זימנא אתבנא ביתא דשכינתא, דאיהי בית הבחירה, ע"י הקב"ה דאתמר ביה 'ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב', ואני אבנה אינון אבנים טבין דאיתבני מינה, הדא הוא דכתיב 'ואבנה גם אנכי ממנה' נטיעין קדישין וכו', ובגינא דבי מקדשא תהא בנויה מכספא ודהבא ואבנים יקירין, ותהא מרוקמא מכל ציורא דעובדא דבראשית, ועלה נהרא ירושלים דלעילא לעילא, מרקמא מכל מיני גוונין דנהורא, ורזא דמלה 'ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו', דאנהרא על גבויה.

ומבואר כי אף שהקב"ה יבנה את הבית בעצמו, הרי שיבנהו 'מאבנים טובים', דהיינו ממעשיהם של ישראל, עד שאמר 'ואבנה גם אנכי ממנה', דהיינו מנחת רוח שתעלה אליו המלכות ממעשי הצדיקים, ונמצא שבנין הבית הוא על ידי ישראל, והקב"ה ימשיך אליו את הארת בית המקדש העליון שתצטרף להיות כאחד עם התחתון. וכן מבואר בפסיקתא (כט) שהקב"ה יוריד כביכול את ירושלים שלמעלה למטה, ויעמיד את שלמעלה על שלמטה. ונמצא שאלו ואלו דברי א'להים חיים, והכוונה אחת היא שיהיה המקדש נקודת צירוף רוח וחומר כאחד.

³ בפסיקתא רבתי (כח) שנינו על הפסוק (ירמיה י כ) 'אין נוטה עוד אהלי ומקים יריעותי', מקדש ראשון שבנאו בשר ודם נפל ביד שונא אבל מקדש אחרון שהקב"ה בונה אותו, שנאמר (תהלים קמו ב) בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס, שוב לא יחרב. ובסמוך יתבאר טעם לזה.

⁴ תוספות (סוכה שם, שבועות טו: ד"ה אין) כתבו בשם מדרש תנחומא שבהמ"ק ירד מן השמים, וכוונתם לאמור שם (פקודי יא) 'במעשה ידיך ארנן זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו', ומשמע שיבנה בידי השי"ת.

⁵ בשושנים לדוד (הקדמת מס' מידות) האריך בזה, וכתב שהדבר תלוי במחלוקת האמוראים (ברכות לד:): אם בימות המשיח יהיה העולם נוהג כמנהגו, ואם כן יבנה המקדש בידי אדם, או שאז יתקיימו כל נבואות הנביאים, וירד מן השמים בדרך נס, וכיון שהרמב"ם פסק (מלכים יב ב) שעולם כמנהגו נוהג, לכך כתב שיבנהו ישראל. וראה שם ביאור נוסף.

⁶ תרגום: באותו זמן יבנה בית השכינה, שהוא בית הבחירה, על ידי הקב"ה שנאמר בו: 'ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב', 'ואני אבנה' אלה אבנים טובות שיבנה מהן, זה שכתוב 'ואבנה גם אנכי ממנה' נטיעות קדושות וכו', ובנין בית המקדש יהיה בנוי מכסף וזהב ואבנים יקרות, ויהיה כרוקם הכל ציורי מעשה בראשית, ועל זה אורה של ירושלים העליונה שבעליונות, רקומה מכל גווני האור. וסוד הדבר 'ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו' שמאירה על גביו.

מעלת הבית העליון

והנה באור החיים (דברים א לו) כתב שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש לא היה הבית נחרב שאין אומה ולשון נוגעת בו, וציין למה שאמרו (סוטה ט). על משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשי ידיהם, אך לא התבאר טעם לדבר.

והגר"א נתן לזה טעם, וכתב (שה"ש ד ו) 'אילו היה משה רבנו בונה בעצמו את בית המקדש, לא היה נחרב, רק היה עומד לעד, כי היה מוריד להם בית המקדש של מעלה'. ודבריו עשירים במקום אחר, שכתב (אד"א דברים ג כה) 'שהיה מתקנם לעולמי עולמים כי הוא היה נהירו דשמשא, והיה מוריד להם את בית המקדש של מעלה, כמו שיהיה לעתיד, שכבוד ה' יזרח עלינו'. וביהל אור (ח"ג קנז). הוסיף, שהתיקון הוא להגדיל סיהרא שתאיר כחמה, שהרי לעתיד לבא נאמר (ישעיה ל כו) 'והיה אור הלבנה כאור החמה'.

והאיר דבריו (תיקו"ז נח, צה). שאילו נכנס משה לארץ ונבנה בית המקדש על ידו, היה זה נחשב כמעשה השי"ת, והיינו כי הבית העליון הוא בבינה, והוא מאיר אל התחתון, שהוא מקום המלכות, והיחס ביניהם כיחס בין חמה ללבנה, וכן היא מעלתו של משה שהסתכל באספקלריא המאירה, שהכוחו להאיר לעולם להכיר את הנהגת השי"ת בבהירות כפני חמה^י, ומטעם זה לא שלטו השונאים במעשי ידי משה, לפי שהוא אחוז בפנימיות דעת עליון, ולפיכך נחשבו מעשיו כמעשי השי"ת^ט.

העליון נשמה והתחתון כגוף

והנה בתענית (ה). 'אמר רבי יוחנן, אמר הקב"ה, לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה, ומי איכא ירושלים למעלה, אין, דכתיב ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו', נמצא שכדי להכנס במקדשי א"ל יש לבאר שייכותו של בית המקדש העליון עם התחתון.

הא לך לשונות רבותינו בענין זה, ראשית דבר דברי רבינו בחיי (שמות לח כא) ש'משכן' הוא מלשון המשכה, לפי שהמשכן וכליו ציורים ודוגמא למקדש של מעלה, כי בית המקדש של מטה מושך כח ממקדש של מעלה הנקרא 'זבול'.

^י ראה שם שהאריך בסוד היבום, וכתב שהקב"ה צווה את משה לדבר אל הסלע, כי היה חפץ שיזכו אל מעלתם הראשונה כמו בגאולה, אבל ע"י הערב רב לא זכו אליה, ומ"מ התחנן משה להכנס לארץ, להיות בסוד היבום, אבל לא זכה גם לזה, כיון שלא בנה שוב לא יבנה, אלא לעת"ל ע"י הקב"ה, שיתמחון הערב רב מעלמא, שהם גרמו כל זה, ולולי הדיבור בסלע היו זוכין ישראל בכל יבום לבנות את אחיו כבתחילה.

^י ראה זהר (ח"ג קנז), ועל כך אמרו (שמו"ר א יד, וראה רש"י נדה לא). 'סימן גדול מסר להם אם פניו למטה דעו שהוא זכר, וכשפניו למעלה היא נקבה', כי כנסת ישראל כולה כלבנה שפניה כלפי מעלה, ורק משה זכה להיות כזכר, שהוא כשמש המאירה לעולם תחתיה.

^ט והוא גם הטעם שלא שלטו במעשי דוד, כי משה בדעת, ודוד במלכות, שהיא כלת משה,

^י ראה רמב"ן (ויקרא יח כה) 'אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית, והנזכרת בבחוקותי (שם כו מב), תדע סוד נשגב ונעלם, ותבין מה שאמרו רבותנו בית המקדש של מעלה מכון כנגד בית המקדש של מטה. וכבר התבאר לעיל, שהכוונה היא להנהגת הייחוד העליונה, שהיא בבבינה, ועל ידה מתנהלת הנהגת המשפט בארץ התחתונה.

בית מקדש עליון ותחתון

והגר"א (שה"ש שם) כתב 'בית המקדש של מטה מקבל השפעה מבית המקדש של מעלה'. והוסיף הגרי"א חבר (אפיקי ים סנהדרין צו:; אור תורה, ליקוטים שם צט.), שקדושת בית המקדש של מעלה, מתלבשת במקדש של מטה כמו הנשמה בגוף, כמו שנאמר, ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו' (תהלים קכב ג-ד). ולפיכך כל זמן שהיתה קדושת בית מקדש שלמעלה שורה על המקדש שלמטה, לא היתה שום אומה ולשון יכולה לשלוט בו, כמו אדם חי ממש, שנאמר בו (בראשית ט ב) 'ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ', כל עוד צלם אלקים שורה עליו^{יא}.

וכבר התבהרו הדברים ע"י הרמח"ל בהקדמת משכני עליון, שכתב שלולי חטא שלמה המלך, היה הבית הראשון מגיע אל התיקון השלם, והיה העולם פושט צורה ולובש צורה, אך מחמת החטא חרב הבית הראשון שנבנה בתיקונים הראשונים, ושוב לא עמד אותו בנין למעלה, רק רגע אחד עבר ונבנה בצורה אחרת, כמו שהוא עתיד להיות. ובית שני עשו אותו הנביאים שביניהם קצת דומה אל הראשון, וקצת דומה אל האחרון, אשר כבר נתחדש למעלה. אך בבית שלישי 'הבית העליון יתפשט ויגיע למטה. והוא מה שאמרו חז"ל שמקדש שלישי הוא מעשה ידיו של מקום, כי לא יעקר הבית העליון ממקומו, רק יתפשט ויגיע למטה, ואז יבנה סביבותיו בנין חומרי כאשר לעולם הזה, ויתחבר בנין בבנין להיות אחד, לא יתפרדו זה מזה.

וכן הוא בסדרי העבודה, כמו שאמרו (יומא לט.). 'אדם מקדש עצמו מלמטה מעט מקדשין אותו מלמעלה הרבה', כי לפי ההכנה שהאדם מכין את עצמו בעבודתו, כך זוכה שתשרה עליו רוח קדושה מן העליון, כאמור 'ועשו לי מקדש' והיינו שאף גוף האדם מתקדש בהכנת הלב בתשוקה העולה ממטה למעלה, וזוכה ב'ושכנתי בתוכם' להשגת שפע הארת קודש מלמעלה למטה.

מי מכוון כנגד מי

מעתה נתנה ראש ונשובה, לברר דברי רש"י, שכתב ש'שער השמים' ו'המקום אשר הכינותי' היינו 'בית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה', ואילו לעיל בביאור הכתוב 'מכון לשבתך פעלת הוי"ה' כתב ש'בית המקדש של מטה מכוון נגד של מעלה', וטעם החילוק יבואר על פי האמור.

כי הנה נחלקו בית שמאי ובית הלל (חגיגה יב.) אם שמים נבראו תחלה או ארץ, כי מחד נאמר (בראשית א א) 'בראשית ברא את השמים ואת הארץ', ואילו לאידך נאמר (שם ב ד) 'ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים', ומצינו במדרש (ב"ר ה ח) למה נקרא שמה 'ארץ'

^{יא} וכשהגיע זמנו ליחרב אז הסתלק בית המקדש העליון למעלה לשמים והוא הסתלקות הנשמה, ואז נשאר גוף בית שלמטה כגוף בלא נשמה, והוא הסתלקות הקדושה ממנו, ולכן היו יכולים לשלוט האומות להחריבו. והוא מה שאמרו (סנהדרין צו:; שבעת החרבן גבה ההיכל, והיינו שהבית העליון, היא הנשמה שבתחתון, התעלתה ממנו. וראה בערוך לנר (סוכה מא.), שבית המקדש שירד למטה לעתיד לבא, הוא ביהמ"ק רוחני שיבא לתוך ביהמ"ק הנבנה גשמי כנשמה בתוך הגוף, כשם שירדה האש העליונה במשכן ובבית המקדש אל תוך האש של הדיוט שבער בעצים, והביא שכן משמע בזהר פר' וישב כי כמו שלמטה בארץ אין נשמה בלא גוף, כך המקדש רוחני לא יקום בלא מקדש גשמי.

בית מקדש עליון ותחתון

שרצה לעשות רצון קונה, והיינו שמיהרה בשליחותה, ולפיכך אף אם שמים קדמו בבריאתם, הרי שהארץ מיהרה לקיים שליחותה, קודם גילוי כבוד ה' על ידי השמים, וזהו 'עשות א'להים ארץ ושמים'.

ומהות לשון 'עשיה' ביאר רש"י (שם א ז), שדבר שנגמרה מלאכתו שייך בו לשון 'עשיה', וכבר התבאר לעיל (פר' בשלח) החילוק בין פעולה לעשיה, כי העשיה היא ההוצאה לפועל, ואילו הפעולה היא התכלית, הנטבעת על ידי המחשבה שבראשית כל מעשה, נמצא איפה שאמנם הוכן מקום למעלה, והוא 'שער השמים' המכוון כנגד העשיה של מטה, בה קודם גילוי כבוד השי"ת, אך באמת 'מכון לשבתך פעלת הוי"ה' משמעו הוא, שתכלית בנין המקדש הוא שתהיה השכינה דבוקה בארץ (הגר"א שה"ש א ג), ומקומה בבית המקדש, בו מתגלית תשוקת הנבראים אל בוראם, ומתאחד עולם התחתון עם עולם העליון.

וכיון שהתבאר שהמקדש העליון הוא כנשמה ביחס לתחתון, יש לצרף בזה דברי רשב"י בזוהר (ח"א קכט.) 'ארבעים שנה קודם קיום הגוף, ממתנת הנשמה לגוף בארץ ישראל, באיזה מקום במקום המקדש', הרי שהנשמה העליונה, הקודמת במחשבה, תכליתה הוא לגלות כבוד השי"ת בחיות הגוף התחתון, וכן היא הכנת המקדש העליון, לתכלית היות השכינה דבוקה בארץ.

חלקי המקדש כנגד חלקי הנשמה

והנה בשלהי הפרשה נאמר (כד ו) 'ויקח מִשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיִּשֶׂם בְּאֲגָנֹתַי, וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ', ובמדרש (ויק"ר ו ה) אמרו, מנא ידע, רבי יודא בר אילעי אמר הדם נחלק מעצמו, רבי שמעון תני בקי היה משה וחלקו, בר קפרא אמר מלאך ירד מן השמים כדמות משה וחלקו, רבי נתן אמר מעשה נסים נעשה בו חציו אדום וחציו שחור, רבי יצחק אמר בת קול יצאה ואמרה לו עד כאן חצי הדם.

והקשה הרמ"א (תורת העולה ח"ג פע"ז) למה לא אמרו שמשה ידע לחלקו על פי נבואה, וביאר, שבאו להורות את כוונת משה בחלוקת הדם, כי הדם הוא הנפש, ובו נתלית החיות של כל חי אשר נפשו בדמו הוא, ולכן לקח מדם הקרבן וחילקו, להורות כי מציאות כל הנמצא וחיותו הוא חציו למעלה וחציו למטה, גשמי ואינו גשמי, ונתן חציו על המזבח להורות שחציו העליון תכליתו להיות על המזבח, ואילו חציו השני תכליתו לתתו על העם, כמו שכתב הרמב"ם (מו"נ ח"ב פי"ג) שתכלית העולם כולו הוא לגלות רצון השי"ת בלבד, ולכן אמרו בו חמשה טעמים, כנגד חמשה דברים שיש בנפש האדם וכנגד הקב"ה, כמבואר בברכות (י). הני חמשה ברכי נפשי נגד מי אמרן דוד, לא אמרם אלא נגד הקב"ה וכנגד הנשמה, מה הקב"ה מלא עולם אף הנשמה מלאה כל הגוף, מה הקב"ה רואה ואינו נראה אף הנשמה רואה ואינו נראה, מה הקב"ה זן כל העולם כולו אף הנשמה זנה כל הגוף, מה הקב"ה טהור אף הנשמה טהורה, מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף הנשמה יושבת בחדרי

בית מקדש עליון ותחתון

חדרים, יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו^{יב}, וכיון שחצי הדם הוא תכלית העם שיש להם נפש כזו, לכך ראוי לזורקו עליהם^{יג}.

ובספר אהל יהושע (לר"י קוטנא, ליקוט עמ' יח) כתב, שחמשה חלקי הנשמה, הם כנגד חמשה חלקים במקדש, עזרת ישראל נגדה 'הקב"ה מלא עולם', כי בה ניכר שהקב"ה בכל מקום במקדש. עזרת כהנים בה הקרבנות נגדה 'הקב"ה זן כל העולם כולו'. ועל האולם, שאסור לאדם להכנס בו בשעת הקטרה, נאמר ש'הקב"ה רואה ואינו נראה', ועל ההיכל בו עומדים מנורה מזבח וארון שנאמר עליהם לשון טהרה, אמר 'הקב"ה טהור', ועל קדשי הקדשים, אמר 'הקב"ה יושב בחדרי חדרים'. והוא עולה כפתור ופרח עם דברי הרמ"א שעמיד את חלוקת הדם, שנעשתה לפני ציווי הקמת המשכן^{יד}, כנגד חמשת חלקי הנשמה, כי הכנת הנשמה היא בטרם העמדת הגוף ככלי, ולאור האמור הרי זהו ענין הכנת בית המקדש העליון, בטרם הקמת התחתון המכוון אליו.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

^{יב} חמשה חלקי הנשמה, הם נר"נ ח"י, כמבואר במדרש (דב"ר ב כו) ושם התבארו גם חמשה דברים שבקוב"ה ובנשמה, ומבואר שהכוונה לחמשה חלקים אלו בנשמה. וראה בקהלת יעקב ועוד, ששורש חמשה אלו הוא בארבע אותיות שם הוי"ה, עם קוצו של יו"ד, ובחלק הנפש הם כנגד כח"ב ת"ם, ובחלק הגוף נחלקים לחמשה חושים, חוש הראות בכתר שהוא בחינת יחידה, וחוש הטעם בחכמה שהיא בחינת חיה, וחוש הריח בבינה שהיא בחינת נשמה, וחוש המישוש בתפארת שהיא בחינת רוח, וחוש השמע במלכות שהיא בחינת נפש.

^{יג} ראה שם שביאר את הקבלת הטעמים לחמשת מעלות הנפש, א. הדם נחלק מעצמו, כנגד הנשמה מלאה כל הגוף, ואצל הקב"ה הוא בשתוף שם מלא כל הארץ כבודו, ולכך הוצרכה חלוקה בין גשמי לרוחני, כדי שישלים האדם את נפשו בהכרת הבורא, והוא תכלית הנפש. ב. בקי היה משה וחלקו, נגד הקב"ה זן את כל העולם, והנשמה זנה כל הגוף, וכן משה היה יודע צורך ההזנה לגוף, וכמה דם נצרך לצורך עמידת בעל חי, ולכך יכל לשער מחציתו. ג. מלאך ירד בדמות משה וחלקו, נגד הנשמה רואה ואינו נראה, והוא מדרגת מלאך. ד. מעשה נסים נעשו בו חציו אדום וחציו שחור, כנגד ישיבת הנשמה בחדרי חדרים, והוא מקום משכנה בגוף, שהם חדרי המוח והלב אשר לשם עיקר קשירת הנשמה ברוח החיוני אשר בחדרים ההם, והוא הסבה שחציו אדום וחציו שחור, שהוא בא לאדם מצד שינוי החדרים והעורקים והגידיים אשר שם הדם. ה. בת קול יצאה ואמרה עד כאן חצי הדם, והוא כנגד הנשמה הטהורה, כי בדבר קול אין בו ממשות שיקבל טומאה.

^{יד} רש"י והרמב"ן נחלקו אם פרשת מתן הדם נאמרה לפני מתן תורה, או אחריה, לפני הקמת המשכן, והביא הרמב"ן שכבר נחלקו בזה תנאים במכילתא.

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

"הקדמת נעשה לנשמע" (ביאור הענין של "נעשה" ו"נשמע" שהם ב' מעלות נפרדות)

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר כֹּוּ וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה. וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (כד, ג-ז)

כל ש'מעשיו מרובים מחכמתו' מתקיימת שנאמר "נעשה ונשמע"

א] בסוגית הגמ' בשבת (פח, א) מובא: "בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו דכתיב (תהלים קג, כ) "ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו", ברישא "עושי" והדר "לשמוע". דהיינו, שבדרך כלל אדם מקדים לשמוע ורק אח"כ מסכים להתחייב לעשות, ואילו כאן כלל ישראל הקדימו נעשה לנשמע.

ואמרו באבות דרבי נתן (פרק כב): "כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת, שנאמר נעשה ונשמע".

ומבאר רבינו יונה (שע"ת ב, י): "ואמרו "כל שמעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מתקיימת שנאמר "נעשה ונשמע", ביאור הדבר, כי האיש אשר קבל על נפשו בלב נאמן לשמור ולעשות על פי התורה אשר יורוהו ועל פי המשפט אשר יאמרו לו היושבים על המשפט, יש בידו מן היום הזה שכר על כל המצות, על אשר שמעה אזנו מדברי התורה ותבן להם כו'. ונמצא האיש הזה "מעשיו מרובים מחכמתו", כי לא ידע את הדבר והנה שכרו אתו. וכענין מה שאמרו ישראל בסיני "נעשה ונשמע", שהקדימו קבלת המעשה על נפשם לפני השמיעה. ובענין אחר לא יתכן שיהיו מעשי האדם מרובים ממה שהוא יודע".

בשעה שהקדימו נעשה לנשמע זכו לב' כתרים

ב] והנה מה שעם ישראל אמרו "נשמע" אחרי שאמרו "נעשה", בפשטות רגילים להבין, שאין בזה מעלה מצד עצמו, וזה רק אפשרות לדעת איך לקיים את ה"נעשה" שקיבלו על עצמם, ועיקר הענין הוא מה שהקדימו את ה"נעשה" ל"נשמע".

אך נבוא להוכיח ש"נעשה" ו"נשמע" טומן בו שני יסודות. מעלה אחת "נעשה", (שהקדימו לקבל על עצמם כל מה שיאמר להם עוד לפני ששמעו מה כתוב בה), ומעלה נוספת "נשמע" מצד עצמו.

וההוכחה לכך, שהרי הגמ' שם בשבת אומרת: "דרש רבי סימאי, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל, קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע".

הרי מפורש, שה"נעשה" ו"נשמע" כולל ב' מעלות, כי אם ננקוט שה"נשמע" הוא רק אפשרות ויכולת לדעת מה שכתוב בתורה, אין סיבה לתת כתר נוסף בעבור זה. וכך גם מבואר ברש"י עה"פ (שה"ש א, טו) "הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים", ומפרש רש"י, שמה שכתוב בפסוק ב' פעמים "יפה", אחד כנגד נעשה, ואחד כנגד נשמע.

וכבר עמד בזה המהדורא בתרא (שם בשבת) על לשון הגמרא הנ"ל שאמרו: "בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע כו', קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע". ומשמע שענין הכתרים הוא בגלל מה שהקדימו נעשה לנשמע, ואז נאמר שקשרו ב' כתרים כנגד נעשה וכנגד נשמע.

ותמה המהדור"ב, או שראויים רק לכתר אחד בעבור מה שהקדימו את ה"נעשה" ל"נשמע", או שיהיו ראויים לג' כתרים, אחד על מה שהקדימו ועוד ב' כתרים על ה"נעשה" וה"נשמע". אבל מדוע במה ש"הקדימו נעשה לנשמע" זכו לב' כתרים אחד כנגד ה"נעשה" ואחד כנגד ה"נשמע".

בתחילה אמרו 'נעשה' בלי 'נשמע'

ג] ובאמת המעיין במקראות התורה יראה, שבתחילה אמרו רק "נעשה" ולא אמרו "נשמע", שהרי בפרשת יתרו (שמות יט, ח) נאמר "וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה", וכך גם בפרשתינו בתחילה (כד, ג) נאמר שרק אמרו "נעשה" (ופשוט שכדי לקיים זאת עליהם לשמוע מה כתוב בה). ורק בהמשך (שם פסוק ז) מוזכר שאמרו "נעשה ונשמע"^{טו}.

וזה מוכיח בעליל, ששני ענינים נפרדים יש כאן, האחד "נעשה" ונוסף עלה "נשמע".

וכן יש להוכיח מדברי המדרש (שמו"ר מב, א) שם מובא, שמשא רבנו לימד סניגוריא על כלל ישראל בחטא העגל, ואמר להקב"ה יש לי זכות ללמד עליהם: "כשביקשת ליתן תורה לבני עשו ולא קבלוה וישראל קבלוה שנאמר "ויענו כל העם יחדו וגו'", אמר הקב"ה, עברו על העשיה שנאמר "סרו מהר מן הדרך וגו'".

ועוד אמרו במדרש (שמו"ר כז, ט): "כך אמר הקב"ה, שני כוסות מזגתם בסיני נעשה ונשמע, שברתם נעשה (על ידי ש)עשיתם לפני עגל, הזהרו בנשמע".

ומפורש שחטא העגל עיקרו היה סתירה ל"נעשה" ולא ל"נשמע", והרי זה מוכיח ששני ענינים נפרדים יש ב"נעשה" ו"נשמע". ומלבד מה שעלינו לבאר את ב' המושגים הללו, כמו כן עלינו לבאר מדוע חטא העגל היה סתירה ל"נעשה" ולא ל"נשמע".

^{טו} וראה ברשב"ם בחזקוני ובכלי יקר מש"כ בזה.

ביאור ענין ה"נשמע"

דן ונקדים תחילה לבאר את הכונה של ה"נשמע".

והוא מבואר בדברי רש"י במכירת יוסף (בראשית לז, כד) שיהודה אמר לאחיו "מה בצע כי נהרוג את אחינו לכו ונמכרנו לישמעאלים", ונאמר שם "וישמעו אחיו". וכותב רש"י: "וישמעו" וקבילו מניה. וכל שמיעה שהיא קבלת דברים כגון זה וכגון "וישמע יעקב אל אביו" (שם כז, ד), "נעשה ונשמע", מתרגם נקבל. וכל שהוא שמיעת האוזן, כגון "וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן (שם ג, ח), "ורבקה שומעת (שם כז, ה), "וישמע ישראל" (שם לב, כה), "שמעתי את תלונות" (שמות טז, יב), כולן מתרגם ושמעו, ושמעת, ושמע, שמיע קדמי (עכ"ד).

מבואר לנו מדברי רש"י, שלשון "שמיעה" בלשון הקודש, מתפרש כשני משמעויות. לפעמים זה מתפרש כ"שמיעת האוזן", ופעמים כ"קבלת דברים". ואם רוצים לדעת מה כונת התורה, מעיינים באונקלוס ובודקים איך הוא מתרגם.

והנה בכלל רשימת המקומות שרש"י מונה ששמיעה זה קבלת דברים, נמצא גם "נעשה ונשמע", שה"נשמע" אינו שמיעת האוזן אלא קבלת דברים, ולכן האונקלוס שם מתרגם "נעביד ונקביל".

נמצא שיש כאן באמת שני ענינים: [א] "נעשה", שקיבלו על עצמם לעשות ככל אשר יצוה ה' עוד קודם שידעו מה יצוה ה'. [ב] "נשמע", שקיבלו על עצמם להבין את כל דברי התורה - וקבלה זו קיבלו רק אחרי "ספר הברית" [ופרש"י שכתוב בו "מבראשית ועד מתן תורה ומצות שנצטוו במרה"], ואז נתחדש גם "עסק התורה".

וכך כותב המלבי"ם (שמות כד, ד), שמתחילה קיבלו על עצמם "נעשה" מבלי לחקור אחר הטעם, ושוב קיבלו "נשמע" על ההשכלה להבין טעמי המצוות וסודותיהם.

"שמע ישראל"

הן וכך גם מצינו בביאור הענין של "שמע ישראל", שזה כולל גם "הבנה" ו"קבלת דברים", ולא סתם ל"שמיעת האוזן" (כ"כ רבינו בחיי, חזקוני, ספורנו).

וכפי שכותב הבן איש חי (פר' וארא): "כי "שמע" פירושו קבלה, כמו "שמור ושמעת" תרגומו טר ותקבל. וגם הוא לשון הבנה "שמע" כלומר הבן. וכן הוא כאן אומר "שמע ישראל" כלומר קבל דברים אלו והבינם ותדעם שתאמין בהם".

ומצינו כן כבר בדברי הרשב"א (שו"ת החדשות מכת"י סי' שסח) שכותב: "אמרתי נתבאר זה ביאור אמיתי באמרו "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד". כאן העמידנו על היחוד והזהירנו לשמוע ולהבין מצד החקירה האמיתית ונקבל להאמין, כי מלת "שמע" כוללת שלשה ענינים אלה, שמיעת האוזן שנאמר "אזן שמעה ותאשרני". והבנת הלב שנאמר "ונתת לעבדך לב שומע", וקבלת הדבר והאמתו שנאמר "אם שמוע תשמעו אל מצותי". ותכלית כל זה שתשמע ותבינהו ותזכרהו, ואחר החקירה וההבנה נאמין כי הוא יתברך אחד כו".

מהות הענין של ה"נשמע"

ו] ועומק הענין של ה"נשמע" הוא (ראה בבית הלוי פר' כי תשא), שרק אחרי שהאדם מקבל על עצמו לעשות ככל אשר יצוה ה', רק אז יכול הוא לגשת להבין ולפלפל בתורה. אבל האדם שחסר לו ב"נעשה", אם יתחיל מיד בחלק של ה"נשמע", אז בקל יוכל ליכשל בכל מיני סברות ופלפולים למיניהם לעקור גופי תורה. וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין כא, ב): "מפני מה לא נתגלו טעמי תורה? שהרי שני מקראות נתגלה טעמם ונכשלו בהם גדולי עולם".

ולכן רק אחרי שהאדם מקבל על עצמו היטב לשמור את כל חוקי התורה, אז שייך שיגש להבין את מה שקיבל על עצמו, אבל לא שיגש להבין את התורה, כדי שעל ידי כך יקיימנה אחרי שהוא מבין.

וכך גם כותב המהדורא בתרא: "שכן ראוי להיות סדר הלימוד במצות, מתחילה על פי הקבלה כאשר קיבל מאבותיו, וכאשר צוה לנו משה בתורה כן יקיים אותן, ואחר כך יתבאר במופת מחויב ללמוד ולחקור במופת עד מקום ששכלו מגעת, אולי ימצא על הכל טעמים המתיישבים על הלב. ואף אם שכלו לא מגיע למצוא טעם נכון, מ"מ בשביל זה לא יעבור ח"ו, רק ישמור לעשות כפי מה שבא בקבלה".

וממשיך המהדורא בתרא:

"ובזה מיושב ענין קדימת נעשה לנשמע, כי אם לא הקדימו רק אמרו "נשמע ונעשה", היה הפירוש נשמע מקודם אם יהיה לנו איזה טעם נכון, אז נעשה ונקיים אותו, ואם לאו לא נעשה. ואז לא היו ראויים רק לכתר אחד, כי הכל אחד - כי השמיעה בלא נעשה אינו כלום.

לאפוקי כשהקדימו נעשה, אז אי אפשר לפרש כפשוטו, מאחר שכבר אמרו שיעשו לא צריכים לומר "ונשמע", ודאי ישמעו, אלא ודאי שכונתם שאמרו נעשה עכ"פ בין שיהיה לנו טעמין על הדברים בין לאו עכ"פ נעשה אותם, ואחר כך נשמע ג"כ נראה לחקור ולשמוע במופת טעמים עליו.

ממילא נעשה ונשמע הם שני דברים, כל אחד ענין בפני עצמו, ולכן נטלו שני כתרים, אחד נגד נעשה ואחד נגד נשמע" (עכ"ד).

חטא העגל סתירה דוקא ל"נעשה"

ז] עתה נבוא לבאר מה שמבואר בדברי חז"ל, ש"חטא העגל" מיוחס כנגד ה"נעשה", וכפי שאמרו (שמו"ר כז, ט): "כך אמר הקב"ה, שני כוסות מזגתם בסיני נעשה ונשמע, שברתם נעשה (על ידי ש)עשיתם לפני עגל, הזהרו בנשמע".

והביאור הוא על פי מה שמבאר הבית הלוי (פר' כי תשא) באר היטב במהות חטא העגל. ואלו תורף דבריו:

"בכל מצוה יש בה טעמים וכוונות הרומזים לסודות נסתרים, ועל ידי קיום המצוה נעשים תיקונים וסדרים בכל העולמות העליונים כו'. והנה נתפוס לדמיון מצוה של מלאכת המשכן

שהיה בו השראת השכינה וגילוי כבודו יתברך, הלא ודאי שכל מה שנעשה בו בכל פרטיו יש בהם טעמים נעלמים אשר רק בהשתלם בו כל הפרטים אז היה ראוי להשראת שכינת כבודו יתברך.

והנה לכאורה יעלה בדעת האדם לפי שכל האנושי, אשר אם היה נמצא בעולם אדם מיוחד אשר כבר בא בסוד ה' ויודע סודות סדרי בראשית ומרכבה יוכל להבין מעצמו מהם היאך לעשות המשכן בכל הפרטים שבו כו'.

וענין זה הוא דביקשו ישראל אז אחר שראו דמשה אשר היה עומד בין ה' ובינם לא בא, רצו לעשות מקום מיוחד שיהיה מסוגל אשר בו יהיה השראת שכינתו וכמו דבאמת היה אחרי כן במשכן, ועל ידי ידיעתן בהנסתרים רצו להבין מזה המעשה אשר יעשון. ועוד לא סמכו על חכמת עצמן ועל כן הלכו אל אהרן הכהן שהיה גדול מהם והוא ידע עומק הדברים בסודותיהם יותר מכולם כו'. ונמצא מחשבתם של ישראל היה בזה לטובה שיזכו על ידי מלאכתם זו להשראת השכינה אצלם.

אמנם טעו בזה טעות אחד, דהן אמת דמעשה האדם בעולם התחתון גורם תיקונים וסדרים טובים בכל העולמות כולם כי כן גזר הבורא יתברך כו', אמנם כל זה הוא רק אם אותה המעשה צייתה עליו התורה לעשותה. וכן במעשה המשכן רק אז אשר ציום ה' לעשותו בכל פרטיו ואז כשקיימו ציויו לעשותו ככל אשר ציום אז נעשו כל התיקונים למעלה כו'. ובלא"ה אינם רק תחבולות אנושי וכל ההתחכמות לא יועילו מאומה כי מי יאמר לו מה תפעל ואדרבה עוד לחטא גדול יחשב, ועל כן נכשלו במעשיהם ויצא ממנו העגל".

ומוסיף הבית הלוי, שלכן בפרשת פקודי מוזכר על כל פרט ובפרט ועל כל מעשה ומעשה שעשו במשכן "כאשר צוה ה' את משה", להורות שהגם שבצלאל היה יודע לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ והיה יודע רמזים וסודות, עם כל זה במלאכתו היה כל כוונתם רק כאשר צוה ה' ונתכוונו רק לעשות ציויו ורצונו יתברך לא משום שהשכל של עצמם מחייבם לעשות כן (עכ"ד).

נמצא לפי הבנת הבית הלוי, ששורש חטא העגל היה מחמת חיסרון ב"נעשה", שהם פלפלו ופעלו בסודות נוראים, ולא שמרו על ה"נעשה", לידע שאין מקום לפלפולים וסודות התורה אם זה סותר ל"נעשה". וכפי שהבאנו לעיל בשם המהדורא בתרא שזה היה הכונה במה שהקדימו "נעשה" ל"נשמע", שכונתם שיעשו כפי התורה בין שיהיה לנו טעמין על הדברים בין לאו, ורק אחרי כן יראו גם לחקור ולשמוע במופת טעמים עליו.

ולכן הזהירים הקב"ה על ה"נשמע", דהיינו שלא לפלפל וכו' אם אין ה"נעשה" כדבעי.

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

טעם קריאת פרשת שקלים - להורות על השגחת השי"ת

זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעָבָר עַל הַפְּקָדִים מַחְצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחְצִית
הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַה' (פרשת שקלים)

מקור החיוב

תנן במתני' (מגילה כט, ב): "ראש חדש אדר שחל להיות בשבת - קורין בפרשת שקלים, חל להיות בתוך השבת - מקדימין לשעבר", ע"כ. ואיתא בגמ' טעם הדבר: "אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: דאמר קרא זאת עלת חדש בחדשו, אמרה תורה: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה. וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה, קדמינן וקרינן באחד באדר, כי היכי דליתו שקלים למקדש", ע"כ.

בזמן הזה - זכר למקדש

נמצא הטעם שצריך לקרא פרשת שקלים לפני ראש חודש אדר, כדי שע"י הקריאה ידעו הכל שצריכין להביא מחצית השקל, ובזה היו קונים קרבנות ציבור מן התרומה החדשה, בשנה הבאה. וכ"כ החינוך (מצוה ק"ה) בענין "מצות נתינת מחצית השקל בשנה" וז"ל: "שיתן כל אחד מישראל מבין עשרים שנה ומעלה, בין עני בין עשיר, מחצית השקל, שהוא משקל עשרה גרה כסף, בכל שנה ליד הכהנים, שנאמר (שמות ל, יג): "זה יתנו כל העובר על הפקודים". והיו מניחין הכל בלשכה אחת שבמקדש ומשם היו מוציאים לקנות תמידין ומוספין וכל קרבן הקרב על הצבור, ונסכיהם, והמלח שמולחין בו את הקרבנות, ועצי המערכה. ולחם הפנים, ושכר העושה לחם הפנים, והעומר, ושתי הלחם, ופרה אדומה, ושעיר המשתלח, ולשון של זהורית. משרשי המצוה, שרצה הקדוש ברוך הוא לטובת כל ישראל ולזכותם שיהיה יד כולם שוה בדבר הקרבנות הקרבים לפניו כל השנה בהתמדה, ובענינים אלו הנזכרים, ושיהיו הכל, אחד עני ואחד עשיר, שוים במצוה אחת לפניו להעלות זכרון כולן על ידי המצוה שהם כלולים בה יחד לטובה לפניו ... ונוהגת בזמן הבית, שחייבין לתת אותם כל ישראל בין העומדין בארץ או חוצה לארץ, ושלא בזמן הבית אין חייב בה אדם ואפילו העומדין בארץ. והעובר עליה ולא נתנו, ביטל עשה, ועונשו גדול שפירש עצמו מן הציבור, ואינו בכלל כפרתן. ועכשיו בעוונותינו שאין לנו מקדש ולא שקלים, נהגו כל ישראל לזכר הדבר לקרות בבית הכנסת בכל שנה ושנה פרשה זו של כי תשא עד ולקחת את כסף הכפרים, בשבת שהוא לפני ראש חדש אדר לעולם", עכ"ל. מבואר שבזמן הזה, הקריאה היא רק זכר למה שעשו בזמן שהבית המקדש היה קיים.

כאילו הקרבנו הקרבנות

הלבוש (סי' תרפ"ה) הוסיף [והובאו דבריו במשנה ברורה] שאינו רק זכר למקדש, אלא בזמן הזה שאין לנו בית מקדש, אנו קוראים פרשת השקלים מדין "ונשלמה פרים שפתינו",

וע"י הקריאה, נחשב כאילו נתנו השקלים והקריבו כל הקרבנות בבית המקדש, וכדברי הגמ' (מנחות קי, א): "אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם? כל העוסק בתורה, כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם. אמר רבא: האי לעולה למנחה, עולה ומנחה מיבעי ליה! אלא אמר רבא: כל העוסק בתורה, אינו צריך לא עולה (ולא חטאת) ולא מנחה ולא אשם. אמר רבי יצחק, מאי דכתיב: זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם? כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם", ע"כ. וא"כ ה"ה בקריאת פרשת שקלים נחשב כאילו נתנו כל אחד ואחד שקלים לבית המקדש.

כאילו משה זוקף ראשן של ישראל

וכן איתא במדרש (תנחומא ג'): "ובפרשת שקלים אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע, משאני מת אין אני נזכר, א"ל הקדוש ברוך הוא חייך כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשן כך בכל שנה ושנה שקוראין אותה לפני כאלו את עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשן, מנין ממה שקראו בענין וידבר ה' אל משה לאמר כי תשא את ראש, שא את ראש לא נאמר אלא כי תשא", ע"כ. מפורש אם כן במדרש שע"י קריאת "פרשת שקלים", הרי הוא כאילו משה רבינו זוקף את ראשן של כלל ישראל.

פרשת השקלים כנגד שקליו של המן

הירושלמי הביא עוד טעם (מגילה פ"א, ה"ה): "ר' לוי בשם רשב"ל צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל, אמר מוטב שיקדים כספן של בני לכספו של אותו הרשע, לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים", ע"כ. מבואר מדברי הירושלמי שהשקלים שנתנו כלל ישראל היו כנגד הכסף ששקל המן הרשע, וע"כ קוראין פרשת שקלים קודם ראש חודש אדר. וכן איתא בדברי הגמ' בבבלי (מגילה יג, ב): "אמר ריש לקיש: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו. והיינו דתנן: באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים", ע"כ. מבואר, שהשקלים שכלל ישראל נתנו למשכן, עמדו לזכות להינצל מגזירת המן.

ויש לציין לדברי תוס' (במגילה טז, א), דאיתא בגמ' שם: "ויקח המן את הלבוש ואת הסוס, אזל אשכחיה דיתבי רבנן קמיה, ומחוי להו הלכות קמיצה לרבנן. כיון דחזייה מרדכי דאפיק לקבליה, וסוסייה מיחד בידיה, מירתת. אמר להו לרבנן: האי רשיעא למיקטל נפשי קא אתי, זילו מקמיה די לא תכוו בגחלתו. בההיא שעתא נתעטף מרדכי וקם ליה לצלותא, אתא המן ויתיב ליה קמייהו ואוריך עד דסליק מרדכי לצלותיה. אמר להו: במאי עסקיתו? - אמרו ליה: בזמן שבית המקדש קיים, מאן דמנדב מנחה מייתי מלי קומציה דסולתא ומתכפר ליה. אמר להו: אתא מלי קומצי קמחא דידכו, ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי", ע"כ.

ופי' תוס' בד"ה ודחי עשרה אלפי ככרי כספא וז"ל, "שמעתי שעשרה אלפי ככר כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו שש מאות אלף כשיצאו ממצרים ואמר שיתן לאחשורוש כל פדיונם ודוק ותשכח", ע"כ. ועי' במש"כ הב"ח (שם) בביאור חשבון דברי תוס' וז"ל, "פי'

הכבר הוא ס' מנה [ושל קדש ק"כ מנה] והמנה כ"ה סלעים [והמן נתן עשרת אלפים ככרות של חול שהם ה' אלפים של קדש, והמחצית השקל בעד ת"ר אלף משנה אחת עולה מאת ככר של קדש] וימי שנותינו שבעים שנה, ומבן כ' ומעלה נתנו כופר נפש והמן נתן בעד חמישים שנה בעד ת"ר אלף", עכ"ל.

וכ"כ החזקוני על הפסוק (שמות ל, יד): "כל העבר על הפקדים מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת ה'". וז"ל, "מבן עשרים שנה ומעלה - אבל פחותים מעשרים אינם נענשים בידי שמים ואינן צריכין להביא כפרה. וסכום כולם עולה לרבוא ככר כסף, כיצד, רוב בני אדם אינם חיים אלא שבעים שנה, צא מהם עשרים לפטור כדכתיב מבן עשרים שנה ומעלה, ישארו להם חמשים שנה שכל אחד ואחד מישראל נותן בהם מנה של חול למחצית השקל בשקל קדש בכל שנה ושנה, הרי ששים איש נותנין בחייהם ששים מנה שהם ככר, והם היו ששים רבוא, הרי כולם נותנים רבוא ככר, ולפיכך אמר המן הרשע ועשרת אלפים ככר כסף אשקול, אמר, כדאי שקלי לבטל שקליהם ואני אתן כנגד ששים רבוא שבהם לעשות מהם כרצוני", עכ"ל. [וע"ע בתרגום שני פרק ג' פסוק ט'].]

מבואר מדבריהם, שעשרת אלפים ככר כסף של המן הרשע היו בחשבון כנגד כל שקלי ישראל. אמנם יש לבאר, מהו הקשר בין השקלים שאנו נותנין לבית המקדש, לכסף של המן.

המן כפר בהשגחת השי"ת

ונראה בעזיה"ת לבאר, שהמן אמר לאחשוורוש: "ישנו עם אחד מפוזר ומפרר בין העמים", ודרשו חז"ל (ילקוט שמעוני אסתר רמז תתרנ"ד) "ישנו עם אחד - ישן לו אותו שכתוב בו ה' אחד. רבי ברכיה בשם רבי אלעזר, א"ל הקב"ה, רשע אני אין לפני שינה דכתיב הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ואתה אמרת שיש לפני שינה, חייך שמתוך שינה אני מתעורר על אותו האיש ומאבדו מן העולם שנאמר ויקץ כישן אדני", ע"כ. נמצא שהמן כפר בהשגחתו של השי"ת, וע"כ עלה על דעתו שיצליח להרוג את עם ישראל, כי השי"ת לא יעמוד כנגדו להפר עצתו.

שקלים להורות על השגחה פרטית

ולעומת זה קבע השי"ת מצות מחצית השקל. וביאר הכלי יקר ענין של מחצית השקל (ריש פרשת כי תשא) וז"ל: "וידבר ה' וגו' כי תשא את ראש בני ישראל. בכל מקום הזכיר נשיאת ראש אצל המספר, לפי שעל ידי המספר ישראל מנושאים ביתר שאת על כל האומות כי כל מספר מורה על המעלה הפרטית שיש לכל איש ואיש... ובדרך זה נמשלו ישראל לכוכבים, שנאמר בהם (ישעיה מ, כו): "המוציא במספר צבאם", כי מספר ההוא ודאי הוא בעבור מעלתם, כי בלי ספק שהקב"ה יודע מספרם, כך מספר בני ישראל אחר מעשה העגל דומה למה שנאמר אחר חטא של ראובן (בראשית לה, כג): "ויהיו בני יעקב שנים עשר", כך הודיע לנו כאן שלא נמאסו בעבור מעשה העגל, אלא כולם במעלות המספר המורה שכל איש מישראל מושגח בהשגחה פרטית", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, שיסוד

במצות מחצית השקל הוא להורות על מעלת כל יהודי, ושהשי"ת משגיח עליו בהשגחה פרטית.

וא"כ לפי זה, מובן היטב הקשר ביניהם. שענין השקלים הוא להורות שהשי"ת משגיח על עמו ישראל, ואינו חו"ש מתעלם מהם. וזו היתה הטעות של המן, שהוא מזרע עמלק, שאינם מאמינים בהשגחת השי"ת, ועלה על דעתו שיצליח להרוג את עם ישראל. ונתינת השקלים המורים על השגחת השי"ת היה הטעם שלא הצליח המן.

נס של פורים - השגחה פרטית

ובאמת, כל הנס שנעשה לאבותינו בימי הפורים היה להורות על השגחת השי"ת על עמו ישראל. דאיתא בגמ' (חולין קלט, ב): "אסתר מן התורה מנין? ואנכי הסתר אסתיר", ע"כ. והקשה הגר"א דלכאור' דברי הגמ' צ"ב, דמאי קשה להו על אסתר מנין היא מן התורה, יותר משאר צדיקים שנעשה נס על ידיהם? ותי', שכוונת הגמ', היכן מרומז שאפילו בהסתר פנים, דהיינו בגלות, עושים לנו נס גדול כזה. ואמרו דכתיב: "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", פי', אפילו בשעת הסתר פנים אשלח את אסתר, עכת"ד.

וכבר האריכו כל המפרשים לבאר שזהו הטעם מדוע נקראת "מגילת אסתר", שהעבודה היא לבא לידי הגילוי שכל הנסתר הוא בהנהגת השי"ת, הגם שבתוך הגלות אין השי"ת עושה ניסים גלויים, מ"מ כל מה שנעשה הוא בהשגחת השי"ת. ועוד ביארו, שמטעם זה אין שמו של השי"ת מוזכר במגילה, שהעבודה היא לגלות שהכל נעשה בהשגחת השי"ת, הגם שלא חזינן כן בחוש.

וזו כל הישועה שנעשתה בפורים, שכל השתלשלות הדברים שהוציאה את הישועה לפועל, מזה שהיתה אסתר בבית המלך, וזימנה את אחשורוש לסעודה, היה כולו בדרך הטבע, וזה שהיתה אסתר בבית המלך ג"כ היה בדרך הטבע, שהיא היתה הנערה אשר בחר המלך יותר מכל הנשים, וכן כל דבר שנעשה בכל סיפור המגילה, היה בדרך הטבע. ומ"מ חזינן שהשי"ת מנהיג את הטבע, ותמיד משגיח עלינו להצילנו מן הרעות. שאפילו קודם שנגזרה הגזירה להשמיד ולהרוג את כל היהודים, היתה אסתר בבית המלך, ואמרו חז"ל שהיתה כאן הרפואה קודם המכה. והגם שהיה כולו בדרך הטבע, מ"מ היה בהשגחת השי"ת.

וזהו הלימוד מפרשת שקלים, שהשי"ת משגיח על כל אחד ואחד, ואינו חו"ש מתעלם ממנו. כמו שראו שהשי"ת השגיח על עמו ישראל להצילו מגזירת המן הרשע.

לתגובות: adebstein@gmail.com

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

בדין מצות טעינה בשונא

פי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו (כג, ה)

בגמרא בבא מציעא (לב.) מבואר שמצות פריקה קודמת למצות טעינה, משום שיש בה צער בעלי חיים. ונחלקו שם בגמרא (לב:) האם איסור צער בעלי חיים הוא מן התורה או רק מדרבנן. והגמרא רוצה להביא ראיה שצער בעלי חיים אינו מהתורה, מברייתא האומרת "אזהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו". ואם נאמר שצער בעלי חיים אסור מן התורה, מדוע מצות הטעינה קודמת. אך הגמרא דחתה ראיה זו, משום שאפילו אם באמת צער בעלי חיים הוא מן התורה, עדיין יש להקדים את הטעינה לשונא, כי יש בזה משום "כפיית היצר", וכדי לכוף את יצרו עדיף.

ובפשטות הטעם שבאופן זה שיש כפיית היצר תו לא קיים האיסור של צער בעלי חיים, יש לומר שזהו משום שיש בכך תועלת לאדם, ובאופן של תועלת לאדם לא אסרה תורה, וכמו שמותר לרכוב על בהמה, ולשוחטה וכדו', (ועיין בזה בשו"ת נוב"י קמא יו"ד סי' פ"ג, ותנינא יו"ד סי' י'). ושוב ראיתי במנחת חינוך (מצוה פ' אות ח') שכתב סברא זו על פי הנימוקי יוסף (בבא מציעא ל:) שצער בעלי חיים הותר לצורך בני אדם, ואם לצורך הגוף הותר - כל שכן לצורך הנפש, ואם מותר לצער אפילו בקום ועשה, כל שכן בשב ואל תעשה. ע"כ.

אולם בספר 'אילת השחר' (בב"מ שם) כתב לדחות, שבפשטות מה שהותר צער בעלי חיים לצורך האדם הוא באופן שעל ידי צער הבהמה נתקיים בזה צורך האדם, אבל מה שעיי"ז יוכל לטעון שבזה יהיה כפיית יצרו, אין זה נחשב 'צורכו', דאל"כ איך יצויר חיוב לפרוק משום צער בעלי חיים, הרי בודאי יעדיף לנוח ולא לפרוק, ולמה לא נימא שלא יפרוק כדי שיוכל לנוח ולא יצטרך לעבוד קשה, ועל כרחך שכיון שאין בא לו הנאה ישירה מציעור הבהמה, אין זה נקרא מצורכו, ולכן כיון שבכך שאינו פורק אין בזה כפיית היצר, אלא במה שטוען לחבירו הוא כייף יצרו, אין זה נקרא שהצער הוא צורכו. ועיי"ש מה שביאר בזה באופן אחר.

וידידי הגר"ע קוסובסקי שליט"א יישב דברי המנ"ח, שאף אם הסברא של לכוף את יצרו אינה יכולה להחשיב שהצער בעלי חיים כאן הוא 'לצורכו', מ"מ שפיר הוי סברא לדחות הצער בעלי חיים, מאחר ומצינו שצער בעלי חיים נדחה במקום שיש לאדם צורך בזה, הרי שמחמת המעלה שיש בלכוף את יצרו שפיר יש בכוחה לדחות האיסור הקל של צער בעלי חיים. [ויעויין עוד להלן].

והנה הגמרא בפסחים (קיג:) מקשה על ברייתא זו, איך בכלל שייך מקרה כזה של "שונא לטעון", והלא אסור כלל לשונא את חבירו, שעובר בזה על לאו של "לא תשנא את אחיך

בלבבך" (ויקרא יט, יז), [ואם יש עדים שעשה עבירה הרי שעל כולם לשנאתו ואין זה "שונאך"]? ומתוצאת הגמרא, שמדובר באופן שראה בו 'דבר ערוה', שאז דוקא הוא מותר לו לשנאתו, שנאמר (משלי ח, יג) יראת ה' שנאת רע.

והקשו התוספות (בפסחים ובב"מ), אם אכן מדובר כשיש מצוה לשנאותו, מה שייך בזה "לכוף את יצרו" עד שנאמר שטעינת השונא הזוה קודמת לפריקה לאוהב, והרי שונאו בדין? ואמנם התוספות בבבא מציעא תירצו על כך דלא מיירי בשונא דקרא, כלומר, שבאמת הדין של "לכוף את יצרו" לא מדובר באופן שיש מצוה לשנאותו, אלא כששונאו על דברים בעלמא. [ואילו הפסוק 'חמור שונאך' שבודאי מיירי בשונא שמותר לשנאתו, הרי שבאופן זה באמת אין להקדים טעינת בהמתו לפריקת בהמה אחרת]. אבל בפסחים שם תירצו התוספות באופן אחר ומחודש, שאף אמנם שהיה לו מותר לשנאתו, מכל מקום מאחר שהוא שונא אותו ממילא גם חבירו שונאו, דכתיב (משלי כז, יט) "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם", והיינו שטבע האדם שהוא חש מיד במי ששונאו, ובאופן טבעי גם הוא בהתאם לכך מתחיל לשנא את חבירו ששונאו, ואז באים לידי שנאה גמורה, ושייך כבר כפיית היצר. ע"כ.

ובביאור דברי התוספות שכתבו ש"באים לידי שנאה גמורה", ביאר הגה"צ רבי יצחק בלאזער זצ"ל, שאף שתחילת שנאתו לרשע היא היתה רק לשם מצוה, מכל מקום לאחר שנעשה לו שונא, והרי אז גם הרשע שונא אותו, ומכיון שכך ניתוסף לו להצדיק עוד שנאה לרשע מכח זה ש"כמים הפנים לפנים" על ידי זה שהרשע שונא אותו, אם כן ותוספת שנאה זו כבר איננה שנאת מצוה, וזהו מה שכתבו התוספות שבאין לידי שנאה גמורה, ושוב שייך על זה 'כפיית היצר', כלומר על חלק שנאה זו שניתוספה לאחר מכן מכח "כמים הפנים לפנים".

וכעין זה ביאר האדמו"ר מאוסטרובצה זצ"ל (במעינה של תורה כאן) את הפסוק בתהילים (קלט, כא) "הלא משנאך ה' אשנא ומתקוממין אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים". דהיינו, שנאתי אליהם היא תכליתית, לשם מצוה, אבל "לאויבים היו לי", הרי הם נעשים לי לאויבים פשוטים שלא לשם מצוה. [ואגב, הגרצ"פ פראנק זצ"ל ביאר את הפסוקים בפרשת וישב על השבטים ששנאו את יוסף, שכתוב (לו, ה) "ויוסיפו עוד שנוא אותו", כי הם ידעו לשער את כמות השנאה שראוי ומותר להם כלפיו, ועל כן בכל פעם שקלו מחדש כמה שנאה צריך עוד להוסיף].

והנפקא מינה להלכה בין תירוץ התוספות בפסחים לתירוץ בבבא מציעא הוא, באופן ששונאו מחמת שראהו עובר עבירה, שלפי התוס' בב"מ אינו צריך להקדים טעינה משום כפיית היצר, כיון ששונאו בדין, [ואף ששייך תוספת שנאה משום 'כמים הפנים לפנים', עדיין אין בזה בכדי להקדימו מאחר ואזלינן בתר עיקר השנאה שהיא מותרת], ואילו להתוספות בפסחים הנ"ל גם באופן זה חייב להקדים את הטעינה לשונא.

אך יש לומר, שגם לפי התוס' בפסחים ששייך גם בזה כפיית היצר, הוא דוקא רק מחמת שניתוסף בו שנאה עקב כך שהרשע כבר הכיר בו ששונאו, אבל באופן שמאז שראו עובר

עבירה לא נפגש עמו כלל, ולא הכיר בשנאתו אליו, הרי שעדיין לא שייך לומר שניתוסף אצלו איזה שנאה כלפיו, ושוב לא שייך הסברא של 'כמים הפנים', ובאופן זה שוב אין צריך להקדים את הטעינה שלו.

מה העדיפות של 'לכוף את יצרו'

אולם עדיין מקשים, אף אמנם שיש כאן מצוה של "לכוף את יצרו", אבל ידוע שיש דינים בענין קדימה במצוות, יש תדיר ושאינו תדיר, יש 'מקודש' ויש 'חביב' [לגבי קדימה בברכות], אבל מנא לן שיש חיוב קדימה במצוות מצד כפיית היצר, וכי ענין זה חשוב עד כדי שיוקדם למצוה ממש של צער בעלי חיים?! [ולעיל הבאנו מדברי המנ"ח בזה, ומו"מ בדבריו].

יתירה מזו, הרי אם אמרינן שצער בעלי חיים דאורייתא נמצא שבפריקה מקיים שתי מצוות; מצות פריקה, ומניעת צער מן הבהמה, ואילו ב'שונא לטעון' אינו מקיים אלא מצות טעינה שהיא מצוה אחת, אלא שיש בה מעלה של כפיית היצר. ואם כן יש להבין מדוע זה עדיף על קיום שתי המצוות שיש בפריקה.

ואמנם בפירוש רבינו יהונתן מלוניל בב"מ שם מפרש, כי כפיפת היצר עדיפה על כמה מצוות, דכתיב (תהילים נא, יט) לב נשבר ונדכה וכו', וכתוב זבחי אלוקים רוח נשברה. רואים אנו עד כמה גדולה שבירת היצר של האדם עד שדוחה אפילו למאן דאמר שצער בעלי חיים הוא מן התורה.

בחיוב להסיר השנאה

והנה רש"י בביאור הפסוק "וחדלת מעזוב לו", הביא מדברי המדרש, כי תראה וחדלת פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר וכו'. והנה ידוע שפעמים אדם יכול לעזור לשונא, ולא רק שאין בזה כפיית היצר וכנ"ל, אלא כוונתו בזה לצערו, שתהיה טובתו אליו כמדקרות חרב, וכדברי הכתוב במשלי (כה, כא) "אם רעב שונאך האכילהו לחם כי גחלים אתה חותה על ראשו". ועל כן יתכן שעדיף יותר שלא יעזור לו, וזהו הלשון "וחדלת" פעמים שאתה מתעלם. ולפיכך ברור, שאם אכן הוא בא לעזור לו, על כרחך שהוא מחייב תחילה להסיר את השנאה מלבו, וזהו הזהרת הכתוב שיסיר השנאה.

וזהו גם פשטות ביאור ה'תרגום אונקלוס' כאן, שתרגם על 'עזוב תעזוב עמו', בזה הלשון: "שבוק תשבוק מה דבליבך עלוהי ותפרוק עימיה". ומבואר שזה חלק מדיני המצוה שהפריקה והעזרה תהיה כמו שנעשית לידיד ולא כמו לשונא, שזה נעשה בצורה ובמהות אחרת לגמרי, ונראה דמה דהוסיף לפרש כן, כי בכל דוכתי לשון "תעזוב" הוא מלשון הנחה ועזיבה, וכדכתיב (ויקרא יט, י; כג, כב וברש"י שם) "לעני ולגר תעזוב אותם", דהיינו הנח לפניהם שילקטו. וממילא גם הכא פירש התרגום שהכוונה הוא שיניח איזה דבר, והיינו השנאה, [ולא כדפירש רש"י שכאן זהו מלשון עזרה וסיוע, ודלא כ"תעזוב" דהתם]. ולפיכך אמרינן שהוא מחוייב תחילה להסיר השנאה. וממילא מאחר ומדיני המצוה הוא גם חיוב להסיר השנאה, מובן שאכן זהו סיבה להקדים הטעינה לשונא מהפריקה לאוהב, שהרי מצוה זו כוללת עוד מצוה של הסרת השנאה.

ואכן מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל כבר דייק כן גם מדברי הרמב"ם בספר המצוות (ל"ת י"ח) לגבי מסית שחייב לשונאו, שכתב הרמב"ם שכל זמן שלא יטור הוא עובר בל"ת, וממשיך בזה הלשון: "והיינו דאמר יתעלה 'ולא תשמע אליו' [למסית], ובא הפירוש מכלל שנאמר עזוב תעזוב עמו, יכול אתה עוזב לזה, תלמוד לומר ולא תשמע אליו". עכ"ל. ולכאורה צריך ביאור מה השייכות לדין 'עזוב תעזוב' שהייתי אומר יכול אתה עוזב לזה וכו'. אולם לפי התרגום אונקלוס הנ"ל הביאור הוא פשוט, שכן בדין 'עזוב תעזוב עמו' יש חיוב להסיר השנאה, ועל כך בא הלימוד שדין זה אינו קיים במסית. ובביאור מדוע לגבי מסית הזהירה התורה אזהרה מיוחדת שלא יקיים מצוה זו של הסרת השנאה, יש לפרש בפשיטות שזהו כדי שהדבר לא יביא לשלום ביניהם.

ויש להוסיף, שגם לפי האופן שקבעו חז"ל בצורת קיום המצוה, יכול האדם להגיע באמת להסרת השנאה לגמרי, וכמו שמבואר בגמרא (ב"מ לג.) ש"מדדה עמו עד פרסה", כלומר שלא די בכך שעזר לו להטעין את המשא על גבי הבהמה, אלא שצריך עוד ללוות אותו ולהיות עמו יחד כברת דרך ארוכה, כדי לשמור על המשא לבל יפול שוב, ואם כן על ידי זה בודאי שכבר יגיע לידי כך שהשנאה תסור מלבו לגמרי. ומבואר שעצם וצורת קיום המצוה היא הגורמת שיסור השנאה. ואין בכך סתירה למה שביארנו לעיל שחייב האדם להסיר את השנאה עוד לפני קיום המצוה, דיש לבאר דהא בהא תליא, האדם מחוייב מעצמו להסיר את השנאה שבלבבו, וכן היא גם סגולת המצוה עצמה שאכן תסור ממנו השנאה. ואכן כך מצינו בכלל המצוות, שיש בסגולת קיומם להביא את האדם גם לתכלית הנרצית, וכן למה שצריך האדם שיהא ראוי לזכות לקיום המצוה, וכמו שמצינו בשבת (כג:): הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה, שבה יוכל שוב לקיים את מצות המזוזה בהידור, וכן הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה, שבה יוכל שוב לקיים את מצות ציצית בהידור וכו'. וכן איתא במסכת דרץ ארץ זוטא (פ"ב) "אם חפץ אתה להדבק באהבת חבירך, הוי נושא ונותן בטובתו", והיינו שעל ידי זה נעשה אוהבו. וכן כתב בספר 'ארחות צדיקים' (שער האהבה), כי הדרך ליעשות אוהבו של חבירו היא שישתדל להיטיב עמו בין בגופו בין בממונו.

והנה בתרגום יונתן בן עוזיאל הוסיף וכתב וז"ל: משבוק תשבוק **בהיא שעתא** ית סנא דבלבך עלוי" וכו'. והיינו שהחיוב שיסיר השנאה הוא רק באותה שעה שעוזר לו. ולהנ"ל יובן היטב, כי לפי דברי התוספות בפסחים הרי מדובר כאן בפסוק במי שיש מצוה לשנאתו, ואם כן לאחר שיעזור לו יצטרך לחזור ולשנאותו, אלא שחידשה תורה שמכל מקום באותה שעת העזרה ממש - יסיר השנאה, והביאור בזה הוא, כי כל המהות של העזרה שונה לגמרי כשעוזר לו כידיד או כשעוזר לו מתוך שנאה.

ואמנם לפי התוספות בפסחים החידוש הוא גדול יותר, שכן הוא צריך לעזוב רק את השנאה שנוצרה מכח 'כמים הפנים לפנים'. ואולם לפי דברי האונקלוס שהבאנו לעיל, כתב בספר 'זכרו תורת משה' (להגר"מ גפן זצ"ל) שיש לומר שהכפילות ב'עזוב תעזוב' בא ללמד שבמקרה זה עדיף שיסיר מלבו לגמרי את שתי השנאות, גם את השנאה הראשונה שהיתה לשם שמים, מאחר וזה הביאו לידי כך שכעת כבר אינו שונאו לשם מצוה.

יישוב על פי זה ענין 'לכוף את יצרו עדיף'

ומעתה לפי מה שנתבאר שיש חיוב להסיר השנאה, מובן שענין ה'לכוף את יצרו' כאן איננו מעלה גרידא שיש במצות טעינה לשונא, אלא יש כאן מצוה נוספת של 'הסרת השנאה', ומעתה נמצא שכמו שבפריקה מקיים שתי מצוות, [פריקה, ומניעת צער הבהמה], הרי שגם בטעינה לשונא מקיים גם כן שתי מצוות, גם מצות טעינה וגם הסרת השנאה, ותו לא שייך לשאול כיצד מעלה זו של 'לכוף את יצרו' עדיפה על קיום מצות פריקה שכוללת שתי מצוות. [ומשום הכי זה עדיף גם על ענין 'צער בעלי חיים דאורייתא', אפילו אם נסבור שאין זה נחשב 'לצורך האדם']. ואף אמנם שבפשטות לשון הגמרא "לכוף את יצרו עדיף" משמע שמיירי כאן רק על מעלה בעלמא, מ"מ הוכחנו שיש כאן גם דין 'להסיר השנאה'.

ונראה, שעל פי זה נוכל ליישב דברי הרמב"ם בענין מצות ניחום אבלים וביקור חולים, דהנה כתב הרמב"ם (בפי"ד מהלכ' אבל ה"ז): יראה לי שנחמת אבלים קודם לבקור חולים, שניחום אבלים גמילות חסד עם החיים ועם המתים. ותמה הרדב"ז, למה לא נימא שביקור חולים קודם שהרי מצוה גדולה היא שכל שאינו מבקר חולים כאילו שופך דמים (כדאיתא בנדרים מ.).

ולכאורה היה נראה לומר, שכוונת הרמב"ם שניחום אבלים גמילות חסד עם החיים ועם המתים היינו שמקיים בזה שתי מצוות, גמ"ח עם החי וגמ"ח עם המת, ושתי מצוות עדיפות יותר ממצוה אחת גדולה אפילו כביקור חולים.

אך ראיתי מקשים על זה מהגמרא בבבא מציעא הנ"ל אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו, ומסקנת הגמרא שאפילו אי צער בעלי חיים דאורייתא נמי מצוה בשונא לטעון דלכוף את יצרו עדיף, הרי להדיא שאף שבפריקה מקיים בזה שתי מצוות, מצות פריקה ומצות מניעת צער בע"ח (שהיא מצוה בפני עצמה אי היא דאורייתא), אפילו הכי שונא לטעון עדיף מחמת הענין של 'לכוף את יצרו' אף שמקיים בזה רק מצוה אחת - מצוות טעינה, הרי שמצוה אחת גדולה עדיפה יותר משתי מצוות.

אכן לפי מה שנתבאר נמצא שגם במצות טעינה שאמרינן 'לכוף את יצרו', אין הפשט בזה שיש כאן רק מעלה גרידה במצות הטעינה, אלא שיש כאן גם עוד מצוה נוספת של הסרת השנאה, [ומצוה זו בודאי אינה גרועה מן המצוה הנוספת שיש בפריקה שהיא מניעת צער מן הבהמה]. ושוב מובנים דברי הרמב"ם שבעלמא שתי מצוות עדיפים על מצוה אחת.

בעיקר הלימוד שיש להקדים השונא אף בטעינה

והנה בעיקר הלימוד שדרשה הגמרא בבבא מציעא (לב:) שיש להקדים טעינה בשונא לפריקה באוהב, לכאורה צריך ביאור מנין יש ללמוד ולהוציא חידוש זה שיש להקדים את השונא אף בטעינה, והלא הפסוק ד"חמור שונאך רובץ תחת משאו" הרי מדבר בפריקה ולא בטעינה. ורק הפסוק בפרשת כי תצא (דברים כב, ד) "לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך וכו' הקם תקים עמו" עוסק במצות טעינה, ושם הרי לא כתוב 'שונאך'.

ואמנם אף אם אכן היה כתוב 'שונאך' בפסוק של טעינה, אכתי יש להבין מנ"ל שיש להקדימו אף לפריקה, הא בעינן קרא לגופיה, דשונא קדים לדאוהב כששניהם פורקים או שניהם טוענים.

ואמנם יש לומר שעל זה לא צריך פסוק, כי זהו פשיטא מהאי סברא גופא דלכוף את יצרו, שכששניהם פורקים או טוענים שיש מצוה בשונא טפי, ועל כרחך שהפסוק מיירי כשאחד פורק והשני צריך לטעון, וממילא בשלמא אם היה כתוב שונא בפסוק העוסק במצות טעינה, והיינו באופן שהאזהב צריך לפרוק, א"כ שפיר מצינו למילף האי חידושא, דאע"פ שהאזהב לפרוק - השונא עדיף אפילו לטעון, אבל השתא שה'שונא' כתוב גבי פריקה, והיינו דהאזהב בא לטעון, קשה איך אנו יכולים ללמוד מזה גם לאופן שהשונא צריך לטעון, שגם אז יש להקדימו לפריקה של האזהב?

ויתכן לומר, שבזה שייך הכלל הידוע בש"ס שדורשים "אם אינו ענין לגופו תנהו לענין אחר", [ניעויין פסחים כג:--כד. "אם אינו ענין לגופו... תנהו ענין לכל איסורין שבתורה, ואם אינו ענין לאכילה תנהו ענין לאיסור הנאה. וע"ע שבת ע., יומא כו., לב., יבמות ה., נד.; צה., כתובות לה., נזיר יח.; נד., קידושין מב., ועוד רבים]. וכן גם בענייננו יש לומר שאם אינו ענין להכא, שהרי פשוט שבאופן שהאזהב צריך לטעון והשונא צריך לפרוק יש להקדים את השונא מצד שמצות פריקה קודמת לטעינה, תנהו ענין להתם היינו לאופן שהשונא צריך לטעון.

והנה במסורת הש"ס (בב"מ שם) ציין להתוספתא פ"ב, ושם בהל' י"א איתא דין זה בהיפך: "אזהב לטעון ושונא לפרוק מצוה לפרוק עם השונא שלא לשכור את לבו" וכו'. ולכאורה קשה שזה הרי פשיטא שבאופן כזה יש להקדים את השונא משום שהוא לפרוק.

ובאמת יש לעיין לפי זה בדברי התוספתא, דמה הוצרכו לטעם 'כדי שלא לשכור את לבו', תיפוק ליה דפריקה קודמת לטעינה? וצריך לומר דס"ל להתוספתא דאף דלעולם פריקה קודמת, מכל מקום איכא חידוש גבי שונא, דכיון דאיירי בשונא דקרא (וס"ל כהתוס' בפסחים ודלא כתי' התוס' בב"מ שם), וא"כ הו"א דאין זקוק לו, ועל זה לא מהני מה שפריקה קודמת כיון דהוא שונא, ולפיכך הוצרכו לטעם אחר דאפ"ה שונא קודם.

ולפי מהלך זה שוב אפשר לומר שהפסוק בפרשתנו העוסק במצות פריקה איירי אף בששניהם פורקים, ואפ"ה צריך קרא לזה ששונא קודם לאזהב [אע"פ דמיירי בשונא דקרא], והדרא קושיא לדוכתא, דא"כ כל החידוש של התורה ששונא קודם הוי דוקא בפריקא, ומנא לן לחדש דהוא הדין גם כשהשונא צריך לטעון? [ותו ליכא למימר אם אינו ענין וכו', כיון דשפיר הוי ענין לפריקה גופא וכנ"ל].

אולם אם נסבור כתירוץ התוספות בב"מ דלא מיירי בשונא דקרא, א"כ אין כל חידוש בעצם הדין של פריקת שונא, ועל כרחך שהפסוק בא להקדים את השונא לאזהב, ואם כן אף אי נימא כהסברא דכששניהם פורקים או שניהם טוענים פשיטא ששונא קודם דלכוף את יצרו עדיף, ולא צריך לזה פסוק, [דהא לא איירי בשונא דקרא], ואז על כרחך דקרא איירי באופן שהשונא פורק והאזהב טוען, מכל מקום ג"כ קשה כנ"ל וכדלעיל. וצריך עיון.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

אמה עבריה

וכי ימפר איש את בתו לאמה לא תצא פצאת העבדים. אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה. ואם לבנו ויעדה פמשפט הפנות יעשה לה (כא, ז-ט)

לכשמתבוננים בפסוקים נראה כאן ב' לאוין וב' עשין, היינו "לא תצא כצאת העבדים" ו"לעם נכרי לא ימשול למכרה", ועשה דייעוד ופדיון שכבר אמרו במשנה (בכורות יג.) "מצות יעידה קודמת למצות הפדייה, שנאמר אשר לא יעדה והפדה". אמנם מעיון במוני המצוות נראה מחלוקת מקצה לקצה, דבה"ג מונה ליחיד רק הלאוין ולבי"ד עשה כללית של כל דיני אמה עבריה, והרמב"ם מונה לאו אחד ד"לא ימשול" וב' העשין דייעוד ופדייה (עשה רלג-ד), ומוכיח כן מלשון המשנה הנ"ל,^{טו} והחזיקו כמותו החינוך (עשה מג-ד) וסמ"ג (עשה פה-ו), והרס"ג באזהרותיו על עשרת הדברות מונה כולם אף שאינו מסיעת הרמב"ם. גם סיעת הבה"ג נראין חלוקין בזה וכל אחד אוחז בדרך אחרת, דהיראים (סימן רפה) ור"א הזקן מנו רק לאו ד"לא ימשול", ור"י אלברגלוני נראה שלא מנה כלום מדיני אמה עבריה, רק רבי שלמה אבן גבירול הלך בזה ממש כהבה"ג למנות עשה כללית לבי"ד וב' הלאוין ליחיד.

והרמב"ם (שורש ח) חולק על הבה"ג שמנה גם "לא תצא", שאינו לאו רק לאפוקי מדיני יציאת עבד כנעני בשן ועין.^י אמנם הרמב"ן שם ובפירושו על התורה כאן מיישב שיציאת העבדים בשן ועין קנס הוא ואין למדין מן הקנסות, א"כ לא ס"ד שגם עבד ואמה עבריים יצאו כך, לכן עשה זה מצות לא תעשה, יזהיר את האדון שאם בא להוציאה מרשותו בשן ועין שיעבור בלאו, אבל ישלם דמי השן והעין ותהיה עמו ליעוד עד הזמן, כי יהיה זה רעה רבה שהפיל את שינה בכעסו עמה ויוציאנה מביתו, אשר היתה מיחלת ליעודו לאחר שפגם אותה. ועוד, כי פעמים רבות יהיו דמי הנזק בראשי האיברים יותר מדמי עבודתה בהיות קרוב לבא עתה. והחמיר הכתוב על האדון בלאו, שלא יגזול ממנה דמי ראשי אבריה אפילו

^{טו} וכן נראה במכילתא דרשב"י (משפטים) "אשר לא יעדה מכלל לאו הין, שאם רצה ליעד הרי הוא מיעד", וכן ברש"י כאן "אשר לא יעדה. שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא כסף קידושה. וכאן רמו לך הכתוב שמצוה ביעוד". ובתוס' בחולין (סה. ד"ה אע"פ) "שהיה לו ליעדה ולקיימה דמצות יעידה קודמת... כלומר שהיה לו ליעדה ואינו רוצה, והפדה". ובסמ"ג (עשין פה) וחינוך (פרשת משפטים). אלא שהגרי"פ מעיר שבמכילתא הנ"ל לא למדו אלא רשות אם "רצה" ליעד משמע שאינה חובה ואיך אמרו שם "מלמד שמצות יעידה קודמת למצות פדייה", ע"ש שהאריך בפרט זה.

^י ובבה"ג שלפנינו אינו מפורש, אלא א"כ נאמר שכוונתו במה שכתב "ואמה עבריה" כוונתו לאיסור מכירה לאחרים ולא למצות פדיונה, וכן נאמר בדעת הרס"ג שמנאה בנוסח כללי. עכ"פ מדברי הרמב"ם והרמב"ן והר"ש בן גבירול והרשב"ץ (לאוין סי' קא) מבואר שכך היה בבה"ג שלפניהם. ובאזהרות אתה הנחלת גם מנה לאו זה. אמנם באזהרות הר"א הזקן והר"י אלברגלוני לא מנו לאו זה ואולי היה לפניהם כהנוסח שלנו.

ירצה להוציאה בהם. ואפשר שההוצאה עצמה אסורה עליו עד הזמן, י"י כי חייבו הכתוב במזונותיה ולעמוד עמו אולי תמצא חן בעיניו ותתיעד, כאשר הזהיר בלאו בשארה כסותה ועונתה לא יגרע. ולזה הדעת ימנה לא תצא כצאת העבדים בכלל ש"ס מצות לא תעשה.

הגרי"פ פערלא (ל"ת ער"ה) מביא עוד ב' מחלוקות ראשונים בנידון זה:

א) אם הלאו הוא לנכרי ממש, או כמו שתרגם אונקלוס "לגבר אחרין", רש"י כאן והרמב"ם פירשו כאונקלוס, אבל הרמב"ן כאן הביא מהמכילתא שלא למכרה לאיש מעם אחר, וגם בספר והזהיר ובפסיקתא זוטרתא נקטו כהמכילתא. והר"א מזרחי שם האריך להוכיח שהבבלי חולק על המכילתא, אבל להרמב"ן אין בזה מחלוקת. ובמכילתא דרשב"י (פרשת משפטים) מבואר כמו אונקלוס. ובקידושין (יד:) כתב הרמב"ן דליכא בקרא אזהרה על מכירה לעכו"ם, ומה שלא יכול למכרה לעכו"ם רק משום שאינה ראויה לו ליעוד, ומבואר דס"ל כאונקלוס, וצ"ע.

ב) על מי נאמר הלאו על האב או על האדון או על שניהם. מרש"י כאן והסמ"ג (לאו קעט) נראה שעל שניהם. ומהרמב"ם (עבדים פ"ד ה"י) והחינוך (מצוה מה) והרשב"ץ בזוהר הרקיע (לאוין אות קב) נראה שהוא רק על האדון. ואף שודאי גם לרמב"ם אין האב יכול למכרה לשפחות אחר אישות, מ"מ מתבאר שם (בהלכה יג) שרק אינו יכול למכרה אבל אינו לאו. וכן נראה מהרמב"ם בספר המצוות (לאוין רס). ולהרמב"ן כאן וליראים (סימן רפה) הלאו הוא לאב בלבד.

^{י"י} אולי כוונתו אפילו אם לא הפיל עינה או שינה, רק סתם רוצה להוציאה ולא ליעדה.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע - פרשת משפטים

כא, א: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם.

פירש"י ולא לפני גויים. ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני גויים מחלל את השם ומייקר את שם עבודה זרה להחשיבה שנאמר [דברים לב, כא] כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים, כשאויבינו פלילים זהו עדות לעילוי יראתם.

יש לבאר הענין דמשפט הוא כשיש ב' צדדים וצריך להכריע ביניהם, ואין כח ביד אדם בשכלו לבד להכריע האמת אם לאו, שהקב"ה עוזרו לכוון האמת וזהו דכתיב כי המשפט לאלקים הוא [דברים א, טז], יעויין ברבינו יונה [בשערי תשובה ג, לג] שפירש הפסוק שלא יבואכם נזק בסיבתו. ופירש הג"ר מרדכי צוקרמן זצ"ל בכוונתו שכיון שהקב"ה הוא "בעל המשפט" ורק אתה שלוחו למצוה זו לא יבואכם נזק בסיבתו עכ"ד. וממילא מי שהולך לערכאות למשפט מאחר שצריך כח עליון כאמור שיעזור לו להכריע - יש או את הקב"ה שנמצא בקרב דייני ישראל - או ח"ו לילך אצל ערכאות גויים ולהאמין בטעות שעבודה זרה יכולה להועיל בזה שהשופטים ישפטו בצדק בזה, ולכן יש בזה שבח לעבודה זרה ח"ו. [ממו"ר הגרמ"א פינקוס שליט"א]

*

כא, א: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם.

בשמו"ר [ל, יב] ואלה המשפטים הה"ד מגיד דבריו ליעקב, פעם אחת אמר לו עקילס לאדרינוס המלך רוצה אני להתגייר ולהעשות ישראל, אמר לו לאומה זו אתה מבקש כמה בזיתי אותה אומה כמה הרגתי אותה, לירודה שבאומות אתה מבקש להתערב, מה ראית בהם שאתה רוצה להתגייר. אמר לו הקטן שבהם יודע האיך ברא הקב"ה את העולם מה נברא ביום א' ומה נברא ביום ב' כמה יש משנברא העולם ועל מה העולם עומד ותורתן אמת. אמר לו לך ולמד תורה ואל תמול עכ"ד. צריך ביאור מה הראיה על אמיתות התורה ממה שאפילו קטן שבהן יודע האיך ברא הקב"ה את העולם, שמעתי מהגר"א פרודיגר שליט"א דהנה בנוהג שבעולם בשאר חכמות אי אפשר שאותו ספר שילד קטן יהנה ממנו גם פרופסור לרפואה יהנה ממנו וכיוצא, משא"כ בתורתנו הקדושה אשר במעשה בראשית שנרמז סודות הקבלה והשתלשלות העולמות מזה לזה [יעויין בתפא"י ריש פ"ב דחגיגה] יכול גם ילד קטן בן שלוש להנות ממנו, והספר בנוי לכל נפש כל חד וחד לפי מדריגה דיליה, זה מוכיח שתורה מן השמים היא ולכן יש אפשרות כזו בחכמה אלוקית שבו ואין זה לפי התפיסה הרגילה של בני אדם.

*

כא, ו: ורצע אדוניו את אוזנו במרצע.

כתב רבינו בחיי כנגד מה שהתנכר (שהיה ניכר) **אות הדם שעל המשקוף וב' המזוזות שבו יצאו מעבדות לחירות (בליל פסח מצרים), לכך ורצע אדוניו וכו' ויוצא דם ממנו והכל מידה כנגד מידה.** ואע"פ שאין הוצאת הדם מן האוזן מעכב, שהרי אם נקב אוזנו בסם יצא, מ"מ רוב הנרצעין אינן בסם ודם יוצא מהם.

ובשבות יהודה על המכילתא הקשה על דבריו דמשמע דרציעה בסם מהני, וצ"ע הא לכו"ע ממעטינן סם (עיין קידושין כא, ב), ומשמע אפילו דיעבד, ואין לומר דהיינו לכתחילה דהא מנלן, ותו בפשיטות הוי ליה למימר כיון דלכתחילה לא אין כאן קושיא.

*

כא, ו: ורצע אדוניו את אוזנו.

בקידושין [כב, ב] ריב"ז היה דורש את המקרא הזה כמין חומר, מה נשתנה אוזן מכל אברים שבגוף, אמר הקב"ה אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו תרצע.

בספר שעת הכושר עה"ת [להג"ר שלמה כהן זצ"ל] כתב בזה"ל והנה רבים תמהו אם מפני שקנה אדון לעצמו נתחייב ברציעה למה לא חייבתו תורה לעשות כן משעה ראשונה כשמכר את עצמו הלא הוא בספרתם. ויתר על כן אני תמה דקיי"ל דמוכר עצמו אינו נרצע אע"ג דמשעה ראשונה שנמכר עבר על הורמנתא דמלכא וקנה אדון לעצמו. ולדידי לא קשיא מידי, דמוכר עצמו אינו רשאי למכור עצמו א"כ העני ביותר, וצרה דעניותא קרדיף אבתריה, ומאומה אין בידו להיות לו חיי נפש חיי צער חיי שעה, כדברי הרמב"ם פ"א מעבדים, **הילכך אם מפני דוחקו מכר את עצמו לא חייבתו התורה רציעה**, ובמשלם שניא הקצובים בין מוצר וקונה יוצא על מגן, לא מצי אמר אהבתי את אדוני כנודע. אבל מכרוהו בי"ד דאמר רחמנא ונמכר בגניבתו, כיון דבי"ד מוכרין אותו בעל כורחו אע"ג דעבד איסורא דגניבה הא מיהא לא לרצונו הוא נמכר ולא אמרינן ביה הלך וקנה אדון לעצמו שלא הוא קנה לעצמו, אבל במישלם שש שנים דאפקעתא דמלכא אמר תשלחנו חופשי מעמך ולעניות לית ליה, דרחמנא אמר הענק תעניק לו לא תשלחנו ריקם, ואחר כל אלה כחס רחמנא עלויה ההוא אמר אהבתי את אדוני לא אצא חופשי, בדין הוא שיטול שכרו ורצע אדוניו את אוזנו.

*

כא, ו: והגישו אל הדלת.

בגמ' קידושין [כב, ב] אמרו דוקר והולך [אוזנו כשנותנה על הדלת] **עד שמגיע אצל דלת.** ובהדר זקנים מביא יש מפרשים שצריך לנקוב הדלת כדי שהעבד יראה תמיד בבואו וצאתו שקיבל עליו לעבוד את אדוניו מתוך אהבה.

*

כא, כו-כז: וכי יכה איש את עין עבדו וכו' לחופשי ישלחנו תחת עינו: ואם שן עבדו וכו' לחופשי ישלחנו תחת שנו.

קשה כיון שדינם אחד שהעבד יוצא בהן לחירות בין בעין ובין בשן, למה האריך הפסוק וכתב בשני פסוקים נפרדים כל אחד מילתא באנפי נפשה, לערבינהו ולתנינהו כדפרכינן בגמ' בכ"מ [ב"מ ח, ב ועוד] וצ"ע.

*

כב, ב: אם זרחה השמש עליו דמים לו.

עיינן רש"י שאין זה אלא כמין משל, אם פשוט לך שאין בא על עסקי נפשות אפילו יעמוד בעל הממון נגדו, כגון אב החותר לגנוב ממון הבן, בידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות.

בקהילות יעקב [למהר"י אלגזי ז"ל חלק לשון חכמים אות א סימן ז] הביא בשם רמ"ע מפאנו [סימן נח] הא דאיתא בגמ' [ב"ב קלט, א] דדעתו של אדם קרובה אצל בנו ולא אצל בתו.

ובמרגליות הים [סנהדרין עב, ב] מסופק באב שבא במחתרת על בתו אי נאמר שברור הדבר שלא יהרגנה כמו שמבואר שם בגמ' אצל בנו, או דילמא כיון שמבואר בספרי [פינחס כז, א] וברש"י [שבת סו, ב ד"ה געגועין] שאין האבא מחבבן כל כך, אינו ברור שלא יהרגנה. וכמו כן לא מבואר דין הסבא הבא במחתרת על הנכד לפי מה שאמרו בזוהר [ויחי רלג, א] דחביבותיה דבניה בנוי חביב עליה דבר נש יותר מבניו, אי הוי דין הנכד כדין הבן, עמש"כ בניצוצי זוהר שם.

*

כב, ד: מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם.

בטעמא דקרא כתב מה שכתבה תורה דין מיטב גבי שן ורגל, אע"ג דכל כ"ד אבות נזיקין משלמין ממיטב, יש לומר דלרבותא נקטיה דאע"ג דאכלה זיבורית משלם עידית [כדאיתא ב"ק ו, ב], אבל שאר הנזיקין לא מיירי בהיזק קרקע [אע"ג דאש מדבר גם בשדה אבל גם בשאר דברים, אבל שן ורגל מדבר רק בשדה] עכ"ד.

והנה בהא דאכלה זיבורית משלם עידית, טעמא בעי דלכאורה הוי יותר ממה שהזיק, ובגיטין [מט, ב] איתא שהטעם מפני הגזלנין וחמסנין כדי שיאמר אדם למה אני גוזל וחומס למחר בית דין יורדין לנכסי ונוטלין שדה נאה שלי וסומכין על מה שכתוב בתורה מיטב שדהו ומיטב כרמי ישלם.

והחזיקוני כתב טעם נוסף לפי שאדם רוצה בקב שלו יותר מט' קבין של חבירו, ואין בתשלומים רגילים השלמה לנזקו, ולכן אמרה תורה שישלם מהעידית. ועוד טעם שהשדה שלו מזומנת לו אבל של חבירו צריך להוציא ממנו בדין וטורח הוא לו ולפיכך צריך לתת לו עידית להשלים לו חסרון זה. ועוד כדי להזהירו שלא להזיק את חברו, אבל גבי מלוה

ולוה אינו מתכוין להזיקו אלא מתוך דוחקו אינו משלם לו דיו אם ישלם זבורית, וכדי שלא תנעול דלת בפני עניים לוויין תקנו חכמים לישלם בינונית.

*

כב, ד: ובער בשדה אחר, מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם.

כתב האלשיך דבא ללמדנו דעת איכה מתרגשים העונות וחטאים לאבד עולם, הלא הוא בהשליך אדם עצמו אחר הנאות העולם הזה. כי גם אם לא יעשה רק המשכו אחר טובות העולם הזה בדבר המותר לו, יפסיד ויאבד טובה הרבה מטובו המזומן לו לעולם הבא וכו'. כי הנה כל איש ישראל יש לו שדה או כרם בעולם העליון, שדה הן מצוות שאין לו מהן פירות בעולם הזה, ונקרא שדה שקוצרים מה שזרעו שהוא הקרן עם תוספתו כענין המתן שכר שנוטל שם עם תוספתו. או מצוות שקרן קיימת ואוכל פירות, ככרם שהגפנים קיימות ומוציאין פירות ואוכל שנה שנה וכו', ובער בשדה אחר שימשך אחרי הנאות העולם הזה, שהוא לעשות ימיו כחגים לאכול למעדנים ולשתות במזרקי יין לצבות בטן, עושים עיקר מעולם שאינו שלהם כי אם של האומות, כמאמרם ז"ל (תנא דבי אליהו זוטא פרק יט) כי עשיו ויעקב חלקו העולמות, עשיו נטל לחלקו העולם הזה ויעקב העולם הבא. על כן יפסיד את שלו למעלה, כי מיטב שדהו ומיטב כרמו של מעלה ישלם.

*

כב, יד: אם שכיר הוא בא בשכרו.

רש"י פירש דמיירי שהשור בא לידו בשכירות לא בשאלה ולא הוי כל הנאה שלו, לפיכך אין דינו כשואל עיי"ש.

ויש להקשות א"כ אמאי נכתב בתורה בחדא מחתא כהמשך לדין שואל שבעליו עמו לא ישלם, דלכאורה אין שייכות ביניהם.

שוב ראיתי בדברי שאול בשם התשב"ץ, דקמ"ל דאומן שעשה מלאכה עם הבעלים ונגנב או נאבד דפטור בבעליו עמו, שהבעלים חייב לו שכרו, דהשכר הוא עבור המלאכה ולא השמירה, ופירוש "בא" בשכרו היינו בשביל, ר"ל בא לבית בעלים בשביל שכרו, לפ"ז אתי שפיר ג"כ השייכות שבפסוק.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'

וש"ס

צלצלו בפעמון. יש מי שמקשיב

קשה מאד לנהל מדינה בימים טרופים אלה. מחבל שרוצח בדם קר אברך משי צעיר, שהתחתן והקים בית לא מזמן. רוצח שפל שרוצח שני ילדים קטנים, טהורים, זכים, שלא טעמו טעם חטא. עם ישראל כולו מביט בתמונותיהם של שני ילדים רכים ומחייכים, שומע בצער אין אונים על הבחורים הצעירים והפצועים, על אביהם של הילדים הנלחם על חייו, ולא מסוגל להפסיק לדמוע ולכאוב.

אין צורך להיות רמטכ"ל או שר בטחון, כדי להבין את מה שכולנו מבינים זה מכבר, והפעם ביתר שאת, שאין לנו שום דרך טבעית להילחם במחבל בודד, בעל תעודת זהות ישראלית, שכלי הנשק המחריד שלו אינו טיל או קטיושה, רובה או אקדח, אלא... מכונית פרטית.

איננו אנשי בטחון או צבא, ואנחנו מבינים את מה שהבנו כבר מזמן, רק שאולי כעת גם אנשי הימין, האמונים על 'כוחי ועוצם ידי', מבינים זאת, שאין לנו על מי להישען - אלא על אבינו שבשמים.

וכשאברך צעיר, הרב אלתר שלמה לדרמן הי"ד, כששני ילדים זכים וטהורים, שלא טעמו טעם חם, חמודים ומתוקים, אשר מנחם ויעקב ישראל פאלי הי"ד, נרצחים באכזריות במעלי שבתא, אנו משננים את דברי חז"ל הקדושים: "וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל? שְׁעֵתִיד לְשַׁמֵּעַ הַקֶּבֶה בְּאִנְקַת הָעַם מִמָּה שְׁעֵתִידִין בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים. לְפִיכֵן נִקְרָא שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל" (פרקי דרבי אליעזר, פרק לא).

*

"תנו רבנן: מה ראתה אסתר שזימנה את המן? ... רבי נחמיה אומר: כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסיחו דעתן מן הרחמים" (מגילה טו, ב).

כל עם ישראל נמצא בצרה איומה ונוראה. המשנה למלך שלח אגרות, חתומות בטבעת המלך, להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, מנער ועד זקן, טף ונשים, ביום אחד. כתב אשר נכתב ונחתם בטבעת המלך - אין להשיב. עם ישראל כבר מכונס כולו לצום וזעקה, לתענית ארוכה ומתמשכת של שלשה ימים רצופים. כולם כבר צמים, חלושים מהתענית, וזועקים אל מלכו של עולם. מה הענין למשוך את הזמן, כשאפשר להציל את העם כולו?

שמא, אולי ואולי, בתוככי התענית הארוכה, בתוך זעקות התפילה, הבכיות והדמעות, תתגנב לה תחושה קלה של 'אחות לנו בבית המלך'. דבר שיביא לאיזה שהיא הסחת דעת מן הרחמים. תחושה שיש לנו על מי להישען. הרי המלכה היא יהודיה. היא תעזור לנו. אז

אסתר המלכה מעדיפה לדחות את בקשתה לסילוק הגזירה, רק כדי שלא יתגנבו להן מחשבות שכאלה, שיש על מי לסמוך עליו חוץ מהקב"ה בכבודו ובעצמו. רק אז, שכשעם ישראל, העוקב בדריכות ובחרדה אחר החדשות המגיעות מארמון המלוכה, שומע שאסתר שכחה אותם, כביכול, והיא עסוקה בעוד משתה יין עם שני הפוחזים הללו, אחשורוש והמן - רק אז, כשעם ישראל מבין ומרגיש שכלו כל הקיצין, הם תולים את מבטחם רק ברבונו של עולם, ואז מגיעה הישועה.

נגזרה הגזירה להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים. הגזירה בוטלה בחסדי שמים. מה היה הענין בספר הזכרונות ובתגמול למרדכי, להרכיב אותו על סוס ברחובות העיר, ושהמן יקרא לפניו "ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו"?

אין ספק שהיה זה מחזה מלבב. אך מה הוסיף ומה נתן לעם ישראל, שמרדכי הצדיק רכב על הסוס ברחובות העיר, כשהמן הרשע מוליך אותו בבושה גדולה?

מוסבר בספרים, כפי ששמעתי ממו"ר הגר"מ לנג שליט"א, המשגיח דישיבת דרכי משה, שעם ישראל ידע שמרדכי הוא זה שהציל את המלך מבגתן ותרש. כולם ידעו שנס הצלתו וזהות מצילו של המלך, נכתבו, שחור על גבי לבן, בספר הזכרונות. היו כאלו שהתפללו וזעקו, התענו ועשו חשבון נפש, אך בתוככי תוכם התגנבה לה התחושה שאם המלך ייקרא את ספר הזכרונות ויזכר שמרדכי היהודי היה זה שהצילו מהרעלה, מנסיון הרצח שביצעו בגתן ותרש- אז יבטל אחשורוש את גזירת השמדתם של כל היהודים.

ומה קרה? אחשורוש שמע שמרדכי הציל את חייו. הוא גמל לו מיד והורה להמן לכבד את מרדכי בכבוד גדול, להרכיבו על הסוס ולהכריז 'ככה יעשה'.

אוייה, גם החלום הזה נגזר. ה'קופון' הזה גם כן נגזר ומומש. כעת אין כבר שום מחשבה או חלום שהמלך יתעשת ויבטל את הגזירה. לא נותרים שום כדורים בקנה. נשאר לסמוך, באופן מושלם וברור, רק על אבינו שבשמים.

ואז, מתוך התחושה הזאת, הגיעה הישועה, הפדות וההצלה.

*

הגר"ש פינקוס זצ"ל סיפר על כונן צעיר, רופא מתלמד, שהגיע לחדר מיון באישון ליל. הרופא הצעיר תהה כיצד הוא יצליח להשתלט לבדו על כל חדר המיון, אם וכאשר שני חולים יצטרכו בבת אחת לטיפול דחוף ונמרץ. "אני יכול לטפל בחולה אחד. ומה יקרה אם כמה חולים יזדקקו לטיפול רפואי דחוף באותו הרגע?"

"מה שמוטל עליך לעשות הוא רק לצלצל בפעמון", הסבירו לו, "באחד החדרים הסמוכים ישנים כמה רופאים מומחים. הם נחים כעת. אך אם תצלצל, הם יגיעו לחדר המיון תוך שניות ספורות ויעשו מה שצריך לעשות".

הכונן לא הקשיב למה שאמרו לו. כמה חולים היו צריכים החייה בעת ובעונה אחת. כמה חולים פירפרו ברגע אחד בין חיים למוות, והכונן עבר כאחוז תזוית מאחד לאחד,

מנסה להציל לבדו את כולם, אך לשווא. חלק מהחולים נפטרו. הרופא הבודד לא הצליח להציל את כולם.

"עשיתי הכל! הייתי לבד ופעלתי בכל כוחותי!", טען הרופא במהלך המשפט החמור שנערך לו. והתביעה השיבה לו, ובצדק: "מי ביקש ממך לפעול לבד? מי ביקש ממך לנסות ולפתור לבדך את כל הבעיות של כל החולים הקשים? דרשו ממך רק דבר אחד, לצלצל בפעמון החירום ולהזעיק את כל הצוות הרפואי ששהה בקרבת מקום!! מדוע לא צילצלת בפעמון?!"

וכי מבקשים מאיתנו לסדר הכל, לדאוג להכל ולנסות לטפל בהכל? --- זעק הגר"ש פינקוס זצ"ל --- מבקשים מאיתנו רק לצלצל בפעמון. לקרוא להקב"ה, לזעוק אל מלכנו, אבינו אב הרחמן!! יש לנו קו ישיר וזמין, 24/7, להקב"ה. מה שאנחנו צריכים הוא רק לסמוך עליו יתברך, עליו ורק עליו. לזעוק, להתפלל אליו ולבקש ממנו שיציל אותנו מכל הפגעים הרעים והשעות הקשות!!!

"עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְהִיּוֹת בְּאַחֲרִית הַיָּמִים בְּגִלוֹת יִשְׁמְעָאֵל... וְקָשָׁה מְכֻלָּם הוּא גְלוֹת יִשְׁמְעָאֵל... וְלִכֵּן נִקְרָא שְׁמוֹ יִשְׁמְעָאֵל, עַל שְׁעֵתֵי דִין יִשְׂרָאֵל לְצַעֵק צְעָקוֹת גְּדוּלוֹת בְּיָמֵי גְלוֹתוֹ, וְאִזּוֹ יִשְׁמְעֵם ק-ל וַיַּעֲנֵם". (רבנו רבי חיים ויטאל, ס' עץ הדעת טוב).

*

זכויות יוצרים בתוכנת 'בינה מלאכותית'

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לְפָנֶיהֶם (כא, א)

העולם כולו סוער וגועש סביב לתוכנה של "בינה מלאכותית" (Artificial intelligence). ה"בינה מלאכותית" עצמה, זאת שטובי החוקרים מכל העולם עמלים עליה כבר עשרות שנים, שואפת להחליף את המוח האנושי, פעולותיו ויכולותיו, במכונה רובוטית שתחליף אותו, שתחשוב כמותו, שתפעל ותעשה כמותו.

בינה מלאכותית היא שם מטאפורי למצב שבו מנסים לדמות את יכולות החשיבה האנושית באמצעים טכנולוגיים, למשל, באמצעות למידת מכונה. התחום הוא ענף של מדעי המחשב, העוסק ביכולת לתכנן מחשבים לפעול באופן המציג יכולות המשתוות להתנהגותה של הבינה האנושית. הגדרה רחבה יותר לתחום זה ניתנה על ידי המדען מרווין מינסקי (מדען אמריקאי-יהודי שנחשב לאחד מאבות תחום הבינה המלאכותית): "לגרום למכונה להתנהג בדרך שהייתה נחשבת לאינטליגנטית, לו אדם התנהג כך".

חוקרי "הבינה המלאכותית" לא הצליחו עדיין להחליף את האדם במכונה, אך הם התקדמו משמעותית במגוון תחומים מרתקים. כך למשל פורסמה לאחרונה תוכנה, בה מכניסים בקשה לתוכנה לצייר ציור העוסק בנושא מסוים, בסגנון ציור מסוים. דוגמה: כותבים ל"בינה מלאכותית" לצייר ציור של יהודים רוקדים עם ספרי תורה, בסגנון ציורי הרנסאנס. התוכנה עוברת על מאות ואלפי הציורים והאיזכורים שיש לנושא בכל מרחבי המרשתת, ותוך מספר דקות מוציאה ציור ערוך לתלפיות, הפלא ופלא, של יהודים רוקדים

עם ספרי תורה, בסגנון ציורי הרנסאנס. וכך בכל דבר וענין. ניתן להזמין ציור בכל נושא וכותרת אפשרית, בכל סגנון ציור או שרטוט, מכל הדורות והסגנונות, ותוכנת המחשב מציירת ציור, המורכב מאלפי פריטים שסרקה בחיפושה בכל רחבי המרשתת (האינטרנט), עד לתוצר הסופי.

המחשב, שאינו אדם בר דעת, יכול לשגות ולהוציא תוצר מגוחך ומשעשע. המחשב אינו יודע להבדיל בין בית כנסת לכנסיה ומסגד, להבדיל א"ה, או להבדיל בין ביהכנ"ס אורתודוקסי לטמפל רפורמי, כך שלעיתים מזומנות הוצאה מגוחכת ולא רצינית. אך באופן כללי, בפרט אם מנחים את התוכנה ביתר פירוט ופרטים מדויקים וספציפיים, התוצאה מעוררת השתאות.

התוכנה גם יכולה לכתוב עבודות מחקר שלמות, על פי הנתונים שמבקשים ממנה. כך לדוגמה, ניתן לבקש מהתוכנה לכתוב עבודת B.A. בנושא "המתת חסד". התוכנה סורקת אלפי מאמרים וכתבי עת שדנו ועסקו בנושא ויוצרת עבודת B.A. מושלמת, לפי אורך העבודה והדרישות שנבקש ממנה. אפשר להכניס לתוכנה שאלה משפטית בנושא מסוים ולבקש לדעת מה יפסוק בית משפט ישראלי בשאלה זו. התוכנה סורקת את כל פסקי הדין הנמצאים במאגרי בתי המשפט שבמרשתת, מצליבה נתונים ומקרים ונותנת הערכה סבירה לפסק הדין העתידי במקרה שהצגנו בפניה.

באופן עקרוני, התוכנה יכולה לקבל גם שאלה הלכתית ולבקש "פסק הלכה" מרב מסוים. התוכנה תסרוק את כל הפסקים הממוחשבים של אותו רב, תצליב מידע ותציע את "פסק ההלכה" שלה, העולה מתשובותיו של אותו רב. כמובן שבנושאי הלכה, התוצאות יהיו לא רציניות בעליל, לא נכונות ובוודאי מגוחכות, כיון שתוכנת מחשב אינה מבינה באלפי הפרטים והקביעות ההלכתיות, ברוח ההלכה ובצורת הפסיקה. התוצאה של פסקי הלכה דרך "בינה מלאכותית" היתה גרועה בעליל, אך להבדיל, התוכנה יכולה לכתוב עבודות מחקר ועבודות של סטודנטים ברמה גבוהה ואיכותית. התוכנה גם יכולה לכתוב כתבות שלמות, לפי נתונים שנמסור לתוכנה, ועוד כהנה וכהנה.

לפי קביעות משפטיות, אין בעיה של "זכויות יוצרים" בתוצאת יצירה של ציור או עבודה מחקרית, משום שה"בינה המלאכותית" יוצרת את הציור מתוככי אלפי ציורים שונים, שצוירו על ידי אלפי ציירים לדורותיהם. אי אפשר להצביע ממי נוצר הציור או עבודת המחקר, הכתבה או סיפור, כיון שהיצירה נוצרה מכל כך הרבה ציירים, סופרים או חוקרים. היצירה בעצם "נגעה" בכל אחד שעסק אי פעם בנושא ולקחה ממנו משהו קטנטן, אחוז מזערי. כך קובץ על יד והכל נאסף יחדיו, מן הגורן ומן היקב, עד לתוצאה המושלמת, זאת שהגיעה מאלפי פריטים ויצירות, לא נודע כי באו אל קרבנה וממנה יצא העגל הזה, יצירה חדשה בעליל.

בשאלת זכויות היוצרים ולפי דין תורתנו הקדושה השתברו קולמוסים רבים, אף אני עני כתבתי על הנושא בקונטרסי "ספר יצירה", בספרי "שלהי דקייטא" (סימן צא), ובספרי "ויאמר שמואל" (סימן סג) ובעוד מקומות. לפי הדעות הסוברות שאין מושג עצמי של

"זכויות יוצרים" וכל הנושא לאיסור הוא משום "תקות השוק" (כדעת מו"ר הגרש"ז אוירבך זצ"ל) או "דינא דמלכותא דינא" (כדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל), הנה אם החוק הבינלאומי עצמו מתיר להשתמש ביצירה שנוצרה מאלפי יצירת ויוצרים, אין מקום לאסור יצירה שכזאת.

ה"שואל ומשיב", הגאון רבי יוסף שאול נתנזון זצ"ל, מגדולי הפוסקים, כותב בנושא זכויות יוצרים כך (ח"א סימן מד): "ודאי שספר חדש שמדפיס מחבר וזכה שדבריו מתקבלים על פני תבל - פשיטא שיש לו בזה זכות לעולם; ואם מדפיסים או מחדשים איזה מלאכה, אינו רשאי אחר לעשות בלא רשותו. ומעשים בכל יום שהמדפיס חיבור יש לו ולבא כוחו זכות... ובשלו רשאי אדם לגזור שלא ידפיסו עולמית בלא רשותו או רשות בא כוחו וכו', והרי נודע שהרב אברהם מהרבובשוב שהמציא המצאה ובגלל זה קיבל כל ימיו שכר מהשלטון בוארשה, ולא יהא תורה שלימה שלנו כשיחה בטלה שלהם".

אם לפי הגדרת חכמתם שלהם, אין ביצירה שנוצרה מה"בינה מלאכותית" חסרון ובעיה של גניבת זכויות יוצרים, כך גם על פי התורה אין לחייב על כך (בפרט כשישנן שיטות רבות הסוברות שאין בפגיעה בזכויות יוצרים משום איסור גזל או מזיק, כפי שנתבאר בספרינו הנ"ל ואכמ"ל).

גם להגדרת הגר"ש וואזנר זצ"ל, שעלינו להיזהר מפגיעה בזכויות היוצרים משום "ועשית הישר והטוב", כפי שהובא בשמו בספר 'משנת זכויות היוצר', יש מקום לומר שמכיון ויצירת "בינה מלאכותית" מורכבת ממאות או אלפי יצירות ויוצרים, וקשה להצביע בבירור את מי מהם הזקנו או גזלנו, כי הרי היצירה מורכבת מאין ספור יוצרים, לכן יש להתיר שימוש ביצירה שכזו.

לפי הסוברים של נושא זכויות יוצרים שייך רק לנושא של 'השגת גבול' ותחרות, נראה גם כן שלפחות לעת עתה, אין בשימוש המורכב מאין-ספור יצירות מורכבות ומשלל יוצרים, משום השגת גבול.

הנושא מתחיל במקרה שנבקש מתוכנת הבינה המלאכותית ליצור לנו ציור על פי ציוריו של צייר מסוים. כך למשל נוכל לבקש מהתוכנה לצייר בעבורנו קריקטורה בסגנונו הבלעדי של הצייר יוני גרינשטיין, על "הרפורמה במערכת המשפט הישראלית", או קריקטורה של מוטי הלר על "יהודים באמריקה". התוכנה תסרוק את כל הקריקטורות שלהם ותוציא מתחת ידה מוצר מוגמר, הדומה שתי טיפות מים לקריקטורות של אותם קריקטוריסטים. אם נבקש מהתוכנה לצייר ציור בסגנון פיקאסו או ואן-גוך, למשל, בנושא של "פרחים באגרטל"- תוציא התוכנה מתחת ידה ציור דומה להפליא לציוריהם של אותם ציירים.

נמצא שהתוכנה מצליחה לשעתק את האמן בעצמו, את צורת קולמוסו, את אופי הציור והסגנון המיוחד שלו ורק שלו, לפרטי פרטים. ה"בינה המלאכותית" בעצם מצליחה להעתיק במדויק את כל מה שהוא, לקחת את כל האומנות והייחודיות המיוחדת שלו- ולהעתיקה. האם יש בכך גניבת "זכויות יוצרים", גניבת והעתקת ה"יוצר עצמו" כולו? האם

בשימוש מסחרי כזה ביצירות החדשות שנוצרו מכח מאפיניו וסגנונו של יוצר יחיד, מהווה
'השגת גבול'?

הטור והשולחן ערוך (חו"מ סי' ריב) כותבים: "אין אדם מקנה לאחר בין במכר בין במתנה
אלא דבר שיש בו ממש, אבל דבר שאין בו ממש אין קנין נתפש בו. כיצד, אין אדם מקנה
לחבירו ריח התפוח ולא טעם הדבש ולא עין הבדולח".

האם היצירה שלי, ה'אני' העצמי שלי, שבא לידי ביטוי ביצירותי, נחשב למשהו ממשי
שאסור ליטול אותו, או שה'אני' שלי, אותו כולם מכירים בסגנוני, באופיי וביצירותי
הבלעדיות, נחשב רק כ"דבר שאין בו ממש", כמו "ריח התפוח, טעם הדבש ועין הבדולח"?

*

בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת חו"מ סי' כ"ד) נשאל במחבר ספר שחיבר פירוש על סדרי
נזיקין וקדשים ואותיות לוחות הדפוס היו שייכים למדפיס, והמח"ס שילם למסדרי- אותיות
שיסדרו בעבורו את שני ה"סדרים", יחד עם פירושי הראשונים, בתוספת פירושו שלו. ודרך
המדפיסים לסתור לאחר ההדפסה את האותיות ולסדרם שוב מחדש, כרצון מחה"ס הבאים
לבית הדפוס. ואולם מדפיס זה השאיר אצלו את סידור האותיות הנ"ל, כיון שהיו לו סידורי
אותיות רבים ולא הוצרך לפרקם, וכעת רוצה הוא להדפיס ש"ס חדש, עם הסידור - אותיות
של סדרי הנזיקין - קדשים שסודר עבור המח"ס הנ"ל. וטוען המח"ס שכיוון ששילם
למסדרים על הסידור הזה, על המדפיס לשלם לו את דמי הנאתו, שנהנה מכך שלא יצטרך
לסדר שוב את האותיות לסדרי נזיקין. קדשים, ואילו המדפיס טוען שאינו צריך לשלם לו,
כיוון שהאותיות שייכות לו וזכותו להשתמש בהם כרצונו, מבלי שהמח"ס יוכל לתבעו
לקלקל את הסידור. ואחר שהנוב"י שקיל וטרי בזה, כ' להלכה שמכיון שהדר בחצר חברו,
חייב לשלם לו מה שנהנה אם חסרו בדבר מועט, אזי ה"ה בנדו"ד, כיון שהמח"ס נחסר בכך
שאנשים יקנו את הש"ס החדש ולא את הש"ס שלו, מפני שאנשים שרצו ש"ס עם פי'
הראשונים, היו מוכנים לשלם מעט יותר כדי לרכוש את הש"ס עם פי' הראשונים ופירושו
הנלווה של המח"ס. נאך בשו"ת ישועות מלכו (חו"מ סי' כב) ובספרים נוספים (ראו בהגהות
הרב"פ על הנוב"י) נחלקו על דברי הנודע ביהודה וסברו שאין לחייב אדם לשלם דמי הנאה
כאשר לא נהנה ישירות מממונו של חבירו; וכיון שלאחר שהשלים המדפיס את מלאכת
סידור האותיות, שייכות האותיות לו בלבד, א"כ נהנה מרכושו שלו, ומה בכך שנהנה על
ידי מעשי חבירו? יעוי"ש].

וחכמי זמנינו (והראשון שבהם הוא הגרו"נ גולדברג זצ"ל, והחרו החזיקו אחריו בכל
הספרים שדנו בדין "זכויות יוצרים") דימו את ד' הנוב"י לנדו"ד, בכך שקונה היצירה רכש
את "האותיות" והיוצר הוא בעל סידור האותיות, וטענו דא"כ על הקונה לשלם ליוצר את
הנאתו מ"סדור האותיות" - היינו הנאתו שנהנה מהעתקת היצירה, שסודרה כך באופן
שניתן להאזין לה ולהעתיקה שוב ושוב. והם הבינו כנראה שאין ממשות ממונית ל"סידור
אותיות" ללא "האותיות" עצמם. וממילא סברו שאף א"נ שאין בזכות ההעתקה זכות
ממונית ובעלות ליוצר, מ"מ על הנהנה מהיצירה לשלם ליוצר על דמי הנאתו. ויש לדון

טובא בדבריהם, שודאי "סידור אותיות" נחשב לדבר ממוני, וכל היצירה בעולם כמו בית וסרפר, מטבח וארון, מורכבים מחומרי היצירה בשילוב סידורה ותיקונה על מתכונתה, וגם על סידור האותיות שילמו המדפיסים ממון ולא הדפיסו את הספר בלי סידור האותיות, רק משום שהיה להם את האותיות, וזה פשוט. וע"ז סבר הנוב"י שעל הנהנה מסידור האותיות לשלם על הנאתו. אך ביצירה כמו קלטת ודיסק, ספר או דף וכדו', מכר היוצר את היצירה ללקוח, את ה"אותיות" עצמם וגם את סידורם, הפקתם ואופן שימושם. שהרי בלא סידורם-לא היה הקונה יכול להאזין ליצירה, או לקרוא אותה. וממילא אם נאמר שיוצר שמכר את כל היצירה, אינו יכול לשייר אצלו את זכות אי-העתקתה, לאחר שמכרה כדי שישתמשו בה בדרכים המקובלות והרגילות (וכפי שהארכנו בזה בס' ויאמר שמואל סי' ס"ג), א"כ אחר שמכר לקונה גם את זכות השימוש ב"סידור האותיות" - היינו השימוש ביצירה במתכונתה הנוכחית אזי אי"ז דומה כלל לנידון הנוב"י, בו רק האותיות עצמם היו שייכות למדפיס והסידור נרכש ע"י המח"ס, וממילא אי"ז שזכות העתקת היצירה אינה יכולה להישאר ברשות בעל היצירה אחר שמכר אותה.

ואולם גם א"נ שצדקו דבריהם בדימוי דברי הנוב"י להעתקת יצירות, הנה בנידון שלפנינו, המעתיק אינו מעתיק כלל את היצירה עצמה, אלא שואב את 'רוח היצירה' מהיוצר ויוצר יצירה חדשה לפי רוח ואופי יצירות היוצר הראשוני. האם ישנה בעלת על 'מציאות הרעיון'?

לכאורה, דומה הוא הדבר לתלמיד שינק היטב מתורת רבו ועמד על דעתו, וכעת מחדש הוא חדושי תורה בדיוק בסגנון רבו. האם יוכל הרב לתבוע את תלמידו על שחידושו אל-שלו הם (לפי הפוסקים הסוברים שיש בעלות על דברי תורה)?!

מצינו בשו"ת צפנת פענח (סי' רמט) שחכמה היא כדבר חפץ שיש לו עצמיות ואפשר לדרוש שכר על חכמתו כמה שירצה החכם, עפ"ד הרמב"ן ביבמות (קו, א. ועי' שו"ע יו"ד שלו, ג. ואולם התם איירי בחכמת רפואה כללית ולא בחכמה שנוצרה ע"י רופא פלוני. ובע"ז כח, ב: "רבי יוחנן חש בצפדינא, אזל לגבה דההיא מטרוניתא, עבדה חמשא ומעלי שבתא, א"ל: למחר מאי? אמרה ליה: לא צריכת, אי צריכנא מאי? אמרה: אשתבע לי דלא מגלית, אישתבע לה לאלהא ישראל לא מגלינא, גלייה ליה, למחר נפק דרשה בפירקא" וחזי' לכאו' שר"י לא חשש לבעלות המטרוניתא על חכמת הרפואה, ואכ"מ).

אך האם אדם שהתבונן היטב היטב במאפייני ציוריו של צייר פלוני והצליח להבין את סגנונו וקוי ציוריו, וצייר כמותו ציורים אחרים, ייחשב כמעתיק ממנו?

*

מאחר שלדידי אין הדברים ברורים וחדים כל צרכם, אציג בזאת שתי גישות הפוכות ומרתקות, האחד של גיסי הרה"ג רבי יצחק צבי שוגרמן שליט"א, והשני של אחי הרה"ג רבי אברהם ישעיהו גנוט שליט"א, וכדלהלן:

גיסי שליט"א כתב לי כך:

כאשר מדובר באדם המגיע לסדרת טיפולים עם בנו אצל מומחה, הפועל בשיטה מיוחדת. הוא צופה במומחה תוך כדי עבודתו ולומד ממנו את שיטת הטיפול. בהמשך הוא גם פותח קליניקה, יתכן שאין עליו זכות תביעה. כי זכותו לצפות. הוא לא לקח כלום. הוא קלט את השיטה בראשו ובמחשבתו ויישם זאת בפועל, בדומה לדוגמה שהבאת מתלמיד שינק מרבו.

אך ל"בינה המלאכותית" אין את היכולת הזו. היא לא יכלה לתפוס ברוחה ומחשבתה את הפואנטה של הדבר ואת יסודותיו. התוכנה רק יודעת לפרק לפרטים קטנים ולגרמי גורמים את כל המידע, ולשוב ולצרפו לפי הדבר שהיא צריכה. אם זה אכן כך, נמצא שהיא משתמשת ממש ביצירת היוצר עצמה. היא למשל לוקחת ציור של פיאקסו ומוציאה ממנו את הקוים והאלמנטים הרלוונטיים לציור שהיא מחפשת, מחברת אותם עם אלמנטים אחרים שנמצאים בציורים אחרים שלו, וכך נוצר הציור. ואם כן הרי זה אסור, כי היא השתמשה ב'חפצא' עצמו של היצירה, וכאילו העתיקה יצירות רבות של היוצר והפכה אותם ליצירה אחת.

לעומתו, טען אחי שליט"א כך:

קניין של אדם מוכרח להיות חיצוני לו, כי אם לא כן אין זה קנינו, אלא זה 'הוא עצמו'. לאדם אין בעלות על האדם שבו אלא רק על הדברים שהשיג עם ה'אדם' הזה. יצירותיו הפיזיות, ממונו, רכושו וכו'.

א"כ גם אם נאמר שלצייר או אמן מסוים, פיאקסו למשל, היה מאפיין יחודי לו והוא יחודי רק לו (כאשר גם על כך ניתן להתווכח, כיון שהלא גם את המאפיין היחודי שלו הוא העתיק מהעולם, מרוח תקופתו ומסגנונות והשראה שקיבל וינק מאחרים, ובכך עיצב מאפיין משל עצמו, ואין בזווית המיוחדת שלו אלא רק מה שליקט ואסף את גישות העולם) - אין זה שלו. כיון שהמאפיין והקו שעיצב הוא 'הוא עצמו', ו'הוא עצמו' אינו קניינו. לכן אם נצליח להעתיק את ה'אני' שלו, לא פגעתי בבעלותו.

ישמעו חכמים ויוסיפו לקח.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

בענין המוציא מחבירו עליו הראיה אמאי לא אמרינן ספק גזל לחומרא

מִי בַעַל דְּבָרִים יִגֵּשׁ אֱלֹהִים (כד, יד)

אמרינן בב"ק מ"ו ע"ב: "א"ר שמואל בר נחמני מניין להמוציא מחבירו עליו הראיה שנאמר מי בעל דברים יגש אליהם יגיש ראייה אליהם, מתקיף לה רב אשי הא למה לי קרא סברא הוא, דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא".

וידועה ומפורסמת הקושיא, איך אמרינן בספק ממון המוציא מחבירו עליו הראיה, הא כל ספק ממון הוא ספק איסור גזילה, ואמאי לא אמרינן בזה ספק דאורייתא לחומרא כמו בכל ספק איסור.

והכנה"ג (בכללי קים לי) הביא את תירוץ המהר"י בסאן שבספק ממון לעולם אי אפשר לצאת מידי הספק, כי אם הנתבע יתן את הממון לתובע אזי יהיה אצלו ספק גזילה, ולכן אמרינן שב ואל תעשה והיכא דקיימא ממונא תיקום.

והתומים (בקיצור תקפו כהן סי' כ"ג) והקונטרס הספיקות (כלל א' אות ו') והשערי יושר (שער ה' פ"א) תמהו על תירוץ זה דהא קיי"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב להוציא מהמוחזק, ושם ליכא ספק גזל אצל התובע, דהא הרוב מסייע לו, וכן קיי"ל דגם אם התובע ברי והנתבע שמא אמרינן המע"ה, ושם ליכא ספק גזל אצל התובע, דהא לפי דבריו אין לו שום ספק, וצ"ע מה יענה המהר"י באסן על הקושיות הפשוטות הללו.

והנה המעיין בלשון הכנה"ג (שהובא בקונטרס הספיקות) יראה שהמהר"י באסן הקשה כן רק על דין קים לי (שאם תלוי בפלוגתא דרבוותא יכול לתפוס ולומר קים לי כפלוגני), שהרי לשון הקושיא שם הוא: "מאי טעמא אומרים קים לי בממונא ולא באיסורא, והרי בממון אם אין הלכה כן הוי ליה גזל ביד המוחזק, וגזל נמי איסורא הוא", וצ"ב טובא למה הקשה כן דוקא על קים לי ולא על כל ספק ממון דאמרינן ביה המע"ה, ונראה מזה דעל כל הספיקות שאומרים בהם המע"ה לא הוקשה לו כלל, ורק על דין קים לי היה קשה לו כן, וצ"ב למה.

והנה בהמשך דבריו כתב הקונה"ס: "ושמעתי מחכמי דורינו שיחיו שתמהו על דבריו באמרם שהקושיא מעיקרא ליתא, משום דבספק איסורא נמי אזלינן בתר חזקה הן לאסור הן להתיר, והכא נמי איכא חזקה להתירא והיא חזקת ממון או חזקה קמייתא, ובעניותי לא נכנסו דבריהם באזוני, דאפילו אי נימא דחזקת מרא קמא היא חזקה המכרעת כדרך שמכרעת חזקה קמייתא בספק איסור, חזקת ממון לחוד בלי חזקת מרא קמא ודאי חזקה שאינה מכרעת היא, דלאו מקרא ילפינן לה, ואין לה ענין לחזקה קמייתא דבאיסורא, וטענת קים לי מהני אפילו בתפיסת השני שאין לו חזקת מרא קמא" כו'.

והנה הקונה"ס נזהר בכבודו של בעל התירוץ ש"לא נכנס באזניו" והעלים את שמו, אכן מותר לגלות שבעל התירוץ הזה הוא אחיו הגדול רבינו הקצות החושן, שכתב כן להדיא בכמה מקומות: בשב שמעתתא (ש"ד פכ"ד) הקשה למה אין הולכין בממון אחר הרוב להוציא ממוחזק, הא רובא וחזקה רובא עדיף, ותירץ דחזקת ממון אלים טובא ועדיפא מכל החזקות משום שכל החזקות הם רק חזקה שמעיקרא היה כך אך חזקת ממון הוא שהוא עכשיו מוחזק בממון, וחזר על זה בקצה"ח סי' ר"פ סק"ב, ובקצה"ח סי' ל"ד סק"ה כתב דחזקת ממון מצטרפת לתרתי לריעותא כיון שעדיפה מכל החזקות, ובנתייה"מ שם סקט"ו דחה דחזקת ממון אינה חזקה המבררת, וציין לדברי הקונה"ס הנ"ל, וכן נחלקו בזה הקצה"ח והנתייה"מ במשובב נתיבות סי' ע"ה סק"ד, ע"ש.

ובשו"ת חת"ס אה"ע ח"א סי' פ' (בתשובה משנת תקע"ט) כתב דחזקת ממון אינה משום חזקה כלל רק שא"א להוציא ממנו בלי ראייה, וציין שכן כתב הקונה"ס, אך בחו"מ סי' ס"ז (בתשובה משנת תקפ"ד) חזר בו וכתב דחזקת ממון הוה חזקה כעין כאן נמצא כאן היה הממון ואין יכולת להוציא מידו והוא כעין חזקה דילפינן מבית מנוגע דמוקמינן כל דבר בחזקת שהוא, והיינו כדעת הקצה"ח.

וכבר ציינו רבים לדברי המהרי"ק (שורש ע"ב) שכתב דכמו שחזקה דמעיקרא היא משום דאין לבדות ההשתנות אלא משעת ראותינו אותו כמו כן בחזקת ממון אין לנו לבדות ההשתנות הממון מיד בעליו כי אם באשר יוכרח, ומשמע מדבריו כדעת הקצה"ח דתרווייהו חד דינא נינהו, ונראה דהבין דזה ביאור הסברא דמאן דכאיב ליה כאיביה אזיל לבי אסיא, שלפי כללי החזקות אמרינן דמי שרוצה לשנות את המציאות עליו להביא ראייה, וכל כמה דלא הביא ראייה נקטינן דבאמת הוא של המוחזק.

וכבר האריכו המחברים דמהרבה ראשונים מוכח דחזקת ממון היא חזקה המכרעת את הספק ולא רק שא"א להוציא ממנו, ולכאן זה ניחא רק אם הוא משום חזקה (באמת ענין זה נראה תמוה מאוד דהיכן מצינו חזקה כזו, והארכתני בזה בס"ד במקום אחר).

ומעתה נראה דהמהר"י באסן ג"כ ס"ל כדעת הקצה"ח דחזקת ממון היא כמו חזקה של איסורין, ולכן בכל הספיקות לא הוקשה לו דנימא ספיקא דאורייתא לחומרא, דהא בכל האיסורין אזלינן בתר חזקה, כמו שתירץ הקצה"ח. ורק בקים לי הוקשה לו, משום ששם יש פלוגתא דרבוותא והוא ספיקא דדינא, ושם לא מהני חזקה, כמ"ש בקונה"ס כלל ד' אות ד' בשם האחרונים, דחזקה מהניא רק בספק במציאות ולא בספק בדין, כי אין בכח החזקה לפשוט את הדין. ושוב ראיתי מובא שכך ממש כתבו בשו"ת שואל ומשיב (ח"ב סי' קל"ט ד"ה והנה בגוף הקושיא) ובספר שם אריה (קונטרס רוב וספק בממון אות י"ז), וכע"ז כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' רכ"ד אות י"א), וברוך שכינת.

אכן עדיין קשה מה שהקשו האחרונים על המהר"י באסן, דמה בכך דגם לשני יהיה ספק, וכי משום זה מותר להכנס בספר איסור, נימא דיהא מונח בב"ד עד שיבא אליהו, וגם אם נאמר שב"ד לא יכולים לכפות על זה, מ"מ יהיה חייב לצאת ידי שמים, כמו בכל ספר איסור

שצריך להחמיר. ואולי י"ל דכיון שבין כך יפסיד הנתבע, מה אכפת לו שיהיה ביד התובע, וגם אם יאמר שאינו מוחל בכגון זה כופין על מידת סדום, והפקר ב"ד הפקר.

*

ביאור דברי ראשונים ואחרונים שכתבו כסברת מהר"י באסן

והנה כל זה נכון בישוב דברי המהר"י באסן, אמנם מצינו לכמה ראשונים ואחרונים שאכן כתבו כסברת המהר"י באסן על כל ספק ממון ולא רק על קים לי.

דהנה ביד רמה (ב"ב קנ"ה ע"ב) כתב: "וגבי ממונא אע"ג דאיכא איסור גזל ואיסורא דאורייתא הוא, כיון דכי אזלת להאי גיסא איכא למיחש לאיסורא דתובע וכי אזלת לאידך גיסא איכא למיחש לאיסורא דנתבע אוקי ממונא בחזקת מאריה ואי זבין לא הוו זביניה זביני", הרי שכתב ממש כתירוצו של המהר"י באסן [והאחרונים שדחו את דברי המהר"י באסן לא ראו את דבריו, כי נדפס רק במאה הקודמת].

וכן כתב סברא זו בשו"ת שאלת דוד להגר"ד מקרלין (יו"ד סי' ז'), וז"ל: "והטעם נראה לי כמ"ש על כל ספק ממון דקיי"ל דהוי לקולא ולא אמרינן דליהוי לחומרא מטעם ספק גזל שהוא איסורא, וכתבתי דלהכי מקילין משום דגם לחבירו יש ספק איסור לקבל מיד זה ויעבור גם הוא על ספק לא תגזול", וכן כתב בשו"ת אבני נזר (חומ"מ סי' ל"ב): "דהא ספק ממונא לקולא ואינו ספק דאורייתא איסור לא תגזול, משום דכנגד זה יש גבי שכנגדו איסור לא תגזול, ואינו מחוייב לאבד ספק ממון שלו משום ספק ממון חבירו".

וקשה טובא מה יענו היד רמה והשאלת דוד והאבנ"ז על קושיותיהם של התומים והקוה"ס והשע"י הנ"ל [מאין הולכין בממון אחר הרוב ומברי ושמא], וכאן לא יועיל מה שכתבנו בדעת המהר"י באסן, כי הם כתבו כן על כל ספיקות ממון, כנ"ל.

ולענ"ד יתכן שעומק כוונתם הוא, דהנה הך דינא דספק דאורייתא לחומרא לאו מקרא ילפינן לה אלא סברא היא, דצריך להחמיר כדי לא לפגוע באיסור, אמנם הך סברא היא דוקא במצוות שבין אדם למקום, כי שם רצון התורה הוא שנמנע ממעשים שיש בהם פגם וקלקול, ובזה ודאי ראוי להמנע גם מספק איסור, שהרי ראוי לנו לעשות גדרים וסייגים להתרחק מהאיסור ככל האפשר, וכ"ש שלא לפגוע בדבר שיתכן שהוא עצמו איסור, אך באיסור גזל רצון התורה הוא לשמור על הזכויות של כל אחד ואחד, ובזה מסתברא שאין צריך להחמיר מספק, דמה נרויח בזה, הא ממ"נ אחד מהם יפסיד את זכותו, וגם אין לומר יחא מונח כי כך שניהם יפסידו, ולכן עדיף לומר שב ואל תעשה והיכא דקיימא תיקום.

*

תירוץ התומים והקוה"ס והשע"י והקוב"ש

והתומים בקיצור תקפו כהן סי' כ"ג תירץ על הקושיא הנ"ל "כי כך היו המצוה והלאו של לא תגזול היינו גזל ודאי, אבל גזל ספק אם הוא בידך אין כאן איסור גזל, דכך הלכה נאמרה הממע"ה, ומי שתפס יכול להחזיק ואין כאן ספק איסור כלל כי לא אסרה תורה גזל בכה"ג,

ועל תנאי זה נאמר לא תגזול דוקא בודאי, אבל אם יש בידו והוא ספק מותר, כמו דלא אסרה תורה ממזר ספק ומעשר ספק וכדומה הרבה".

וכעין זה כתב הקונה"ס ביישוב הקושיא הנ"ל, וז"ל: "שלא אסרה התורה את הגזל אלא מה שהוא של חבירו מצד הדין, אבל מה שהוא שלו מצד הדין לא אסרה עליו התורה, והלכך ספק ממון שהדין בו המוציא מחבירו עליו הראיה, גם דררא דאיסורא לית בה כשאינו מחזירה", וכתב דכע"ז תירץ התומים הנ"ל, וכן כתב השערי יושר שער ה' פ"א בארוכה שכל הלכות גזל נגררים אחרי משפטי הממון, ואם לפי הדין מותר לו להחזיק ממילא לא נאמר על זה כלל איסור גזילה, ובסיום דבריו כתב דלפי זה באמת ספק גזל אסור מן התורה ככל ספק איסור תורה, אלא דספק גזל הוא דבר רחוק מן המציאות, כי בכל ספק ממון הורו חכמים מה הדין וממילא כבר אין בזה שום ספק, אך בספק ממון שאין בו הכרעה ע"פ דיני ממונות באמת אסור מספק כמו כל ספק איסור.

וכן כתב גם הקובץ שיעורים ב"ב אות רנ"ח, וז"ל: "והנה בכל ספק ממון דקולא למוחזק ולא אסרינן ליה מטעם ספק איסורא דגזל, היינו משום דאיסור גזל הוא בתולדה מדיני ממון, וכיון דדיני ממון שייך להמוחזק ליכא איסור גזל".

וכתירוץ זה נראה ממה שכתב המהר"ם שיק בחידושי (ב"מ כא.): "וכיון דהמצוה [היא] משום ממון, לא ציותה התורה להחזיר אלא היכא דהדין בממון להחמיר, וכיון דבממון הדין המוציא מחבירו עליו הראיה, גם כאן לא ציותה התורה להחזיר מספק", וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (חו"מ סי' כ"ט).

והשערי יושר כתב דלפי מה שביאר תירוץ זה לא קרב כלל לתירוץ של התומים, כי לפי דברי התומים ספק גזל מותר, אך לפי דבריו ספק גזל גם כן אסור, ונראה דלא ראה את דברי התומים במקורם, רק את מה שכתב הקונה"ס בשמו בקיצור, כי מלשון התומים הנ"ל נראה להדיא דכוונתו כדברי הקונה"ס, דהא כתב "אבל גזל ספק אם הוא בידך אין כאן איסור גזל", דוקא "אם הוא בידך" דהוי מוחזק, אך בלא"ה מודה דספק גזל אסור, ומה שדימה זאת לעשירי ודאי ולא עשירי ספק, אין כוונתו דגם כאן אמרינן גזל ודאי ולא גזל ספק, אלא כוונתו דכמו ששם בספק לא נאמר איסור כלל, כך כאן במקום שיש היתר להחזיקו ע"פ דיני ממונות לא נאמר כלל איסור לא תגזול.

*

מחלוקת רמב"ם ורא"ש אם ספק גזל לחומרא או לקולא

ובעיקר מה שנקטו השע"י והקוב"ש בפשיטות דספק גזל ג"כ לחומרא, הנה בביאור הגר"א חו"מ סי' קנ"ה סק"ח כתב להדיא שנחלקו בזה הרמב"ם והרא"ש, ומיירי שם בבעיא דלא איפשטא בענין הרחקת נזיקין, דהרמב"ם פסק שצריך להרחיק והרא"ש פסק שלא צריך, וכתב הגר"א: "וטעמו של הרמב"ם כיון דמן התורה נזקין אסור אזלינן לחומרא, מה שאין כן להרחיק אחר כך, כמ"ש בספק בכור המוציא מחבירו עליו הראיה, וכן באבידה, אבל הרא"ש סובר אף על גב שהוא דאורייתא כיון דמילי דממונא אזלינן לקולא, כמו שכתוב בסוף פרק הזרוע ושאר מקומות, ועיין ר"נ בנדרים ז' א' ד"ה ולענין כו', אבל הרמב"ם סובר

דוקא להוציאו מחזקתו כגון שכבר עשה, וכמו שכתוב שם בחולין פרה בחזקת כו' קמה כו',
וכן בפרק קמא דיומא במעשר ראשון ומעשר עני המוציא מחבירו עליו הראיה, וכן בספק
בכור המוציא מחבירו עליו הראיה, וכן כאן שבא להזיקו, עכ"ל.

וכן השערי יושר עצמו העיר דברשב"ם ב"ב נ"ז ע"ב משמע להדיא דכל ספק ממון לקולא,
דאמרי' שם "רב פפא אמר אידי ואידי בחצר השותפין ואיכא דקפדי ואיכא דלא קפדי גבי
ממונא לקולא גבי איסורא לחומרא", ופי' רשב"ם "יש לנו לילך להקל ולומר שאין השותפין
מקפידין זע"ז ומותר להעמיד זה בהמותיו בחצר כל זמן שאין חבירו מעכב עליו, והיינו
קולא שאנו מתירין לזה מסתמא להעמיד שם בהמותיו אע"פ שלא נטל רשות מחבירו",
ונדחק השע"י בזה מאוד, ע"ש, וכן הקוב"ש שם תמה על הרשב"ם אמאי ספק גזל קיל מכל
ספיקא דאיסורא, והניח בצ"ע.

ובאמת לא הבנתי אמאי כ"כ פשיטא להו לשע"י והקוב"ש דספק גזל לחומרא, הא לפי
מה שיסדו שדיני גזל נגררים אחר דיני הממונות לכאן' היה מקום לומר דאחד מדיני
הממונות הוא דספק ממון שרי, וכדאמרינן בחולין קל"ד ע"א "ספק ממון לקולא", ויש בזה
גם סברא נכונה כמו שביארנו לעיל, וממילא לא שייך ביה כלל איסור גזל, דהא על ספק
ממון לא נאמר איסור גזל כלל.

ובשו"ת מהרש"ם הביא ראייה דספק גזל אסור מב"ק צ"ט ע"ב דמבואר שם להדיא דספק
גזל אסור, וכן הביא ראייה זו הגרי"פ פערלא בביאורו לסה"מ לרס"ג ל"ת רע"ו, אכן לשיטת
הקצוה"ח דחזקת ממון היא חזקה מכרעת כמו חזקה דאיסורין נראה דלק"מ, דאה"נ ספק
גזל מותר, אך זה רק בספק שאין בו חזקה, אך שם מיירי דיש חזקה לאחד מהם ובזה אזלינן
בתר החזקה כמו בכל הספיקות, אך מ"מ שפיר קרי לה "ספק גזילה", כי החזקת ממון היא
רק הנהגה לדידן, אך אכתי מקרי ספק (כעין מש"כ התוס' רא"ש ב"מ ו' ע"ב דרוב נמי מיקרי
ספק אלא שהתורה התירה ספק זה באיסורין).

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

חכמת דיני הממונות

ואלה המשפטים (כא, א)

בגמרא בבא בתרא (קע"ה ע"ב) מובא: "אמר רבי ישמעאל, הרוצה שיחכים, יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, והן כמעין הנובע" ע"כ.

ויש להקשות על זה, מהא דאיתא בשבת (לא ע"א): "אמר ריש לקיש, מאי דכתיב (ישעיה ל"ג): "והיה אמונת עיתך חוסן ישועת חכמה ודעת", אמונה זה סדר זרעים, עתך זה סדר מועד, חוסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקין, חכמה זה סדר קדשים" עיי"ש. משמע מדברים אלו דסדר קדשים הוא חכמה, ולא עניני ממונות שעיקרם בסדר נזיקין.

עוד יש לעיין, מהא דמצינו בגמרא בב"מ (קט ע"ב), דאמר ליה רב אשי לרב אחא בריה דרב יוסף: "כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי לך", ופרש"י: הכרתי בך שאתה חדוד ויודע להעמיק ולהקשות, וכי מטית למסכת זבחים שהיא עמוקה, תא אקשי לי, ואתן לב לתרץ לפי שאלתך. למדים אנו מכאן דסדר קדשים הוא היותר עמוק.

רבינו החפץ חיים, עומד על סתירה זו, ומיישב תשובה יסודית, במאמר "אור תורה" הנדפס בתחילת ספר אסיפת זקנים על קדשים שחיבר, ואלו דבריו:

"ומה שאמרו כאן הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, משום דדיני ממונות הם עניינים הבנויים על שכל האדם, והוא טוב להתפתחות השכל ולהחכימו, משא"כ סדר קדשים, עניני קדשים בנויים על מקראות והלכות מרובות, שהם שייכים רק לחכמה של התורה שהיא למעלה משכל האנושות" עכ"ל.

מדבריו יוצא כי דברי חז"ל על "הרוצה להחכים", כוונתם היא על מי שרוצה להחכים בשכל אנושי, והוא זה שיעסוק בדיני ממונות, שהעיסוק בהם יחכים את שכלו. אמנם הרוצה להחכים בשכל התורה העליון, יעסוק בסדר קדשים, ושם יגלה את סוד חכמתה של התורה.

בשם רבינו החתם סופר, מובא שתירץ סירה זו בתירוץ נוסף ונפלא (המובא בהקדמת חידושי הגר"ח השלם על ב"מ הוצ' אורייתא), בשם תלמידו הרב ליינר, ואלו דבריו שם:

"שמעתי מפי אדמו"ר הגאון חת"ס, מ"ש חז"ל הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, הכוונה חכמה, זה סדר קדשים, והלימוד בקדשים הוא עמוק עמוק מי ימצאנה, רק האיש אשר נפתח לבו ושכלו בדיני ממונות, הא יכול להבין ולהשכיל בקדשים. וזה חידותם, הרוצה להחכים, ללמוד קדשים, יעסוק מתחילה בלימוד דיני ממונות, ושם ימצא אור זרוע להיות לו לב חכם ללמוד קדשים ודפח"ח" עכ"ל.

נמצא לפי דבריו כי אכן שם ה"חכמה" לפי הגדרת התורה, נאמר רק על סדר "קדשים", כמבואר מדברי הגמרא בשבת, שסדר זה הוא הנקרא "חכמה". ולכן כדי ללומדו על האדם ללמוד תחילה את סדר נזיקין ודיני ממונות, ולקדש את שכלו האנושי בחכמת התורה הגנוזה בדיני ממונות, ורק אז יוכל לגשת את סדר ה"חכמה", חכמת התורה שיש בסדר קדשים.

*

"אוזן ששמעה"

וְרַצַּע אֶדְנִי אֶת אָזְנוֹ בַּמְרִצֵּעַ (כא, ו)

ופרש"י: "ומה ראה אוזן להירצע מכל שאר איברים שבגוף וכו', אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו, תרצע" עכ"ל. וכ"ה בקידושין כ"ב ע"ב. ויש לתמוה על הלשון: "אוזן ששמעה על הר סיני - כי לי בני ישראל עבדים", הרי לא שמעו ישראל בסיני אלא את עשרת הדברות בלבד, ואילו את הציווי "כי לי בני ישראל עבדים" לא שמעו ישראל בעת מעמד הר סיני, אלא רק לאחר מכן, בפרשת בהר (ויקרא, כ"ה, נ"ה).

ואף דבריש פרשתינו פירש"י דכל התורה כולה נאמרה בסיני, מ"מ לכאורה לא שייך לקרוא בזה "אזן ששמעה בהר סיני", אחרי דרק למשה נאמרה כל התורה, והוא זה שמסר את הדברים לישראל.

ובאמת בירושלמי (קידושין פ"א ה"ב) איכא נוסח אחר: "אזן ששמעה על הר סיני לא יהיה לך אלהים אחרים, והלך זה ופרק מעליו עול מלכות שמים, וקיבל עליו עול בשר ודם - ירצע" ע"כ. ונמצא כי לירושלמי אתי שפיר, אולם לגירסת הבבלי הלשון צ"ע. (וכבר העיר בזה התורה תמימה כאן הערה נ"ז).

וכדי ליישב זאת, נקדים את לשון המכילתא (דר"י בפרשתינו, מס' דנזיקין פ"ב) וז"ל: "ומה ראתה אוזן שתרצע מכל איברים, היה רבן יוחנן בן זכאי אומרה כמין חומר: אזן ששמעה לא תגנוב, והלך וגנב, היא תרצע מכל אבריו" עכ"ל.

ולכאורה יש להקשות, מדוע הענישו את הגנוב, מחמת שהיה לו לשמוע את הציווי "לא תגנוב" שנאמר בעשרת הדברות, הרי כבר פירשו שם חז"ל ש"לא תגנוב", בגנוב נפשות הדבר אמור, וכאן גנב זה לא גנב נפשות אלא רק גנב ממון, ומדוע התביעה עליו היא מלאו ד"לא תגנוב", היה עליהם להביא ללאו ד"לא תגנובו" דפרשת קדושים (ויקרא י"ט, י"א).

ומתרץ הרא"ם (כאן בריש פרשתינו), כי אע"פ שאכן בעשרת הדברות הוזהרנו על גניבת נפשות, אבל מכל מקום עדין נשמע מתוך איסור זה איסור הגניבה הכללי, וא"כ כוונת חז"ל ב"אוזן ששמעה - לא תגנוב", על האיסור גניבה בדרך כללות הוא.

וזה לשונו: "אוזן ששמעה בסיני "לא תגנוב" (כ, יג) והלך וגנב תרצע. במכילתא. ואף על גב דהאי קרא בגנוב נפשות אמור, ולא בגנוב ממון, כדאיתא במכילתא והביאה גם רש"י

ז"ל, יש לומר דהכי קאמר: אוזן ששמעה בסיני "לא תגנוב" בדרך כללות, שנכללה בו גם אזהרת "לא תגנובו" (ויקרא יט, יא), דמיירי בממון, שהרי כל התורה כלה נכללת בעשרת הדברות, כמו שכתב רבינו סעדיה הגאון ז"ל (הובא ברש"י כד, יב) עכ"ל.

ולפי דבריו יש לומר שכן הוא אף בענינינו. כי בעשרת הדברות שמעו כל ישראל את ציווי ה' האומר: "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", ובשמיעת דברה זו פרחו נשמתן. ומתוך זה הבינו בדרך כללות, כי להקב"ה היתה מטרה בזה שהוציאם ממצרים מבית עבדים, והוא שבפדייה זו הם יהיו עבדים רק אליו. ומתוך הבנה זו הגיעו שאר הציוויים הנאמרים בהמשך התורה הנגזרים מכח אמירה זו, כגון "כי לי בני ישראל עבדים" וגו', להורות על כך שבני ישראל עבדים רק להקב"ה, ולא לאף אחד אחר.

ונמצא כי דברי חז"ל בגמרא בקידושין: "אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים" וגו', תתפרש שהאוזן שמעה בהר סיני את הכלל, שממנו נגזרה האזהרה של "כי לי בני ישראל עבדים".

ואכן בפסיקתא (פכ"א) מובאת הלשון המורחבת, המחברת בין אזהרת התורה בדברת "אנכי" הנ"ל, לאזהרת הפסוק: "כי לי בני ישראל עבדים", בזה"ל: "שאלו תלמידיו את רבי יוחנן בן זכאי ומה ראה העבד לירצע באזנו מכל איבריו, אמר להם אוזן ששמעה על הר סיני אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים וקיבלה עליה עול מלכות בשר ודם, אוזן ששמעה לפני הר סיני לא יהיה לך אלהים אחרים על פני והלך זה וקנה אדון אחר, לפיכך תבא האוזן ותירצע שלא שמרה מה ששמעה, לשעבר היו ישראל עבדים לעבדים, מכאן ואילך הם עבדיו של הקדוש ברוך הוא, כי לי בני ישראל עבדים הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים" עכ"ל, והרי מבואר כדברינו.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)

בענין עבד עברי עובד את הבן

וְרָצַע אֲדוֹנָיו אֶת אֲזָנוֹ בַּמֶּרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעוֹלָם (כא, ו)

הנה מפורש במקרא דעבד עברי הרוצה להמשיך בעבדות אחר שש, נרצע ונשאר עד היובל. ויש לחקור, אם מת האדון בתוך שש שנים והדין הוא דעובד את הבן אח"כ עד שש, אם גם יש דין נרצע בעובד את הבן. [נאמנם נאמר בזה דין אחר, שאם כבר נרצע ועומד למשל בשנת העשר ומת האדון דאז אינו עובד את הבן ממעיוט מפורש דועבדו לעולם ולא את הבן בקידושיין י"ז]: ומצאתי שנסתפק בזה בס' ענפי ארז להגאון הגדול ר' אברהם גורביץ שליט"א ונשאר בצ"ע.

ואולי שייך להציע כדלהלן. הנה כ' הרמב"ם בפ"ג מהל' עבדים ה"ג מי שמכרוהו ב"ד יש לרבו ליתן לו שפחה כנענית בין האדון בין בנו של אדון אם מת אביו הרי זה נותן לו שפחה כנענית. ובכס"מ לא הביא מקור לזה. רק במכילתא דרשב"י כתב בזה דרשה ואם אדוניו לרבות את הבן. ובאבן האזל כ' מדעתו שהפרשה פותחת בכי תקנה וממשיכה בענין שפחה כנענית בל' ואם אדוניו והו"ל למיכתב ואם תתן לו אשה ועל כרחך דמכיון דכתיב שש שנים יעבוד והיינו אפי' אם מת הקונה והעבד עובד את בנו ולכן כ' אדוניו בלשון כללי דהיינו בין הוא ובין בנו. [ויש שדייקו מל' אדוניו שהוא ל' רבים ואינו, כמ"ש באבן עזרא כאן וברש"י ישעי' י"ט שהוא ל' יחיד כמ"ש אדוני יוסף ובמלאכי ואם אדונים אני איה מוראי].

עכ"פ חזינן של' "אדוניו" במקרא כולל בנו העומד במקום אביו לע' עבד עברי, ואם כן לפי הנ"ל, הרי לגבי נרצע דכתיב והגישו אדוניו כו' ורצע אדוניו, ה"ה דמיירי בבנו העומד תחתיו באותן שש שנות עבדות. ולפ"ז מוכח שאם עבר העבד מרשות אב לרשות בן בתוך שש לעבוד את בנו ורצה להמשיך הרי הוא בפרשת נרצע, ולכאורה נפשט הספק דלעיל.

*

זאת ועוד הנה יש שאלה באחרונים אם יורש הבן פי שנים בעבד עברי של אביו, וכתב בזה המנ"ח [מצוה מ"ב י"ג] יסוד נפלא, שמה שעבד עברי עובד את הבן אינו מדין נחלות אלא גזיה"כ היא שכן אין ע"ע עובד שום יורש אחר כי אם הבן בלבד. ולכן אין הבכור נוטל פי שנים שכן ודין פי שנים הוא מענין נחלות.

ולפ"ז שהבן עומד תחת אביו ממש וגם אם בנו נקרא אדוניו. יש לפשוט לכאן את הספק הראשון אם מת האדון בתוך שש שנים והעבד עובד את בנו, אם גם יש דין נרצע בעובד את הבן. שכן אם הבן עומד תחת אביו, הרי כאמור, שייך בו ורצע אדוניו ולפ"ז נרצע אם בא שש בתוך שעובד את הבן.

בענין עבד עברי עובד את הבן

ונסתפקתי לפי ההנחה הנ"ל דאיכא רציעה בכהאי גוונא לאחר מיתת האדון, והיו שם כמה בנים, מי רוצע והרי אדוניו כתיב מי בעינן שירצעו כולם. אכן לפי הנ"ל שאין כאן רשויות מוחלקות של יורשים, אלא כל בן עומד תחת אביו, ונחשב כאילו אביו שם, הרי כל אחד יכול לרצוע, שאם היו כולם נידונים בתורת נוחלים כל אחד חלקו, הי' מקום להסתפק בזה.

ולענין מי נותן לו שפחה כנענית, הנה כ' הרמב"ם בפרק ג' שרק שפחה אחת נותן לו רבו ומקורו גם כן ממכילתא דרשב"י. ולפי הנ"ל שנחשב שהאדון קיים, ג"כ אין ליתן לו יותר מאחת, ואם השאיר האדון שפחה וודאי שפיר. ואם לאו ישמנו ביניהם ויקח האחד יותר בעבודת היום. מכיון דשפחה נחשב כעבודת לילה. כדאי בקידושין ט"ו. עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה וכי תעלה על דעתך שעבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה והלא כבר נאמר כי טוב לו עמך עמך במאכל עמך במשתה וא"ר יצחק מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית.

אכן בהענקה נראה שכל אחד ישתתף חלקו לשיעור שלושים של עבד לפחות. וצ"ע אם אחד לא נתן חלקו והשאר נותנים אם נחשב בכלל לא תשלחנו ריקם. ויתכן כנ"ל שכ"א נחשב בעומד במקום אביו, ונחשב לכך כאילו אביו נתן פחות משלושים להענקה וצ"ע.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים
"עקידת יצחק" זכות עם ישראל לדורות, לפי שהיה בה הרבה "דמעות" של אברהם
אבינו מחד, ושמחה מאידך לעשות רצון קונו [לרגל 'רעידת האדמה' שטלטלה את כלל
ישראל בעקידתם של עולות תמימות]

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

"עקידת יצחק" זכות עם ישראל לדורות, לפי שהיה בה הרבה
"דמעות" של אברהם אבינו מחד, ושמחה מאידך לעשות רצון
קונו [לרגל 'רעידת האדמה' שטלטלה את כלל ישראל
בעקידתם של עולות תמימות]

הקדמה

"רעידת האדמה" חווה עם ישראל בשבוע האחרון, עת נהרגו שלושה יהודים על קידוש
שמו יתברך, ובתוכם שני אחייני הקדושים אשר מנחם הי"ד ואחיו יעקב ישראל הי"ד
למשפחת פלאי.

הכל חשו שנגלה לעיניהם "עקידת יצחק" לא אחד אלא שנים, שתי עולות תמימות שהיו
"קודש לה".

לאחר הרצחם של אלו, נתגלו גילויים רוויים באמונה בה, וקבלת דין שמים באהבה על
ידי גיסת מרת דבורה תחי'. גילויים אלו שגרמו לקידוש ה' המוני בכל רחבי העולם היהודי
וגם ברחבי העולם הגויי, ונתקיים במיתתם "יתגדל ויתקדש שמיא רבא".

קידוש ה' שנגרם במיתתם הוא עצמו מהוה נחמה וכפי שכתב הספורנו על הפסוק
(ויקרא י ג): וידום אהרן. **שהתנחם בקידוש ה' שנקדש במוותם:** הרי לנו שנעשה קידוש ה'
במיתת צדיקים מהוה הדבר נחמה שאין שני לה.

ואל יחשוב איש שיש כאן אך קבלת הדין באהבה, אלא שמאחורי קבלת הדין, יש בכי
וכאב בלתי נגמרים יגון רב בלתי נתפס. אמנם כשקבלת הדין באהבה נעשית מתוך הכאב
והבכי הוא הגדלות של "עקידת יצחק", וכפי שיבואר להלן.

האם מצות קידוש ה' נוהגת בקטנים

מצוות קידוש ה' היא אחת מהמצוות היסודיות ביהדות. בפשטות מצוה זו נוהגת בגדולים
ולא בקטנים שהרי קטנים אינם ברי חיובא. אכן בספר אמת ליעקב להגאון רבי יעקב
קמינצקי זצ"ל, הוכיח מדברי הרמב"ם שכתב וז"ל (יסודי התורה פ"ה ה"א): וז"ל: **כל בית
ישראל מצווין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל.** ומתוך שכתב
הרמב"ם "כל בית ישראל", מדויק שמצוות קידוש ה' נוהגת אף בקטנים אף שאינם ברי
חיובא.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים
"עקידת יצחק" זכות עם ישראל לדורות, לפי שהיה בה הרבה "דמעות" של אברהם
אבינו מחד, ושמחה מאידך לעשות רצון קונו [לרגל 'רעידת האדמה' שטלטלה את כלל
ישראל בעקידתם של עולות תמימות]

ובטעם לכך ביאר וז"ל: והטעם נראה לי, מדלא כתוב "תקדישו את שמי", דאז י"ל דלא
דיבר הכתוב [אלא] עם המקדשים, אבל מכיון דכתיב ונקדשתי, שהקב"ה כביכול הוא
הנפעל, א"כ גם ע"י הקטנים אפשר שיעשה הענין הזה.

והיינו שאין קידוש ה' הוא מעשה מצוה "לקדש" שם ה', שלפ"ז היה נוהג דווקא בגדולים
ולא בקטנים אמנם הואיל וכתוב ו"נקדשתי", א"כ המצוה נפעלת על ה' ששמו מתקדש,
ודבר זה שייך גם בקטנים והוא חידוש גדול.

וכדבריו כן מבואר בתוס' ר"י החסיד (ברכות מח) וז"ל: דכי גמירי שכל דבר שבקדושה
בעינן עשרה דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, לא שנא גדולים ולא שנא קטנים.

ובאמת שדין זה כן הוא נראה מהמעשה המפורסם במרים ושבעת בניה וכדלהלן

במדרש נאמר (איכה רבה פרשה א): מעשה במרים בת נחתום שנשבת היא ושבעה בניה
נטלן קיסר. ושם מספר המדרש איך שהרג הקיסר בן אחר בן וכל אחד מהם קידש שם
שמים במיתתו. עד שהגיע לבן השביעי.

ונאמר שם: הוציא השביעי והוא היה קטן שבכולן אמר בני השתחוה לצלם, אמר לו ח"ו.
ושם במדרש נאמר ששאל הקיסר את אותו הבן, א"ל אם יש בו כל המדות הללו באלהיכם
מפני מה אינו מציל אתכם מידי כמו שהציל לחנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר, א"ל
חנניה מישאל ועזריה כשרים היו ונבוכדנצר מלך הגון היה ליעשות נס על ידו, אבל אתה
אינך הגון, ואנו נתחייבנו מיתה לשמים, אם אין אתה הורגנו הרבה הורגים יש למקום,
הרבה דובים הרבה זאבים ואריות ונחשים ונמרים ועקרבים שיפגעו בנו ויהרגונו, אלא לסוף
הקדוש ברוך הוא עתיד ליפרע ממך את דמינו, מיד גזר עליו להורגו,

ושם נאמר במדרש אמרה לו אמו בחיי ראשך קיסר תנה את בני ואחבקהו ואנשקהו,
נתנוהו לה והוציאה לו דדיה והניקתו חלב, אמרה לו בחיי ראשך קיסר הרגני תחלה ואחר
כך הרגהו.

וסופם של דברים נאמר שם, עד שהיתה מנשקתו ומחבקתו, גזר עליו והרגוהו עליה, וכיון
שנהרג שיערו חכמים שנותיו של אותו תינוק ונמצא בן שתי שנים וששה חדשים ושש שעות
ומחצה.

ופשטות דברי המדרש הללו, שכל אלו מסרו את נפשם על קידוש ה', וקטן שבהם היה בן
קטן, ולכאורה חוהרי אינו בר חיובא, ואינו חייב למסור נפשו על קידוש ה', ובעל כרחך
מבואר שדין קידוש ה' הרי הוא נוהג בקטנים וכדלעיל.

בגוף דברי המדרש בדבריה של מרים זו, צריך תלמוד, שסדר דבריה של מרים צריך
ביאור, שעיקר דבריה היה ש"הרגני נא תחילה ואחר כך הרגהו", שהרי נגזר עליה למות,
וא"כ זה צריך להיות תחילת דבריה שהיא תהרג תחילה, ומדוע בחרה לבקש תחילה "תנה
לי בני ואשקהו. תחילה עליה לבקש שתמות היא קודם, ואחר להפרד ממנה ולנשקו וכו'.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים
"עקידת יצחק" זכות עם ישראל לדורות, לפי שהיה בה הרבה "דמעות" של אברהם
אבינו מחד, ושמחה מאידך לעשות רצון קונו [לרגל 'רעידת האדמה' שטלטלה את כלל
ישראל בעקידתם של עולות תמימות]

ואשר יראה בזה, שבפרשת עקידת יצחק נאמר במדרש (בראשית רבה וירא פרשה נו):
וישלח אברהם את ידו, הוא שולח יד ליטול את הסכין ועיניו מורידות דמעות ונופלות
דמעות לעיניו של יצחק מרחמנותו של אבא, ואעפ"כ הלב שמח לעשות רצון יוצרו.

ודברי המדרש נסתרים מיניה וביה, מחד אברהם אבינו בוכה "ועיניו מורידות דמעות -
"דמעות" על הבן ההולך להשחט, ומאידך "שמח-ואעפ"כ הלב שמח לעשות רצון יוצרו",
"שמח" על בנו שהולך להשחט, איך שתי הרגשות אלו שוכנות אצל אברהם אבינו אחד.

ובאמרי אמת (ליקוטי יהודה פרשת וירא) ביאר שבדברי המדרש אלו נשנה יסוד גדול,
אברהם אבינו אהב את בנו יחידו אהבה שאין לתאר, בן שנולד לאחר מאה שנים ועתה
הוא עומד לשוחטו. הלב מבקש רחמים עיניו זולגות דמעות, כי הרגש הטבעי אבא אוהב
את בנו ואינו רוצה במיתתו ועל זה בכה ועל כך היו עיניו זולגות דמעות לפי שהאדם לא
הולך כנגד טבעו וטבע האב לאהב את בנו ובודאי בן יחיד כמו יצחק.

אך מנגד עומד כאן הציווי האלוקי "כך נא את בנך אשר אהבת" ואברהם אבינו שמח
לקיים את הציווי.

ואמר האמרי אמת "שצריך להיות שניהם דמעות ולב שמח" היינו, הוא הולך לשחוט את
בנו הוא בוכה זהו יצר אהבה הטבעי שהיה לו לבנו, אך מאידך שמח אברהם שעושה רצון
קונו. ונראה שבכך היתה נתינה ענקית שאין שני לה של אברהם אבינו להקב"ה, אהבת אב
לבנו האהבה הכי גדולה שיש בבריאה ואותה נתן לאבא שבשמים.

אכן, הוסיף, שמלבד זאת היה כאן נסיון עוצמתי נוסף. שבגמרא נאמר (שבת קיט ע"ב):
אמר רבי אלעזר מניין שהדיבור כמעשה שנאמר בדבר ה' שמים נעשו. ומבואר שדבור של
ה' פועל מעשה. ואמר, שבשעה שאמר לו ה' "קח נא את בנך אשר אהבת", נכנס לאברהם
אבינו אהבה עצומה לבנו יצחק. ונמצא שמלבד שמלבד הרגש הטבעי של אהבה של אב
לבנו יחידו שאוהב את בנו באופן שאין שני לו. הכניס בו ה' אהבה עצומה נוספת לבנו.
ועתה עם כל אהבה העצומה שנוספה גדל גם הנסיון שהיה להקריב את יצחק ולמרות כל
זאת עשה את שניהם "דמעות ולב שמח".

והוא הביאור מה שאומרים בתפילת ראש השנה "וכבש רחמיו", היינו לא ביטל את רחמיו
לרגע אלא את הכל נתן לה'.

והעולה מזה שעשיית רצון ה' בשלימות, אינה ביטול ההרגשים הטבעיים שבאדם, אלא
אדרבא איתם ביחד רחמים מחד, ושמחה מאידך לעשות רצון בוראו.

מעתה לפי זה יבואר הדבר היטב נראה את אשר הקשנו לעיל, מדוע בשעה שאמרו שאמר
לה הקיסר שבנה הולך להיהרג תחילה בקשה "תנה את בני ואחבקהו ואנשקהו, נתנוהו
לה והוציאה לו דדיה והניקתו חלב". ורק לאחר מכן אמרה לו שימית אותה תחילה.

ונראה שאחר היסוד שלעיל שאצל אברהם אבינו הכניס בו הקב"ה אהבה גדולה יתירה
ליצחק, וגדל נסיונו של אברהם פי כמה ליצחק, ואת כל זה הקריב אברהם אבינו לה'.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים
"עקידת יצחק" זכות עם ישראל לדורות, לפי שהיה בה הרבה "דמעות" של אברהם
אבינו מחד, ושמחה מאידך לעשות רצון קונו [לרגל 'רעידת האדמה' שטלטלה את כלל
ישראל בעקידתם של עולות תמימות]

מעתה נראה שהוא ביאור דברי המדרש שלעיל שתחילה בקשה תנה לי את בני ואחבקהו
ואנשקהו. שתחילה נשקה וחיבקה והניקה ובכך הראתה כמה היא אוהבת אותו, אין היא
מבטלת את אהבתה, אדרבא מראה היא את אהבתה ביתר שאת לבנה, ובכך גדל קורבנה
לאין קץ לפני ה', את כל האהבה הזו נתנה לה' ונתגדל קידוש ה' שנעשה על ידי מרים
אמם ובניה.

ויסוד נוסף יש להוציא מדברי המדרש הללו, שבסוף המדרש נאמר:

ו"ל: מיד צוה עליו להרגו נפלה אמו עליו והיתה מחבקתו ומנשקתו ואמרה לו בני לך אצל
אברהם אביכם ואמור לו כך אמרה אמי אל תזוח דעתך עליך ותאמר בניתי מזבח והעליתי
את יצחק בני, הרי אמנו בנתה שבעה מזבחות והעלתה שבעה בנים ביום אחד, אתה נסיון
ואני מעשה.

ודבריה אלו של מרים הם ששלחה את בנה שיאמר ליצחק, "אתה נסיון ואני מעשה".
ולכאורה יקשה, והרי הם מסרו את עצמם למיתה, ומדוע היא יחסה מעשה זה לעצמה
שהיא עשתה מעשה והרי הם מסרו עצמם למיתה.

אמנם הביאור הפשוט בזה כשבעה בנים אחד אחר השני, מגלים כאלו גילוי אמונה,
ומוסרים את נפשם על קידוש ה'. דברים אלו לא יכולים לקראת אלא כתוצאה של חינוך
לאמונה בה'. מעתה משום כן אמרה "ואני מעשה", מה שילדיה עשו היא עשתה דבר זה
מגיע מכוחה. מי שחי אמונה כל חייב שמגיע הרגע הוא מוסר נפש, ודבר זה בהכרח קבלו
מאמם.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

פנימיות נדבת השקלים

מהי הפרשה שקוראים בתורה בשבת שקלים - מח' רב ושמואל

במגילה כט. תנן התם באחד באדר משמיעין על השקלים וכו', על השקלים מנלן אמר ר' טבי אמר רבי יאשיה דאמר קרא זאת עלת חדש בחדשו (במדבר כח, יד) אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה קדמינן וקרינן באחד באדר כי היכי דליתי שקלים למקדש וכו' ע"ש,

מאי פרשת שקלים רב אמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי (במדבר כח, ב), ושמואל אמר פי תשא (שמות ל, יב), בשלמא למ"ד פי תשא היינו דקרי ליה פרשת שקלים דכתיב בה שקלים אלא למאן דאמר את קרבני לחמי מידי שקלים כתיבי כתיבי התם, אין טעמא כדרבי טבי [ופרש"י טעמא מאי מייתנין שקלים באדר כדרבי טבי שיקריבו קרבנות באחד בניסן מתרומה חדשה, והך מצוה התם כתיבא], בשלמא למ"ד צו את בני ישראל משום דכתיבי קרבנות התם כדר' טבי אלא למ"ד פי תשא קרבנות מי כתיבי שקלים לאדנים כתיבי, כדתני רבי יוסף שלש תרומות הן של מזבח למזבח [ופרש"י, שלש תרומות נאמרו שם מחצית השקל תרומה לה' (שם, יג), יתן תרומת ה' (שם, יד), לתת את תרומת ה' (שם, טו), תרומת אדנים היתה לאדנים, ותרומת מזבח למזבח לקנות מהן קרבנות ציבור לכל השנה דכתיב בה לכפר על נפשותיכם], ושל אדנים לאדנים ושל בדק הבית לבדק הבית ע"ש.

*

לרב העיקר בשקלים התוצאה שהוא הקרבת הקרבנות ולשמואל העיקר הוא הנדיבות

ולאחר העיון נראה דנחלקו רב ושמואל במהות מצוות השקלים דרב ס"ל שהעיקר הוא התוצאה והוא הקרבת הקרבנות ועל כן הקריאה היא בדוקא בפרשת צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי דשם מבואר הקרבת הקרבנות בפועל, ושמואל ס"ל דיסוד ומהות נדבת השקלים היא הנדיבות ונטיית הלב לטוב, ועל כן הקריאה היא דוקא בפרשת פי תשא ושם עיקר ההדגשה על נשיאת ראש בני ישראל ועניין הכפרה לכפר על נפשותיכם.

*

רב ושמואל לשיטתייהו אזלי ולרב העיקר היא העשיה בפועל ולשמואל העיקר היא הכונה ולכי תידוק תראה דרב ושמואל לשיטתייהו אזלי דהנה בשבת כב. נחלקו רב ושמואל דרב ס"ל אין הלכה כרבי שמעון בגרירה, ושמואל ס"ל הלכה כרבי שמעון בגרירה, דתניא רבי שמעון אומר גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ, וכן הוא בשבת מב. דשמואל כרבי שמעון ס"ל דדבר שאין מתכוין מותר.

ובכלי חמדה פרשת מקץ אות ג' וז"ל ושמעתי כיו"ב בשם אדמו"ר הקדוש מאלכסנדר זצ"ל שאמר דמכל שיטת הזוהר הקדוש שהחמיר כ"כ בענין כונה שמצוה בלא כוונה אינה כלום וכיו"ב, שעיקר הוא המחשבה שבכל דבר, מבואר דהוא רשב"י שאזיל לשיטתו בש"ס דילן דדבר שאינו מתכוין מותר (שבת מא:; וש"נ) וכ"ש למלקות וכיו"ב, ודא ודא אחת היא עכ"ל.

ומעתה הו"ה לפלוגתא דידן דרב דס"ל כרבי יהודה דדבר שאין מתכוין אסור הוא משום דס"ל דהעיקר בכל פעולה היא המעשה, וכיון דבמציאות נעשה החריץ לא אכפת לן במה שאינו מתכוין לזה, ועל כן הקריאה היא בדוקא בפרשת צו אַתְּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמְרַתְּ אֲלֵהֶם אַתְּ קִרְבְּנֵי לַחֲמֵי דשם מבואר הקרבת הקרבנות בפועל, אבל שמואל דס"ל כרבי שמעון דהעיקר הוא המחשבה והרצון וללא רצון אין חשיבות לעשייה נמצא דהעיקר בקרבנות היא הנדיבות והרצון להתקרבות, ועל כן ס"ל דהקריאה היא דוקא בפרשת פִּי תִשָּׂא ושם עיקר ההדגשה על נשיאת ראש בני ישראל ועניין הכפרה לכפר על נפשותיכם.

*

טעם שהלכה כשמואל שקוראים פרשת כי תשא

יש להעיר הלא בכל התורה כולה בפלוגתא דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי וכמבואר בבכורות (מט:), ואילו בקריאת פרשת שקלים הלכה כשמואל וטעמא בעי, ובפשטות הוא משום דבמגילה (שם) תניא כותיה דשמואל.

ובדרך הפלפול י"ל דגם אי לא הוי תניא כותיה דשמואל הלכתא כותיה בהאי דינא, דהנה בשבת כב. איתמר רב אמר אין מדליקין מנר לנר, ושמואל אמר מדליקין, רב אמר אין מתירין ציצית מבגד לבגד, ושמואל אמר מתירין מבגד לבגד, רב אמר אין הלכה כרבי שמעון בגרירה, ושמואל אמר הלכה כרבי שמעון בגרירה, אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב לבר מהני תלת דעביד כשמואל וכו' והלכה כרבי שמעון בגרירה ע"ש, ולהאמור דמחלוקת זו דרב ושמואל בקריאת פרשת שקלים תליא בפלוגתא זו אם הלכה כרבי שמעון בגרירה, ושמואל לטעמיה דהלכה כרבי שמעון בגרירה אמר דקרינן בפרשת פִּי תִשָּׂא, א"כ נכלל בהא דאמר אביי דבהני תלת הלכה כשמואל ודו"ק בזה.

*

יבואר מה שמשה היה ירא משאני מת לא יזכר שמו ובמה נחמו הקב"ה

במדרש תנחומא אות ג' וז"ל ובפרשת שקלים אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם משאני מת אין אני נזכר, אמר לו הקב"ה חייך שכשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשיהן, כך בכל שנה ושנה שקורין אותה לפני כאילו את עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשיהן, מנין ממה שקראו בענין וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. פִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ל, יא - יב) שא את ראש לא נאמר אלא כי תשא עכ"ד המדרש.

ויש להעיר אמאי חשש משה דוקא בדין זה דפרשת שקלים שאין הוא נזכר, ולא חשש כן בכל פרשיות התורה שנאמרו בשמו, ותו יש לדייק מה דכתיב בכל שנה ושנה שקורין אותה לפני כאילו את עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשיהן, מנין ממה שקראו, ומשמע דהראיה היא מעצם הקריאה, וכי משה נקרא דווקא בפרשה זו דכי תשא הלא שמו נזכר בכל התורה.

ולהאמור יש לומר דלא היה החשש של משה מעצם אי הזכרת שמו, אלא דהנהגת משה רבינו היה בחינת תורה שבכתב והוא בחינת שושבינא דמלכא, והוא בחינת פני משה כפני חמה, לקרב אור השי"ת לבני ישראל והוא בחינת תיקון המחשבה ונטיית הלב, ובחינת אהרן הכהן היה בחינת שושבינא דמטרוניתא בחינת תיקון המעשים, ולאחר פטירת משה רבינו היתה ההנהגה ע"י יהושע בחינת פני לבנה להאיר בתוך חשיכה בחינת תורה שבעל פה ותיקון המעשים, וכמבואר הרבה בספרי קדש מזה.

והיה ירא משה שלאחר פטירתו אין הוא נזכר והיינו אותה בחינה של נשיאת ראש ואור החמה תורה שבכתב לא יזכר ויהיה עיקר העבודה בבחינת תיקון המעשים, דהלא זו היתה כל מגמת משה רבינו לעורר בישראל בחינת הנדיבות ונשיאות ראשם בתיקון המחשבה והדביקות בהשי"ת, ועל כן חשש דבקריאת פרשת שקלים שהיא היסוד לעורר הנדיבות בעם ישראל לא יקראו פרשת כי תשא שבה נזכר ענין זה דנשיאות ראשם של ישראל, אלא יקראו פרשת צו את בני ישראל ששם נזכר ענין הקרבת הקרבנות בפועל בחינת תיקון המעשים, וזה אמר לו הקב"ה שבכל שנה ושנה שקורין אותה לפני כאילו את עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשיהן, מנין ממה שקראו וכו' והיינו שהקריאה תהיה דוקא בפרשת כי תשא שהיא דרכו והנהגתו של משה רבינו בחינת נשיאות ראש ודו"ק בכל זה.

*

יבואר מה שהמן שמח על נפילת הפור בחדש שמת משה

ובהקדמה זו יבואר מה דבמגילה יג: תנא כיון שנפל פור בחדש אדר שמח שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה, ולא היה יודע שבשבעה באדר מת משה ובשבעה באדר נולד וכו' ע"כ.

ולהאמור יש בכאן כונה גדולה דהמן היה ירא מאותו כח הנדיבות ונשיאות הראש שהשפיע משה רבינו לישראל, וידע שכל זמן שיש להם כח הנדיבות והנשיאות ראש לא יהיה יכול להם, וכיון שנפל הפור בחדש אדר שמח כיון שהוא בחדש שמת בו משה, והיה סבור שמשמת אין שמו נזכר, ולא היה יודע שבשבעה באדר נולד משה והיינו אותה ההבטחה שהובטח לו בכל שנה ושנה שקורין אותה לפני כאילו את עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשיהן.

*

יבואר הביאור בהקדים שקליהן לשקליו

פנימיות נדבת השקלים

ומעתה יבואר מה דאמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים (מגילה יג:), ותמוה הלא גזירת המן היתה בזמן שהיה חרב הבית ולא היו מביאין שקלים.

ויש ליישב עפ"י מש"כ השפ"א פורים תר"מ וז"ל ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול כו', שזב חרה למרדכי הצדיק מה שהיה להרשע נדיבות כזה וזה אי אפשר בלתי שפלות בני ישראל, שכפי מה שרפו ידיהן מלהתקרב להבורא ית', כך נמצא אצל הרשעים, כי באמת הנדיבות של ישראל הוא, כי באמת לא נתקבל מהמן, ולא גרם הכסף הגזירה, רק מה שאמר לשקול ע"ז נתעצב הצדיק עכ"ל.

ולדרכינו אנו נאמר דהקדים שקליהן לשקליו היינו אותו כח הנדיבות שיש בבני ישראל המתעורר בכל שנה בעת שקורין פרשת שקלים, גם אם אין זוכים להביא קרבנות בפועל, וכאשר מתעורר בישראל כח הנדיבות שוב אין להמן והרשעים כח של נדיבות ובטל הגזירה.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר

וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאָבִיָּהוּא וְשִׁבְעֵים מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו
כַּמַּעֲשֵׂה לְבַנְתִּי הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר. וְאֵל אֲצִילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזוּ אֶת
הָאֱלֹקִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂתּוּ (כד, ט - יא)

ויש להתבונן בפסוקים אלו. א: מהי לבנת הספיר אשר ראו, וחז"ל דרשו שהיה זה 'לבנה'
מאבנים שבנו בשעבוד מצרים, ואמנם לא ביארו בזה מהו 'ספיר'. ואם תאמר שהיה זה
דמות אבן ספיר המבואר ביחזקאל (א, כו). היה צריך לומר "אבן ספיר". ולא לבנת הספיר.
ועוד יש להבין מה שאמר "כעצם השמים". ב: מה שאמר "ואל אצילי בני ישראל לא שלח
ידו". וביארו חז"ל (ויק"ר כ, י) 'לא שלח'. מכאן שהיו ראויין נדב ואביהוא להשתלח. על
שראו פני שכינה, אלא שאמר הקב"ה בשמחת בתי איני ממיתן. ולכאורה הרי גם הזקנים
היו באותו מעמד וחזו בפני שכינה, וא"כ מדוע דווקא נדב ואביהוא (אצילי בני ישראל) היו
ראויים להשתלח. ג: עוד יש לעיין שבזקנים נאמר "ויראו את אלוהי". ואילו בנדב ואביהוא
נאמר "ויחזו את האלוהים". ד: עוד יש להבין מה שאמר "ויאכלו וישתו". שהרי בכדי לזכות
לראות פני שכינה צריך התבודדות ופרישה מחיי העולם. ואיך יתכן שבתוך מאכל ומשתה
ראו פני שכינה.

וביאר רבינו האלשיך זיע"א, שהנה בוודאי אין לפרש כפשוטו שראו "את אלהי ישראל".
שהרי מי יוכל להביט בו, וכבר אמר רבי יהושע לקיסר (חולין נט:): שיביט אל השמש, ולא
הצליח להסתכל בה, ואמר לו, ומה באחד 'משמשיו' של הקב"ה אינך יכול להביט. קל
וחומר שא"א להביט בשכינה.

ולזה באה התורה שיש לתמוה כיצד נאמר "ויראו את אלהי ישראל". הלא מי יביט
בתמונתו יתברך, לזה אמר מיד: "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, וכעצם השמים לטהר".
דהיינו שבאמת לא יכלו לראות פני שכינה ממש, כיון שהיה 'מסך' מבדיל בינם לבין
השכינה, והוא 'לבנת הספיר'. ודרך משל הרוצה להסתכל על השמש בלי להיכוות מאורה,
שם הוא על עיניו 'מסך' מזכוכית כהה, ועל ידי זה יכול לראות משהו מאורה. אבל לראות
ממש את האור הוא בלתי אפשרי.

וכמו כן כאן הקב"ה שם ב' מסכים שיפרידו בינו לבינם. והאחד הוא 'לבנת הספיר'.
שאמרו חז"ל (שה"ש רבה ה, יד). שהיא אבן בצבע לבן. ועוד מסך נוסף שהוא "עצם
השמים". שאינו לבן בעצם, אלא דומה לתכלת מכח השתקפות. ועל ידי זה יכלו לראות
את אלהי ישראל. ובזה מבואר מה שאמר לטהר בפת"ח הלמ"ד, לומר שכל זה היה לצורך
שיכלו להשיג טוהר ובהירות העליון על ידי שני מסכים אלו.

אמנם בהסתכלות עצמה היה חילוק בין נדב ואביהוא לבין הזקנים, כי נדב ואביהוא מלבד מה שראו פני שכינה הוסיפו עוד "ויחזו.." שזה לשון הסתכלות נוספת מהבטה בדבר. ולא עוד שהם התכוונו בכוונה לזון עיניהם מהשכינה כמו אדם שאוכל ושותה^ט, ולזה כפל "ויאכלו וישתו". כי ההסתכלות הראשונה הייתה בחינת אכילה ואח"כ בחינת וישתו. ולכך התחייבו מיתה משא"כ הזקנים שהסתכלו דרך 'מסך' ולא הוסיפו לראות עוד, וגם לא היה בהם הבחינה של ויאכלו וישתו.

*

אצילי - בני ישראל

הכלי יקר הוסיף לבאר שהטעם שקראם הכתוב 'אצילים'. שבא להורות על הבדלי הנבואה שהיה לזקנים ונדב ואביהוא, למול נבואתו של משה. כי משה רבינו שעלה להר אמרו חז"ל (יומא ד:): שנתכסה בענן ששה ימים כדי למרק אכילה שבמעיו וטעם הדבר כי נבואתו הייתה בלא אמצעי, ולכך הוצרך לזיכוכ כ"כ עצום עד שהיה כאחד ממלאכי השרת. כדי שיעמוד חי לפני ה' נקי ומשולל מכל עניני גשמיות. והטעם שהיה צריך להתכסות בענן ששה ימים, כדי להרחיקו מכל עניני הגוף שנבראו בששת ימי בראשית. ורק ביום השביעי שהוא קודש לה' קראו אליו.

אבל הזקנים נדב ואביהוא ושבעים זקנים הקב"ה האציל עליהם מהרוח הקודש שהיה למשה. ולכך נצרכו לזיכוכ פחות. לפיכך לא היו כמשה בנבואתו שלא אכל ושתה כשחזה פני אלהים, אלא הם "חזו את האלהים ויאכלו וישתו". כי הם היו משתמשים בשני החלקים, בחלקי השכל, ובחלקי החומר, שמצד השכל "חזו את האלהים". ומצד החומר "אכלו ושתו". ועל כן לא ראו באספקלריא המאירה כמו משה. ובזה פירש מה שאמרו חז"ל (ב"ב עה.) 'פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה'. כי משה רבינו האיר משני חלקיו שגם החומר שלו נעשה זך ונקי כחמה ברה, ולזה לא היה עיכוב בידו מלראות מחזה שדי באספקלריא המאירה. אבל פני יהושע שהיה מאלו שנאצל עליו מרוח קודשו של משה היו פניו כלבנה, שהיא חשוכה מצד אחד ומאירה מצד השני, וכך מצד אחד שכלו היה זך נקי. ואמנם מצד החומר היה כאחד העם המשתמש בצורכי הגוף, שלא היה מש מתוך המחנה. ולזה לא הוארו פניו כפני חמה.

וראוי להוסיף כאן מש"כ רבינו בחיי: "כמעשה לבנת הספיר". שהמשיל השגת האצילות לדוגמת הספיר, שהוא אבן לבנה שקופה. שמראה מה שבתוכו שהוא פנימי ונסתר שם, והפנימי הזה הנסתר הוא נראה מתוך החיצון, אבל עצמותו אינו נראה, ואינו נודע לעצמו. כי הפנימי הנסתר נראה אל הרואים כספיר אבל לא נודע להם, ולזה נאמר "כמעשה" בכ"ף

^ט ובאונקלוס תרגם כע"ז שכתב והיו שמחים בקורבנותיהם שהתקבלו ברצון באילו היו אוכלים וכמו שותים. ובכלי יקר כתב לפרש כדברי רבינו, שהכוונה שניזונו מהשכינה וכמו שאמרו רבותינו על משה רבינו שכל ארבעים יום שהיה בשמים לא אכל ולא שתה, שהיה ניזון מזיו השכינה. ועי"ש שהקשה על פרש"י שהיו מסתכלים בו בלב גס מתוך אכילה ושתיה. שא"כ החיה צריך לומר קודם "ויאכלו וישתו". ואח"כ "ויחזו את האלהים". ואמנם למש"כ שהיה שניזונו מהשכינה את"ש שבא לומר שהאכילה והשתיה היו ממה שראו את אלוהים.

הדמיון כי ענין ההשגה בהם, גם בכל הנביאים כלן, גם בישראל בהר סיני היא הנקראת "פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש" (דברים ה, ד). שהכונה כח לפנים מכח, שהפנימי הנעלם נראה מתוך החיצון, אבל עצמותו אינו נראה כי הוא נסתר ונעלם מן ההשגה.

*

כתב רבינו הבעש"ט. לפרש שהכתוב בא לרמוז, על ידי מה יוכל האדם להיות "תחת רגליו". דהיינו שיוכל להיות מרכבה אל אלהי ישראל, זהו על ידי, כמעשה לבנת הספיר, שאם מזכך החומר כמעשה לבנת הספיר. אז זוכה להיות מרכבה לשכינה.

ועוד פירש שאם עושה כמעשה לבנת הספיר שמפוצץ הפטיש (שה"ש רבה ה, יד). וכמו שנאמר "וכפטיש יפוצץ סלע". (ירמיה כג, כט). ודרשו חז"ל (קידושין ל:): שרומז לפוצץ היצר הרע. ועל ידי זה יזכה שיהיה וכעצם השמים לטוהר. וכמו שכתוב: "והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע". (דניאל יב, ג).

*

בכל צרתם לו צר

והנה בחז"ל (פרקי דר"א מז) איתא: אמר ר' עקיבא נוגשי פרעה היו מכין לישראל לעשות תוכן לבנים בכפל, שנאמר "ואת מתכונת הלבנים אשר הם עושים תמול שלשום". והמצרים לא היו נותנים תבן לישראל, שנאמר "תבן אין נתן לעבדיך". והיו ישראל מקוששין את הקש במדבר, והיו עומסין אותו בחמוריהם ונשיהם ובניהם ובנותיהם, והקש של מדבר היה נוקב את עקיביהם והדם היה יוצא ומתבוסס בחמר, רחל בת בנו של מתושלח היתה הרה ללדת ורמסה בחומר עם בעלה ויצא הולד מתוך מעיה ונתערב בתוך החומר ועלתה צעקתה לפני כסא הכבוד, ובאותה הלילה ירד מיכאל המלאך והעלהו לפני כסא הכבוד. וכתב החזקוני: שעשה אותו מלבן ונתנו למטה מרגליו של הקב"ה. והוא שנאמר "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר". פירוש לבנה שנעשית משפיר היולדת.

ומבואר בדברי חז"ל שכל צער שהצטערו ישראל היה רשום לפניו יתברך, ובירושלמי (סוכה ד, ג) מבואר שאף צער שכל הגלויות הבאים אחריהם הקב"ה רשום לפניו במרכבה, ואף מן הקטנה שבקטנות שעושים לנו בפרוטרוט נרשם לפניו, והקב"ה יתבע עלבון ישראל מהם. וכמו שאמרו שם 'מעשה לבנת'. אין כתיב אלא "כמעשה", היא וכל 'ארגליא' שלה. דהיינו כל דבר קטן שנעשה ע"י מצרים נרשם לפניו. וכתב רבינו בחיי שלכך שבעים הזקנים שהיו משוטרי ישראל המוכים על הצבור להקל מעליהם עול הלבנים, הקב"ה השיב לנהם מדה כנגד מדה, להשיג מעשה לבנת הספיר.

הנהגת ה' שלמה - ואין לנו השגה בה

בהעמק דבר הוסיף לבאר בעניין זה: עפ"י הנאמר: "השמים כסאי, והארץ הדום רגליו". (ישעיה סו, א). שכמו שמלך בשר ודם יושב בהיכלו על כסאו ומשגיח על עניני המדינה, כך

הקב"ה כביכול בשמים כסאו ודן ומחשב על הארץ איך להנהיגה לפי מעשה בני האדם. והדום פירושו 'סוף' כמו רגל ההר. ולזה אמר 'הדום רגליו'. שהוא סוף השתלשלות ההשגחה.

ונאמר בשיר השירים שבשבח של כנסת ישראל להקב"ה. "ראשו כתם פז.. שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז". (ה, יא-טו). שבא לומר שכמו שראש המחשבה נקיה וטהורה ככתם פז, כך סוף פעולה דומה לפז בלי עירוב דעת ומעשה אחר ח"ו. אך שהשתלשלות המעשים נעלם מכח אנוש להבין טהרתן, כי חשבוננו שמים נשגבו מאתנו. וזה מה שראה יחזקאל, שהכסא שהוא ראש המחשבה כמראה אבן ספיר, והאצילים ראו תחת רגליו היינו סוף מעשה, כמעשה לבנת הספיר נקי מכל סיג האמצעים המגיעים לידי סוף מעשה, ואין בם כי אם רצון כבוד ה' לבדו.

וגם כאן הקב"ה הראם "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר". שסוף מחשבתו היא טהורה. וכל הצרות שהיו להם, הכל בהשגחה מאת הקב"ה וראש מחשבתו עד סופו הכל בטהרה, אלא שנשגב מאתנו לדעת חשבונות שמים, זה שסיים הפסוק "וכעצם השמים לטוהר". שכמו השמים מקום מחשבה ודאי נקי מכל השתתפות דעת אחרת ח"ו, כך ראו תחת רגליו שנעשה רצונו יתברך לבדו ואין לזר אתו.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

**כמה אותיות יש בפרשת שקלים? והאיך יכולים עי"ז להיות
"משמיעין על שעות רצופות"?**

עומדים אנו בפרשת שקלים, הפרשה שנתעורר הכח ללחום נגד כוחו של המן וכמפורש בדברי הגמרא (מגילה יג:) עה"פ "אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף וגו' - אמר ריש לקיש, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו, והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים. והנה ראיתי לדייק למה הגמ' מביא המשנה אודות ראש חודש אדר, אשר בו ביום היו רק "משמיעין על השקלים (בהכרזת בית דין - רש"י), ואילו הבאת השקלים היה בחודש הבאה בניסן, וא"כ היה מן הראוי שיביא הגמ' אודות ר"ח ניסן, אשר אז היו מביאין השקלים בפועל.

דברי התוס' נראים שלא במקומם

זאת ועוד, כי מצינו להלן (טז.) אשר הגמרא מספרת איך שהמן הרשע הגיע ליקח מרדכי הצדיק ברחוב העיר, וראה האיך שלומד עם התלמידים, והיה מראה להם הלכות קמיצה, וכפרש"י שהיה דורש בענינו של יום, וששה עשר בניסן היה, הוא יום תנופת העומר. והמן שאל אותם מה הם לומדים, וענו לו, בזמן שבית המקדש קיים, מי שהיה מנדב קרבן מנחה, היה ממלא קומץ של סולת, ומתכפר לו, ואמר להם המן "מלא קומץ קמח שלכם, דוחה העשרת אלפים כסף שלי!" וכתבו התוס' בד"ה ודחי עשרה אלפי ככרי כספא - "שמעתי שעשרה אלפי ככר כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו שש מאות אלף כשיצאו ממצרים ואמר שיתן לאחשורוש כל פדיונם ודוק ותשכח", עכ"ד. ויש להעיר, כי לכאן דברי התוס' הם שלא במקומם, כי בשלמא בסוגיא דלעיל בגמ' יג: דאיתא שם כי המחצית השקל של כלל ישראל היה מדחה העשרת אלפים כסף של המן, מן הראוי לציין כי החשבון של "עשרה אלפי ככר כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל", אולם כאן בגמ' לכאן מבואר נקודה אחרת, כי המן אמר שהקומץ של הקרבן מנחה מדחה השקלים שלו, ולמה הביאו התוס' החשבון דייקא פה ולא לעיל.

משנת השפת אמת בפרשת שקלים

ויש להציע לבאר בהקדם דברי השפת אמת (פרשת שקלים תרל"א) ואלו דבריו "באחד באדר משמיעין על השקלים. למה באדר. ויראה שהוא זמן תשובה כמו אלול סוף השנה. כי גם בניסן ר"ה. ובאדר תשובה מאהבה. לכך מרבין בשמחה שנתעורר רצון ונדיבות בכל איש מישראל. [וז"ש משמיעין כו']. שזה ענין השקלים לעורר נדיבות ישראל כי בוודאי אין רצון ה' במחצית השקל. רק בהתעוררות רצון פנימי שבין ישראל לאביהם שבשמים. כי יש

בכל איש ישראל נקודה פנימית בלתי לה' לבדו.. וכן בכל שנה דכ' במדרש כשקורין פ' שקלים כו'. ובאדם מתעורר רצון פנימי למסור הכל להשי"ת רק ע"י שאין לנו ביהמ"ק בעוה"ר. ממילא נתעורר אהבת ה' לישראל ויכולין לשוב בתשובה מתוך שמחה. וניסן ר"ה לחדשים הוא בחי' התחדשות שבא ע"י שמחה ואהבה להשי"ת.

וע"ע להלן בשפת אמת (שנת תרל"ב) שמוסיף שמכח מסירות רצון באמת להשי"ת יתעורר ענין האחדות של המצית השקל ג"כ, ואלו דבריו - "וכן איתא משמיעין על השקלים ג"כ הפי' שמעוררין משמים לכל איש ישראל לעורר הנדיבות והרצון להשי"ת. ובודאי נשאר גם עתה זה ההתעוררות כמ"ש במד' שמשנה רבינו ע"ה זוקף ראשן של ישראל כו'. וכנ"ל שע"י הנדיבות שנותנין הכל להשי"ת ומבררין כי הכל ממנו ית'. עי"ז נדבקין בשורש החיות וממילא הם מתרוממים אליו ית'. ובנתינת מחצית השקל הי' צריך להיות מוסר לצבור יפה יפה ע"ש. הפי' להיות רק לשם שמים ולא לגרמייהו. ומי שרוצה באמת רק לעשות נחת רוח להשי"ת. אין הפרש בין ע"י או ע"י חבירו (!) עכ"ד.

אחדות במחצית השקל

וענין זו אשר השקלים מורה אחדות מובא כבר באלשי"ך הקדוש (ר"פ כי תשא) ואלו דבריו "ובשם החכם ה"ר שלמה בן אלקביץ ז"ל שמעתי שהוא להורות את בני ישראל יחס אחדותם, בל יעלה על לב איש מהם שהוא נפרד מחברו, כי אם כאלו כל אחד חצי, ובהתחברו עם כל אחד ואחד מישראל נעשה אחד שלם".

הרצון והתשוקה שייכת גם בימים אלו

ויעויין בשפת אמת (שנת תרמ"ד) "וגם עתה שאין לנו בפועל עבודת ביהמ"ק אבל הרצון והתשוקה צריכין למצוא גם עתה. ואיתא מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה.. צריכין עתה לתקן ברצון ותשוקה בלי עבודה בפועל. ובימים אלו מתעורר הרצון והנדבה בלבנות בני כדאיתא משמיעין על השקלים... ובשנת תרמ"ה מוסיף "דיסוד כל הקרבנות היה מנדבות השקלים והוא התשוקה והרצון שנמצא בלבנות בני ישראל אל השי"ת. ולכן הגם שעיקר התרומה נתרמה בניסן אבל ההכנה הי' בנדבה זו. ועתה בעוה"ר שאין לנו הקרבנות במעשה אבל הרצון והנדבה נמצא לעולם בלבנות בני ישראל".

דברי החינוך במצות קרבן מנחה

נמצינו למדים כי פרשת השקלים, ודייקא "משמיעין על שקלים" מורה על ענין הרצון ונדיבות של כלל ישראל. והנה יעויין בחינוך (מצוה קט"ז) - מצוה קרבן מנחה) שמבאר לפי הפשט ענין קרבן מנחה - "ומן הדומה לפי הפשט, כי על כן יקרא מנחה מפני שעניינה מעט מקרבן בעל חיים כמו שמנחות בני אדם יהיו במועט ברוב הפעמים, ועוד מפני שהרבה מהן באות נדבה, ומה שאינו בחיוב אצל בני אדם יקראו מנחה".

מספר האותיות בפרשת שקלים

ויש לצרף לזה רמז נפלא בספר "אמרי מנחם" (שקלים אות י"ד) וז"ך "וזהו דאיתא בספה"ק בני יששכר (אדר מאמר ב אות ט) בפרשת שקלים יש שמ"ו אותיות, הרמז בזה, כי שמ"ו

בגימטריא 'רצון' במספר השוה (שער הפסוקים פר' יתרו!) עכ"ד. וזאת עולה יפה עם המבואר כי יסוד פרשת שקלים הוא לעורר הרצון להשי"ת באמת, וכמבואר בשפת אמת עי"ז יתעורר גם ענין האחדות".

וא"כ יתכן לפרש, כי המן הרשע רצה לקטרג ב"עשרת אלפים ככר כסף" לומר שאפילו כאשר יש עשרה יהודים ביחד, שבאחדותם נעשית "ציבור", בכל זאת הם בבחינת "עם מפורד ומפורד" יש ביניהם שנאה ופירוד, והיינו שאין כאן "ציבור" אלא יש כאן עשר אלף'ס דהיינו שיש עשרה יחידים, עשרה פעמים מספר אחד - ועל זה באה התשובה כמבואר בתוס' הנ"ל (מגילה טז). כי אינו כן, אלא אדרבא "עשרה אלפי ככר כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל", דהיינו שזהו המספר של כל החצי שקלים של כלל ישראל, שמורה על ענין ההכנעה ואחדות. ואולי יתבאר מה שהתוס' הביאו חשבון זה להלן בסוגיא של הקרבן מנחה, כי כמבואר בדברי החינוך, ענין הקרבן מנחה, הוא ג"כ להורות על הרצון ומנחה להשי"ת, והיינו הך אותו ענין של מחצית השקל. ויש להוסיף כי שקל "כסף", מלשון "נכסוף נכספתי" מלשון תשוקה ורצון.

עבודת השעה

וזאת תורה עולה, כי עבודת השעה בקריאת פרשת שקלים, הוא לעורר הרצון והתשוקה להשי"ת, ודבר זה נוגע מידי יום ביומו, ולקראת כל דבר שבקדושה, לעורר הרצון והחשק והתשוקה והשמחה, להיות "משמיעין" על המצוות, באופן שיבוא הביתה ויכריז מתוך שמחה עצומה "בעוד כמה ימים מגיע שבת קודש!!", בעוד כמה שעות נזכה בס"ד לערוך שלחן שבת! בעוד כמה דקות נזכה לשבת ללמוד בס"ד עם החברותא.. לילך להשיעור.. וכו' וכו'" ואף כאשר לפעמים האדם יודע מראש, שאין לו הכוחות או הכלים לעשות איזה דבר מצוה, דוגמת המחצית השקל, שבפועל אין אנו יכולים לנדב לקרבנות הציבור בזמן הגלות, אולם בכל זאת, יכולים להיות "משמיעין" ולעורר הרצון, הלוואי שהייתי אפשר עכשיו לשבת וללמוד ברציפות כמה שעות וכו', וכאשר הדברים נאמרים באמת ובתמים, ברי כל הרצון והתשוקה יהיה נחשב למעלה כאילו עשאה.

המשך דברי האמרי מנחם

ויש לסיים בהמשך דברי האמרי מנחם הנ"ל, אשר יבואר על זה גם דרי הפייטן - וז"ל "ו"רצון" הוא "כתר עליון" כמבואר בסידור רמ"ק (שער ג סימן ג) ושאר ספרים קדושים (פע"ח שער העמידה פרק כ), היינו ע"י פרשת שקלים המורה על מדת ההכנעה זוכים להארת הכתר(!), כמאמר הרה"ק הרבי רבי פנחס מקאריץ זצללה"ה זי"ע שכל עניו הוא בבחי' כתר מדת אין. ומשום הכי 'משה' [עם הכולל] עולה 'שמו' (מאורות נתן מערכת מ אות נה), להורות כי בכח הכנעתו זכה לכתר שהוא בחי' רצון, כדאיתא בזוה"ק (ח"ג רמג). רעיא מהימנא וכו' אנת כתר על כל חד וחד מישראל עיי"ש: וזהו שא"א בפייט (מוסף לפר' שקלים) "אור פניך עלינו אדון נשא ושקל אשא בבית נכון ונשא", "אור פניך" הוא בחינת "רצון", כמו שאמר הכתוב (תהלים מד, ד) ואור פניך כי רציתם, ופירש רש"י ז"ל רציתם

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)
כמה אותיות יש בפרשת שקלים? והאיך יכולים עי"ז להיות "משמיעין על שעות
רצופות"?

לשון רצון, כלומר ע"י מחצית השקל המורה על הכנעה תמשיך עלינו אור פניך, בחינת
כתר, ששם שורש החסדים, אמין כן יהי רצון.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

השותפות בחיים

כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֶׁנֶּאֱכַר רִבֵּץ תַּחַת מִשְׁאוֹ וְחִדְלָתָּ מֵעֶזְבִּי לֹא עֶזְבִּי תֵּעָזֵב עִמּוֹ (כג, ה)

א. שואלת הגמרא במסכת פסחים דף קיג ע"ב אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב וכו' ומי שריא למסניה? והכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך אלא וכו', דחזיא ביה איהו דבר ערוה. רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאתו שנאמר יראת ה' שנאת רע. ואם כן עלינו להבין מדוע התורה מצווה לעזור לאדם שיש מצווה לשנוא אותו?

ב. עוד שואל המלבי"ם מדוע התורה כותבת לנו את מחשבת האדם אולי יחשוב לחדול להושיט עזרה ומצוה עליו עזוב תעזוב, הרי דרכה של התורה לכתוב את הציווי ולא את מחשבות השליליות של האדם?

ג. עוד קשה מדוע כפל הלשון עזוב תעזוב, למרות שחז"ל כבר דרשו מכפל הלשון לרבות שצריך לעזור אפילו מאה פעמים, עדיין אין מקרא יוצא מידי פשוטו?

הלכי רוחות

כאשר נתבונן בהלכי רוחות בני אדם רבים כאשר בונים בית משותף לחיים אחד ממוסכמות החברה שיש חלוקה בתפקידי הבית בין בני הזוג כך שכל ענייני הבית מוטל על האשה ומאידך כלכלת הבית והרוחניות מוטל על הבעל, כתוצאה מכך נוצר מצב שהאשה יכולה להיות מטופלת בילדים קטנים ובהריונות ואחרי לידות ובגידול הילדים ואף עול הבית בישול וכביסה וניקיון ועוד וישנם מתוך אותה מחשבה או אותה קביעה אינו רואה לעצמו מחוייבות להושיט יד לעזור בבית כי כלים ניקיון וסדר וטיפול בילדים הן ממחוייבות האשה ואינם לפי כבודו לעשות כלים או לנקות את הבית או להוריד את האשפה וכדומא, ולצערנו מובן מאליו שבבית כזה אין שלום בית ולא שמחה מאחר והאשה קורסת ולבעל זה לא מעניין, כמו כן לקום בלילה לתינוק שבוכה מובן מאליו שהכל מוטל על האשה, אולם תורתנו הקדושה מלמדת אותנו שיעורי בית כיצד לבנות את הזוגיות ומה החובות המוטלות על כל אדם באשר הוא לעזור אפילו לשונאו כדלקמן.

מעשה שהיה כיצד זכו להיפקד בזכות הזהירות בדיבור

כתב בספר אור הניאל דברים: הרי לפנינו מעשה נפלא אחד הרבנים החשובים בבבל לא זכה להיפקד בילדים במשך שנים רבות הפצירו הוא ורעייתו בתחינות ובתפילות לבורא עולם אך למרות זאת טרם נושעו. באחת השבתות בסיום אמירת פרק אשת חיל וסדר הקידוש ניגש הבעל ליטול ידיו והמתין לאשתו שהייתה עסוקה בהגשת המאכלים לשולחן לפתע מעדה האישה והחליקה וכל האוכל המרק והדגים שהיו במגש שנשאה נפלו על

השותפות בחיים

הרצפה ולא עוד אלא שזה היה כל האוכל שהיה להם לשבת. האישה הייתה מוטלת על הרצפה וחיכתה לתגובת הכעס והזעם של בעלה על שלא נהגה בזהירות. זה הרגע בדיוק לו מחכה היצר זו הזדמנות פז עבורו להפר את שלום הבית. הבעל שראה את המחזה החליט לעמוד בניסיונו ולא לכעוס ובמקום להטיח באשתו ביטויים פוגעים ומעליבים על חוסר זהירותה החל לזמר שוב את הפרק אשת חיל והפעם בנעימה מיוחדת בניגון מלבב וכל פניו יוקדות מהתלהבות והוא חוזר שוב ושוב על הפסוק הראשון אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה בטח בה לב בעלה ושוב הוא ממשיך בנעימה גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה ואז נאנח אוי ריבונו של עולם באיזו אישה צדקת זכיתי שכל חייה רק גמלתהו טוב ולא רע רק אני מבקש ממך ריבונו של עולם אני מתחנן לפניך אנא שיתקיים בנו הפסוק קמו בניה אוי ריבונו של עולם קמו בניה אוי קמו בניה תן לנו בנים ריבונו של עולם ויאשרוה הם יוכלו לאשר כמה צדקת היא האימא שלהם. לשמע מילות שבח אלה התרגשה מאוד הרבנית והחלה בוכה בכי חרישי אט אט קמה לה ויחד עם בעלה סיימו את המזמור בשירה ובנעימה. הם בצעו על הפת וזה היה כל מזונם באותה סעודה, בלילה ניגלה אליו אביו בחלום ואמר לו דע לך כאשר חזרת בפעם השניה על המזמור אשת חיל ועצרת כעסך וניגנת אותו מתוך עמקי נשמתך עוררת רעש גדול בשמים המלאכים היו מרקדים כאשר ניגנת את המזמור והייתה התעוררות גדולה בשמים על מעשה זה. ואני רוצה לבשר לך בשורה טובה ומשמחת בבית דין של מעלה נגזר עליך ועל רעייתך להיות ללא ילדים כל ימיכם ובזכות המעשה שעשית הוחלט בשמים לבטל את גזר הדין ובי"ה זכו בני הזוג לגדל שמונה ילדים צדיקים.

ביאור בעלי התוספות לכפות את יצרו

ובזה נבוא לביאור הפסוקים, בכדי להבין את המצווה הזו נביא את ביאור בעלי התוספות **מסכת פסחים 1. אשר שאלו מאחר ומדובר בעובר עבירה שמצוה לשנאתו אם כן מדוע כאשר מזדמן לו שני מקרים בבת אחת רואה חמור אוהבו וחמור שונאו אחד רובץ ואחד לטעון צריך לעזור לשונא כדי לכפות את יצרו, והדבר אינו מובן הרי יש עליו מצוה לשנאתו ומה שייך לכפות את יצרו? לזאת ביארו התוספות שאמנם מצווה לשנאתו בגלל דבר העבירה שעשה פירושו לשנות מעשיו, אבל כתוצאה מכך נהפך בעל החמור גם הוא לשונא שלו כיון שכמים פנים לפניו כן לב האדם ומתפתחת שנאה בלב בעל החמור, וכאן עומד מבחן השנאה מה מקורה ולכן התורה תובעת מהאדם מאחר ובעל החמור שונא אותו הרי שמטבעם של דברים כיון שיש שנאה בניהם אינו חפץ לעזור לו ולא מפני שעשה דבר עבירה, ולזאת מצווה על האדם להתעלות על מידותיו ולכפות יצרו לעזור לו ובוזה מוכיח שאינו שונא אותו אלא את דבר העבירה. ולפי זה חמור שונאך הכוונה בזה על בעל החמור שונאך ובכל זאת חייב לעזור. ואכן כך מצאתי שכתב לבאר התורה תמימה. 2.**

מעשה כמים פנים לפניו

ישנם מעשיות רבות על המציאות כמים פנים לפניו כן לב האדם, ונביא מעשה שמסופר בספר ישמח בציון בסוף מלחמת העולם השניה היה חורבן גדול ומצב כלכלי קשה

השותפות בחיים

והחיילים הפכו להיות שודדים שעשו פוגרום, אחד הקצינים שיצא שמו לשמצה באכזריותו היה יהודי בשם לנצה והיה בראש גדוד גדול החליט שהוא רוצה להתנקם מרבו שזרקו מהישיבה ולכן הלך לאותה עיר זימן אליו את ראש העיר אמר לו שמיד יביא לפניו את הרב להריגה או יעשה שמוט בכל העיר, כמובן אותו ראש עיר שלח להביא את הרב שהוא זומן על ידי אותו קצין אכזרי, כולם הבינו שזה כנראה סופו ואחד התלמידים הפציר בו להתלוות אליו ולבסוף הסכים בתנאי שאינו מדבר עם אף אחד עד שחוזרים והלכו עד שהגיעו למקום הגדוד ואמר התלמיד שהיה כעגלון שהביא את הרב שהוזמן למפקד, כל הדרך היה הרב מהורהר ולא דיבר ובהגיעו ירד והלך למפקד ואף המפקד יצא לקראתו והנה פלא פלאים התנפלו אחד על השני בנשיקות ובכיות על כל העבר וחזר בשלום לביתו ושאלו תלמידו מה קרה כיצד התהפך ליבו של האכזרי הזה וסיפר לו שכל הדרך היפך בזכותו ועורר רחמים עליו ועל כל עברו עד שהשפיע על ליבו של האכזרי להתעורר ברחמים וכך ניצל.

עזוב תעזוב העוזר לזולת עושה עם עצמו חסד

עוד כתב לבאר בספר פנים יפות 3. את כפל הלשון עזוב תעזוב, ביאור דבריו כי על ידי שעוזר לחברו הקב"ה עוזרו וזהו כפל הלשון אם אתה עזוב לחברך תעזוב אז יעזור לך השם וזהו גומל נפשו איש חסד.

על ידי מצוה זו מרבין שלום בעולם

עוד כתוב במדרש תנחומא 4. שעל ידי מצוה זו מרבה שלום היות והתחיל לשיח בלבו אמר כך היה פלוני אוהבו ולא הייתי יודע, נכנסו להם לפונדק ואכלו ושתו, מי גרם להם שעשו שלום, בגלל שהושיט עזרה כמצוות התורה.

מעשה עם הגרי"ס כיצד השתדל להטיב עם מעליבו

ללמדנו שהתורה תובעת מהאדם עבודה על המידות ולהתגבר על השנאה ולהטיב עם שונאו, כמסופר על הגרי"ס זצ"ל אשר פעם בנסיעתו ברכבת ליעד אשר הוזמן ומאחר והיה דרכו לעשן לכן התיישב בקרון המיועד לכך ובסמוך אליו התיישב אדם שאינו מכירו החלון היה פתוח מפני המעשנים והנה במהלך הנסיעה הגרי"ס עישן ושכנו אשר ישב העיר לו מדוע מעשן זה מפריע לו, כמובן לא השיב דבר שכאן זה קרון של מעשנים אלא כיבה את הסיגריה מיד, לאחר מכן שוב מעיר לגרי"ס מדוע החלון פתוח קר לו, ושוב לא השיבו שלא הוא פתח אלא סגר החלון בשקט, לאחר שהגיעו למקום היעד היה ציבור גדול מאוד שהגיע להקביל את פני הגרי"ס ואותו אחד נודע לו שמדובר על הגרי"ס ותפס את ראשו איך התנהג אליו כך, ולמחרת חיפש את האכסניה שנמצא הגריס ובא להתחנן על נפשו שפגע בכבוד התורה והרגיעו הגרי"ס ושאלו לצורך מה הגיע והשיב בכדי להסמיכו לשחיטה אצל חתנו שהיה ממונה על כך כמובן שהודיע הגרי"ס לחתנו שיקבלו ויעזור לו להוציא סמיכה ולאחר שנבחן ולא ידע ישב ולמדו עד שיקבל תעודת סמיכה, וכאשר שאלו את הגרי"ס

אמנם מחל על כבודו אבל מדוע להתאמץ להוציא לו סמיכה, והשיב בכדי שלהוציא מלבו כל חשש טינה כלפיו ולכפות את יצרו.

מעשה עם הרה"ג יוסף חיים זוננפלד זצ"ל

ומספר יהודי ירושלמי שדר בשכונה הסמוכה לדירתו של רבי יוסף חיים זוננפלד: פעם פתחתי את דלת ביתי לקול דפיקה הבאה מבחוץ, והופתעתי מאד לראות בפתח את רבי יוסף חיים. כשהוא נושא בידיו את דליי המים השיכים לי, כשהם מלאים עד גדותיהם, והרב מבקש להכניסם פנימה. הוכייתי בתדהמה, ורק לאחר שהתאוששתי מעט יצאתי החוצה בעקבות הרב. התברר לי, כי אשתי הלכה לשאוב מים מן הבור שהיה סמוך לביתו של הרב זוננפלד. היא מלאה את הדליים. אך מאחר שהילדים השתרכו אחריה, נטלה עמה רק אחד מן הדליים. ואת האחרים השאירה על יד הבור. וביקשה מן הקטנים לשמר עליהם. לילדים לא היתה סבלנות לחכות. והם החלו לשאת בעצמם את הדליים הנוותרים. בדיוק באותה שעה יצא רבי יוסף חיים מביתו. וכשראה איך עמלים הפעוטות בנשיאת הדליים, ניגש אליהם ושאל אותם לכתובתם. לקח את הדליים והעלה אותם לביתנו. לקול צהלתם ושמחתם של הילדים, לא מצאתי מלים כיצד להצטדק, ועיני החלו זולגות דמעות. כיון שראה רבי יוסף חיים כך, תמה ואמר □ תמהני בה בשעה שגדולים אינם מניחים בידי לקיים מצות עזב תעזב, המזדמנת לי לעתים נדירות ביותר, הרי ילדי ישראל הפעוטות זכוני במצוה זו בשמחה.

חובת ומצוות עזוב תעזוב בתוך ביתו

ואם כך שהתורה מחייבת לסייע לשונאו מצער בהמתו קל וחומר אלף פעמים שמחוייב כלפי אשתו לעזור בבית, ולא רק כאשר האוירה בבית נעימה וטובה אבל כשיש מתח בין בני הזוג אחד מתנכר לשני, תורתנו מלמדת אותנו ההיפך שאדרבא יש כאן מצווה נוספת לכפות את יצרו ולעבוד על המידות ולהושיט עזרה ולכן כאשר יש לפרוק אוהב או לטעון שונא השונא קודם כיון שזו ההזדמנות לעבוד על המידות ולהרבות אהבה. **ואכן בענין זה כתב בספר המאורות הגדולים עמוד רלה סח אחד מתלמידיו של הסבא מסלבודקה שזמן קצר לאחר חתונתו הפתיעו פעם הסבא בשאלה האם הוא עוזר לאשתו בבית בערבי שבתות, התלמיד השיב לו מיד בחיוב, והוסיף שהרי חז"ל במסכת שבת דף קיט ע"א מזהירים שכל אדם צריך לעשות לכבוד השבת וכאשר נהגו כך בעצמם גדולי הדור בתקופת האמוראים רב ספרא מחרין רישא רבא מלח שיבוטא וכן רב הונא רב נחמן וכו', ואם צדיקים אשר בכוחן להחיות מתים כך ק"ו לכל אדם. **וכך כתב בספר חמדת הימים ח"א שבת פ"ב נט:** אזהרה לאיש לסייע בהכון מאכלי השבת: וכל ירא אלהים יהא זהיר בקרב ביתו בערב שבת לעזור לאשתו בכל תבשילי שבת איש איש לפי שיעורו כמו שהיה מנהג קדמונינו רב ספרא מחרין רישא רבא מלח שיבוטא והכל מפני כבוד השבת להיות תבשיליו מוטעמים ומתובלים. חייך הסבא ואמר צדיק"ל וכי משום כבוד שבת לבד ורק מתוך דברי חז"ל צריך אדם לעזור לאשתו, הלא זו מצות עשה מפורשת מן התורה עזוב תעזוב עמו ועל אחת כמה וכמה לאשתו שיש כלפיה חובות מיוחדות ועוד בערב שבת שהעבודה**

מרובה והאשה יגעה וממהרת להספיק את עבודות הבית עד להדלקת הנרות האם יש לך מצוה שבין אדם לחבירו גדולה מזו והוסיף להאריך בזה כהנה וכהנה.

הנהגות גדולי ישראל כיצד עזרו בביתם

מסופר על רבי שמואל סלנט רבה של ירושלים עלה לעליית ביתו לעזור לאשתו לתלות הכביסה, אמרה לו אשתו לא נאה ולא יאה לרבה של ירושלים לתלות הכביסה, השיב לה רבי שמואל הרי את עכשיו לאחר מחלה וקשה לך, למעשה הייתי צריך עכשיו לשכור עזרה מבחוץ אבל כסף אין לי, אם כן אין אני פטור ממצוה זו ואין ברירה אלא אעשה בעצמי.

מעשה עם הסטייפלר והגר"מ פיינשטיין שעשו כלים

פעם כאשר גמר לימודו בשעה מאוחרת ראה ערימת כלים במטבח אשר בדרך כלל מנהג אשתו לנקות הכל הבין שכנראה היית מאוד עייפה ויודע את שמחה שקמה בבוקר למטבח נקי לכן שטף את הכלים וניקה הכל לשמח אשתו. **וכן מסופר פעם נתגלה רבי משה פיינשטיין** והוא כבר בא בימים עומד במטבח ומדיח כלים הוא הסביר הרבנית אינה חשה בטוב ויודע אני עד כמה אינה אוהבת לראות את הכלים בלתי מודחים ולא במקומם.

סיועו של רבי שמואל סלנט

ר' שמואל סלנט זצ"ל רבה של ירושלים עלה לעליית ביתו לעזור לאשתו לתלות הכביסה אמרה לו אשתו לא נאה ולא יאה לרבה של ירושלים לתלות הכביסה, השיב לה רבי שמואל הרי את עכשיו לאחר מחלה וקשה לך עבודה זו למעשה הייתי צריך עכשיו לשכור עזרה מבחוץ אבל כסף אין לי אם כן אין אני פטור ממצוה זו ואין ברירה אלא שאעשה זאת בעצמי.

להוריד אשפה

וכתב החתם סופר העיר שבכל פרשת ויקרא לא נזכר שמו של אהרן לבד אלא בני אהרן רק בפרשת הוצאת הדשן נאמר צו את אהרן ויקרא ו ד כי הוצאת הדשן נראית כעבודה בזויה ועבודת השמשים לכן אמרה תורה שעבודה שעל פי ציווי ה' אין הבדל מה היא העבודה, ועוד יותר מזה ככל שנראה עבודה בזויה אהרן לבד צריך לעשותה וכמוש"כ בחובת הלבבות שהוצאת הדשן מביא שישפיל עצמו ויסיר הגבהת לבו. ולכן המצוה גם להוריד את האשפה מהבית ולעזור לאשה למרות שאינה לפי כבודו.

עשיית צדקה וחסד עם אשתו לפני תפילה

לעיתים הלחץ בבית להכין את הילדים ללכת ל'חדר' ולבית הספר ולא תמיד האשה מסוגלת לעמוד בלחץ פסק הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל שעדיף שישתתף הבעל בעשיית הפרוסות ובהכנת האוכל וליווי הילדים להסעה מאשר ירוץ לבית הכנסת וזהו בגדר שטורפין לו את תפילתו בפניו שאינה מקובלת.

תעזור ואח"כ תחזור ללימודך

אברך אחד טען לפני ה'חזון איש' זצ"ל שקשה להעמיד משפחה גדולה שזה קשה מאוד לאשה וכו' שאלו ה'חזון איש' מה הקושי לאשה, אמר האברך בערב צריך להאכיל להשכיב' שאלו החזון"א ומה אתה עושה' השיב אני לומד בכולל' אם כך' אמר לו ה'חזון איש' חזור לפני כן מהכולל ועזור לה להאכיל ולהשכיב את הילדים ואחר כך תחזור ללימודך.

תוכחת מרן הרב ש"ך לר"מ בישיבה

מעשה עם הרב שך היה אברך יקר בפונביז' ישב ושקד בתורה ואף היה עוזר לאשתו בבית עם הילדים להלבישם ולרחצם ולהסיעם והנה לאחר זמן הוצע לו להיות מגיד שיעור בישיבה והנה לאחר שקיבל את המשרה הופסקה העזרה בבית והיה מאוד קשה לאשה ולמרות שביקשה ממנו לא נענתה מאחר ונהיה כבר מגיד שיעור וזה לא מכבודו, אחת מחברותיה של אשתו הציעה לה לפנות לרב שך ואכן שחה את ליבה לפני הרב שך, והוא שלח לקרא לו כמובן התעניין אצלו איך בישיבה והשיעורים ולאחר מכן אמר לו הרב שך שיש לו בקשה כיון שתורה צריכה להיות עם חסד ישנה אשה מטופלת בילדים שקורסת ואין לה בעל שיעזור לה וביקשו אם יהיה מוכן לעשות עימה חסד, השיב בשמחה שהרב יתן לו את שם המשפחה והכתובת והוא יעזור, והרב שך נתן את לו את הכתובת שלו ושם משפחתו. רק אז תפס עד כמה הוא טעה.

כיצד האדם נמדד כשמים

הגה"צ הרב שלמה וולבה זצ"ל כותב רבינו חיים ויטאל זי"ע אמר כי מידותיו של אדם נמדדות אך ורק כפי יחסו אל אשתו כלומר אדם העוסק ב'גמילות חסדים' עם המון אנשים מלווה ונותן מבקר חולים מנחם משמח חתן וכלה וכו' בוודאי ישחק ליום אחרון בבוא עת פקודתו כי זכויות רבות לו במעשה חסד אבל ידע נאמנה כי בשמים בודקים איך התנהג עם אשתו אם גם עימה גמל חסד כל ימיו אשריו וטוב לו אך אם אותה הקניט והזניח בביתו הקפיד וכעס ללא רחם ללא חסד ונשיאות בעול זה מכריע את דינו ולא יזכרו לו מאומה מכל חסדיו שעשה עם אחרים עכ"ד.

אשה כשרה העושה רצון בעלה

אברך אחד בא בטענה שאשתו אינה מקיימת את דברי ה'שולחן ערוך' אבן העזר' סוף סימן סט אמרו חז"ל אין לך כשרה בנשים אלא אשה שעושה רצון בעלה, ואמר לו מרן הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א שבן תורה לעולם לא ידרוש מאשתו לעשות רצון בעלה בן תורה ידאג לך שאשתו תירצה לעשות רצון בעלה.

עבודת האשה והסיפוק

הגה"צ ר' משה אהרון שטרן זצ"ל אומר אשה שכל היום טיפלה בבית עם הילדים הרבה תלאות עברו עליה וכמעט שנפלה תחת המעמסה כל ילד עם הבעיה שלו כיצד היא מחזיקה מעמד האם שטיפת הריצפה נותנת לה סיפוק בחיים האם רחיצת הכביסה

השותפות בחיים

ותלייתה נותנת לה סיפוק האם הריצה אחר הילד שיאכל לאחר שכבר חיממה האוכל מספר פעמים נותן לה סיפוק האם החיים הקשים ולחץ הפרנסה נותן לה סיפוק כל אדם רוצה סיפוק מהו הסיפוק שיש לאשה ברגע שבעלה חוזר הביתה ויכולה לספר לו את כל מה שעבר עליה והבעל מקשיב לדבריה זה הנותן לה כוח וחיות להמשך העבודה הקשה, ומה קורה באמת הוא בא עם פנים חמוצות ואינו מתייחס אליה האם זהו התשלום עבור העבודה היומית המאומצת של האשה, היחס והתשומת לב מבעלה זה נותן לה סיפוק נפשי להמשיך לחיות בתלאות החיים והקשיים שנערמים עליה יום יום עכ"ד.

*

מוסר השכל

עלה בידנו ללמוד כי בכל בית הרוצה לבנות זוגיות טובה ומוצלחת עם אהבה ואחווה שלום ורעות צריך לדעת למרות חלוקת התפקידים באופן טבעי בין בני הזוג, למרות זאת חובת החשיבה אחד על השני ולדעת להושיט עזרה הדדית בין בני הזוג ולא לראות איך אחד קורס והשני יושב במנוחה לקרוא או להשתעשע בקופסה השחורה, או כמו שיש זוגות אשר לצערנו הבעל יכול לישון עד שעה מאוחרת והאשה צריכה להתמודד לבד עם הילדים, ותורתנו מלמדת אותנו שחובת האדם לעבוד על מידותיו ולעזור אפילו לשונא ולאוייב שהתורה מתירה לשונאו בכדי לחנך עצמו ולהתגבר על מידותיו, והוסיף החפץ חיים הרי מסתמא אותו שונא העמיס על חמורו חומרי בניין כבדים עד שקרס החמור ונצרך להתאמץ ולעזור לו. ומכך ילמד האדם לנהל את חייו ברוח התורה ויבין וישכיל שבתוך הבית חובה כפולה ומכופלת לתת כתף ולעזור בשעות הלחץ הן בבית והן עם הילדים וכן אחרי לידות ובכל שעת צורך וקל וחומר בערב שבת שאפילו גדולי הדור האמוראים עזרו בגופן ולא חשו על כבודם מפני כבוד השבת, וזה כבודו של האדם שמתעלה מעל הכל לעשות רצון בוראנו וללכת בדרכיו שמטיב עם הבריות, ובזה נזכה שתשרה השכינה בביתנו באהבה ואחווה שלום ורעות כל הימים אמן.

*

1. **התוספות מסכת פסחים דף קיג ע"ב** שראה בו דבר ערוה, ואם תאמר דבאלו מציאות (ב"מ דף לב: ושם) אמרינן אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו, והשתא מה כפיית יצר שייך כיון דמצוה לשנאתו? וי"ל כיון שהוא שונא גם חבירו שונא אותו דכתיב (משלי כז) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצר ע"כ.

2. **כך מצאתי שכתב לבאר התורה תמימה** בחלק הביאורים שמות פרק כג פסוק ה אות לו לאחר שהביא דברי התוספות ולא ניחה ליה בתירוצו כתב לבאר בשם חמיו וז"ל **ושמעתני ממו"ח הגאון הראמ"ה ז"ל** כי אין הפי' שונאך שאתה שונא אותו, משום דא"כ הול"ל שונאך כמו כי שנואה לאה, אחת אהובה והאחת שנואה, אבל שונאך הפי' שהוא שונא אותך, כמו אם רעב שונאך, ונוסף גם הוא על שונאינו, ואני אראה בשונאי, וכדומה, ולפי"ז

השותפות בחיים

מכוון מאד פשט הגמרא אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה לטעון לשונא כדי לכופ את יצרו, והרבנותא היא אע"פ שידעת שהוא שונא אותך בכ"ז תכוף את יצרך ותעזור לו, וגם הלשון שבגמ' מורה על כונה זו, דאל"ה הול"ל אהוב ושונא, ובסוגית הדרשה כאן בגמ' יתפרש הכל על בעל האבדה:

3. בספר פנים יפות שמות פרשת משפטים פרק כג פסוק ה כתב לבאר את כפל הלשון עזוב תעזוב, כי תראה חמור שנאך וגו'. עיין פירש"י לפי פשוטו י"ל ע"ד שאמרו חז"ל [נויק"ר לד, ח] יותר ממה שהעשיר עושה עם העני עושה העני עם העשיר, וכו' וצריך האדם שיבחין זה כשעושה חסד עם חבירו שהוא מה שחבירו עושה עמו, וזהו שאמר שיחדל מלחשוב שהוא עושה חסד ועוזר את חבירו, כי כמו כן חבירו עוזר לו, והיינו דכתיב עזוב תעזוב עמו.

4. כתוב במדרש תנחומא (בובר) פרשת משפטים סימן א אמר ר' אלכסנדרני שני חמרים היו מהלכין בדרך, והיו שונאין זה את זה, רבץ לו חמורו של אחד מהם, ראה אותו חבירו, ועבר, משעבר אמר כתיב בתורה כי תראה חמור שונאך [וגו' עזב תעזב עמו] (שמות כג ה), מיד חזר וטען עמו, התחיל לשיח בלבו אמר כך היה פלוני אוהבו ולא הייתי יודע, נכנסו להם לפונדק ואכלו ושתו, מי גרם להם שעשו שלום, בגלל שהושיט עזרה כמצוות התורה.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

לבנת הספיר

ותחת רגליו פמעה לבנת הספיר (כד, י)
לבנה. תחת רגליו של ה' יתברך.

- בדיוק כפי ה'לבנים' שהיו במצרים. שם הם ראו רק לבנים מול העינים. מאות שנות
עבודת מחרידה, דורות של עבדות; מאות אלפי אנשים נולדו לתוך המציאות הזו, חיו
בתוכה, וגם מתו כעבדים. כשכל חייהם, זה רק - 'לבנים'.

ובכל השיעבוד הנורא הזה, הוא יתברך, היה - 'איתנו'. זה היה תמיד 'תחת רגליו'.
כך מבואר גם בעוד פסוקים. 'עמך אשר פדית לך ממצרים - גוים ואלקיו' (ש"ב ז, כג). הגוי
- היינו ישראל, וגם - אלוקיו. שניהם היו 'ביחד' - במצרים. בשיעבוד.
כך גם 'בכל צרתם - לו צר'. וגם 'עמו אנכי בצרה'.
וגם - 'כי אתה - עמדי'.

ה', איתנו. תמיד. בטובות - וגם בצרות. גם כש'הולך' בקלות - וגם כשהכל קשה.
וכשאנחנו סובלים, אז גם שמו יתברך - באותו סבל. זה קשה לו, כואב לו. 'קלני מראשי,
קלני מזרועי'.

ואנחנו חוזרים על זה. ואפילו שרים את זה. 'גם כי אלך בגיא צלמוות, לא אירא רע - כי
אתה עימדי'.
- אתה - עימדי.

*

שני חלקי הכאב

וכשה' איתי, ביחד, זה עוזר לי. זה טוב לי.
ולכאורה - למה זה עוזר? הצרה נשארת! הלא כן?
- זה עוזר.

כי כשיש 'מישהו' איתך, כשאתה לא לבד, אז איכשהו - זה מרגיע.
אם יש לך 'שותף' בצרה, אפילו אם הוא אינו סובל באמת, אלא רק משתתף בצערך - זה
יוצר תחושת הקלה.

וזה, כי ב'סבל' - יש שני חלקים:

האחד - זה הסבל עצמו; והשני, זה היחס שלנו אליו.

אתה יכול לראות אדם שמח, מאושר. וכשאתה 'חופר' קצת - אתה מוצא שהוא עובר סבל נורא. כנראה, שהוא יודע 'להפריד' בין הסבל שלו - לתחושתו הכללית. ויש גם כאלו, שהסבל שלהם אינו נורא כל כך; אבל הם - סובלים אותו מאוד. 'חונים' אותו קשה. הם 'מתמקדים' בסבל, וגם אם הוא 'בטל' בשש מאות - עדיין הם חשים אותו חזק.

קחו לדוגמא אדם ש'זכה' במשהו 'גדול'. למשל - לסיים את הש"ס בעיון. או (אולי - 'להבדיל') שזכה בלוטו. וכשהוא הולך למקום ה'סיום', או למשרדי הלוטו, מישהו דוחף אותו - והוא 'משתטח' על הקרקע.

- האם הוא ירגיש את זה בכלל?

האם זה יהיה איכפת לו?!

- כנראה שלא.

כנראה שהמחשבה שלו תהיה - 'אז מישהו לא שם לב אלי. שיהיה בריא. הכל בסדר. לא קרה מאומה'.

וכשאדם הוא 'קשה יום', והכל 'שחור' לו, אז כל מה ש'עושים' לו - מתעצם. מעבר לפרופורציה. והתגובות - בהתאם.

*

מישהו ש'יסחוב' איתי

ה'חלק' השני, היינו היחס שלנו לכאב - אינו 'קבוע'.

הכאב עצמו - זו מציאות. אין מה לשנות שם.

- אבל הכאב המציאותי הזה, מהווה אחוז קטן מאוד מכלל ה'סבל'.

היחס - נתון לשינויים. וזה תלוי בדברים רבים. בתחושות אחרות רבות, בחוויות מוקדמות. ב'רקע' הכללי.

[אין מי שאינו עובר סבל כלשהו, ואין מי שאינו מתמודד עם התחושות הללו. וכשהן מתרבות, אז יש לזה כבר שם אחר: 'דיכאון'. כדאי ללמוד כיצד מתייחסים לכאב, כיצד מגמדים אותו. כיצד נותנים לו את המקום ה'ראוי' לו, שזה אחוז קטן וזניח. אלו תרגילים פשוטים וקלים, ש'הופכים' את התחושות לחלוטין. כיועץ תורני, אנו יכולים להעיד - אנשים מופתעים מהיכולת והתוצאות של התרגילים הללו.]

וזה תלוי גם - במה שנקרא 'קשר'.

עד כמה שיש לאדם 'קשר' טוב עם מישהו, או מישהם, זה יקל עליו - מאוד.

היחס לכאב, יכול 'להתחלק' בין אנשים. אם יש מי ש'סוחב' איתך ביחד - זה כבר 'טובים' השנים'. זה הרבה יותר קל.

- וצריך מישהו שבאמת יודע 'לסחוב'.

מישהו - שמבין אותך. שנמצא 'איתך' לגמרי. שחש אותך. שחווה את הכאב שלך.
[אחד האתגרים הגדולים של יועץ, הוא לחוות את כאבו של המתייעץ. וכשאתה 'נכנס'
לעולם של כאב, כשאתה עצמך 'כואב' איתו ביחד, זה מאוד קשה. בפרט אם יש לך כמה
'מינים' של כאב באותו היום.]

ואם נחדד את הדברים, יתכן - שהכאב עצמו, יוצר - בין היתר - תחושה של 'בדידות'.
ה'נפש' שלנו, היינו - ה'אני' הפנימי, הקטן והפגיע, צמאה מאוד - לקשר. ל'ביחד'. למישהו
שיהיה 'איתה'.

ובשעת צרה, ה'בדידות' הזו - מתעצמת מאוד.

כי כשהאדם חי את חייו באופן רגיל, הוא יכול לחשוב - יש עוד כמה אנשים שחיים כך.
וכולנו - באותה ה'סירה'.

אבל כשיש 'חוויה' עזה, עמוקה, אז התחושה היא - שאני 'לבד' שם. הלא 'כולם' - אינם
חונים איתי ביחד את המצב הזה. זה משהו 'ייחודי' שלי.

[אגב - מאחר וזו החוויה של הסובל, אז אין מה לומר לו 'גם אני עברתי את זה', או 'אני
מכיר את זה'. זו סתירה לחוויה הפנימית שלו, וזה עלול להזיק.

פעמים שזה יוצר אצלו חוויה קשה - של זלזול בכאב שלו. הוא 'יודע' - שהוא בודד. שאף
אחד לא חש את כאבו. וכשמישהו אומר לו אחרת - אז מבחינתו הוא מזלזל בתחושותיו
העמוקות.

גם אם הוא מקשיב, ושומע, ומנסה להבין ולהירגע - אולי הנסיון הזה עצמו יעזור לו; לא
הדיבורים האלו של ה'מרגיע'. הם עלולים רק להקשות עליו.]

ואם מישהו 'איתך', היינו - מנסה 'להיכנס' לחוויה שלך, לחוש אותה - איתך; כשהוא
מנסה לדמיין כיצד אתה מרגיש, ו'לשאת' את זה איתך ביחד - אז זה מאוד מקל על תחושת
הבדידות הזו.

ובתנאי, שהוא מודע לכך - שהוא אינו 'מכיר' באמת, 'עד הסוף', את התחושות שלך.
שברור לו, שכל תחושה כזו - היא הכי 'אינבידואלית' שיש. הכי 'אישית' שיש.

*

להיות איתך עד הסוף

ואם כן, זהו פיתרון - אבל חלקי מאוד.

- הלא אף אחד לא יכול באמת להרגיש - את מה שאתה מרגיש.

אף אחד - כולל כולם כולם - אינו מסוגל להבין 'עד הסוף' את הכאב של האדם. אפשר
להבין קצת, וגם הרבה; אבל 'הכל' - זה בלתי אפשרי. צריך להיות 'על אדם', בעל תכונותיו
של נביא, כדי לרדת לעומק הכאב - עד סופו.

אז זו לא באמת נחמה. זה לא באמת 'מושלם'.

לא מושלם - אבל עושה 'משהו'. וגם יותר ממה שיש לנו, אז 'נסתפק' בזה.
הלא כן?
- לא!

חבל 'להסתפק במועט', בכגון דא - כשיש לך את ה'שלמות' בהישג יד.
והרי היא:

- 'כי אתה עימדי'.

'אתה' - באמת באמת - 'עימדי'. 'עד הסוף'. עד העומק של העומק של התחושות שלי.
הוא יתברך, 'עובר' איתנו - את אותו הדבר ממש.
- את אותו הדבר ממש!!

כשהשכינה אומרת 'קלני מראשי', זה לא 'מליצה' חלילה.
- זו אמת לאמיתה!

כשכואב לך הראש - כואב לה! אותו הכאב ממש!
וזה באמת מנחם. זה באמת - מרפא.

שבת, זו דוגמא טובה - אבל לצד ההפוך לגמרי: ה'עונג'.
עלינו 'לענג את השבת'. לענג - אותה.
- ולא - לענג את ה'בטן'.

אז יש סביבי כמה 'פיות' שצריך להאכיל. שצריך 'לענג'. ואני עם הכפית, 'מתמרן'
איכשהו ביניהם. רק תגיד לי איפה ה'פה' של השבת הזו. אני לא מוצא אותו. חבל,
הטשולנט מעולה. באמת. רק תגיד לי לאיפה 'להכניס' אותו. אני מפרגן לה את זה - מכל
הלב. למה לא. אני אסתפק במנה הראשונה.

- הלא אני רוצה - לענג אותה! לא את ה'בטן' שלי!
ומה האמת?

- האמת היא, שאני מענג אותה - דרך הבטן שלי! דרך הפה שלי, דרך 'חוש הטעם' - שלי!
- איך זה??

- כי היא - בתוכי. בקרבי. חלק ממני.

וכשאני מתענג - היא מתענגת.

ובתנאי - שאני מודע למציאות שלה אצלי. שאני מעוניין - לענג אותה. שאני 'מכוון' לשם.
אז מה 'היא' אוהבת לאכול? חם או קר? מה 'טעים' לה?
- בדיוק - מה שטעים לי.

הלא ה'שבת' - היא חלק ממני; ומצות עונג שבת, היא לאכול - את מה שטעים לי! לא
למישהו אחר!

'חוש הטעם' שלי - 'משותף' גם לה!

כך גם ב'צד השני':

מה שכואב לי - כואב לה.

אנחנו עוברים 'ביחד', את אותה החוויה ממש.

אז רק ה' - באמת איתך. 'בכל צרתם - לו צר'. וזה לא רק 'בכל צרה' שתעבור, אלא גם בצרה עצמה - 'בכל' הצרה. בכל ה'גוונים' של הכאב.

*

ה'ספיר' שבתוך ה'לבנה'

כל ה'לבנים' הנ"ל, הן חלק - מתהליך אחד ארוך.

תחילתו של תהליך זה, 'ראשו', הוא - 'כתם פז' (שיה"ש ה, יא).

- נקי. וצח. וטהור.

והוא גם - 'מיוסדים על אדני פז'.

ה'אדנים', ה'סוף' - מה ש'אחרי' הכל - גם הם 'פז'. נקיים וטהורים.

ההתחלה, והסוף - טהורים ונקיים. רצון ה' טהור. בלי 'סיג' אחד קטן.

גם ה'אבן ספיר' היא כזו. יחזקאל הנביא (א, כו), ראה - את ה'התחלה'. 'כמראה אבן ספיר דמות כסא'. ה'כסא', הוא 'למעלה'. 'מעל' הכל.

וכאן, היא 'תחת רגליו'. למטה מן הכל - ב'רגלים' - 'כמעשה לבנת הספיר' (עי' העמק דבר כאן).

כך זה היה גם 'עצם השמים לטהור'. כמו שה'שמים' - מקום ה'מחשבה' - טהורים מכל 'דעת' אחרת חלילה, כך גם ה'רגלים'. הסוף.

וכשהכל טהור, אז הכל גם - נעים. ונחמד. ומתוק.

- כך חייב להיות!

אבל ב'אמצע', ב'דרך' - יש כל מיני דברים בלתי מובנים. דברים שנראים כמו משהו שאינו 'טוב'. משהו שנראה חלילה כלקוח - ממציאיות 'שונה'.

הייסורים, אינם מטרה. לעולם לא. הם רק - אמצעי.

ומדוע יש אותם? אי אפשר למצוא 'אמצעי' אחר??

כנראה, שזה כבר 'מושרש' בעומק המחשבה. בתחילה ממש (לכאן) - בעצם המושג של 'צמצום'. עצם המציאות של 'חסר'. אין לנו אפשרות לשאול 'למה'. חוץ מעצם העובדה - ש'אין יסורין בלא עון' (שבת נה.. השאלה למה בכלל זה ככה, ולמה יש יסורים שנראה שהם בלא עון).

יתכן, שב'סוף' - נבין הכל.

כשהתהליך יגיע אל סופו, כשנראה את 'לבנת הספיר' - אז נוכל לראות גם את ה'ספיר' שבכל ה'לבנים' הנוראיות שעברנו.

במעמד הר סיני, שם 'ראו' - את ה'ספיר' שבלבנה. שם הלא הכל 'התגלה', השמים ושמי השמים 'נפתחו', וכולם 'ראו' את המציאות האמיתית. ראו את ה'סוף'. הבינו - את המשמעות של כל ה'לבנים' שעברנו, ושאנחנו עוברים. ושלא נעבור עוד.

וכשרואים את ה'ספיר', אז כל הקושי שב'לבנה' - נעלם ואיננו.
- הכל הופך - ל'ספיר'.

*

ה'רושם'

מעמד הר סיני - הסתיים.

גם המציאות הזו - של 'לפני החטא', שהיתה אז - הסתיימה.

- ומה נותר לנו מכל זה?

- כנראה, שנותר בנו - 'רושם'.

ו'רושם', אינו משהו 'סתם' כזה. חולף ועובר (עי' ע"ח ש"ו פ"ו מ"ת, ובשעה"כ תפילין ד"ה - שכך זה תמיד). הוא מציאות אמיתית ממש. יש בנו 'משהו' - מאותה המציאות. מהמעמד הנשגב ההוא. משהו מ'כוחו' ומ'עצמו' (עיי"ש) ממש.

וכך גם - מה'ספיר' הזה.

בכל 'לבנה' שלנו - אפשר למצוא את ה'ספיר' ש'מאיר' אותה. שמחדיר בה את אור ה'תכלית'. שהופך אותה עצמה - ל'כתם פז'.

ואפשר, שה'כיוון' למצוא את ה'ספיר' ההוא - זה ההבנה דלעיל. ה'בכל צרתם לו צר'. ומעשה, בשנות החושך והזעם, במה שנקרא 'שואה'.

היה זה ב'מחנה' אחד, בו נבנה 'מרחץ'. אמיתי, עם מים אמיתיים. לשם שינוי.

על יד פתח היציאה מאותו המרחץ, עמדה חבית, ובה חומר חיטוי חריף מאוד. היהודים הוכרחו 'לטבול' באותה החבית, לשם 'חיטוי' כביכול.

הכאב היה נורא. היהודים הוכנסו לאותה חבית - ומיד קפצו החוצה.

יהודי אחד, נכנס לאותה חבית - ולא יצא משם. כולם הופתעו. אולי הוא כבר אינו מסוגל לצאת.

וכשנגשו אליו, ראו לתדהמתם - שהוא מחייך. שמח. מאושר.

- דעתו נתבלעה עליו, כנראה.

- התברר - שממש לא.

לאחר שיצא, הסביר: כשנכנסתי, חשבתי על כך - שה' איתי. ש'כי אתה עימדי'. ש'בכל צרתם - לו צר'.

זכיתי - לחוות את זה, חזק. להרגיש, שה' - איתי. לגמרי איתי.
ולמרבה הפלא, הכאב - נעלם לגמרי.
ויותר מכך.

- זה היה - תענוג עילאי. מעולם לא חשתי כמותו. גן עדן עלי אדמות ממש!
*

התכלית

ננסה להבין.

אמרנו, שיש 'תחילת המחשבה'. 'ראשו'.

ויש גם - 'סוף המחשבה'. ה'אדנים'. ה'תחת רגליו'.

ומה ה'תכלית' של כל זה?

'הארץ היא התכלית של בריאת שמים וארץ... כי על זה התכלית נברא הכל - כדי שימלא כבוד ה' את כל הארץ' (העמק דבר, שם).

שימלא כבוד ה' - אותנו, עם ישראל, כאן. בארץ (עי' ביאורה"ג לשיה"ש א, ג).
- ה'ושכנתי בתוכם'.

שאנחנו נזכה להיות ה'נחלה - לו'. ה'מקום' שלו. שהוא ישכון - בנו. בתוכנו. בקרבנו.
ידועה השאלה (עי' נפה"ח ש"ב פי"א) - מדוע אנו מבקשים 'ישועות'. הלא הצרה - והכאב - הם ממנו יתברך, ומלמדים אותנו - שזה 'לרפא' את ה'לא טוב' שבנו. לכפר על חטאותינו.
- אז למה לבקש שכל זה ייפסק.

וכי יבקש החולה מהרופא המנתח - 'אל נא תנתח אותי, זה כואב לי??'
ואנו ('כיהודה ועוד') נוסיף:

הלא הייסורים הם חלק מה'דרך' - לאותה התכלית הרצויה. אנחנו לא מבינים תמיד, אבל בסוף - נבין. ואם ה' ייעתר לבקשותינו - אז חלק מאותה התכלית יהיה חסר לכאורה!
והתשובה היא - שזו התכלית עצמה. זו 'לבנת הספיר', ש'תחת רגליו'.

- או לפחות ה'רושם' של אותו 'ספיר'.

כשיהודי סובל - השכינה סובלת איתו.

וכשהוא יודע את זה, מגלה את זה, ומתפלל - שהשכינה לא תסבול; כשהוא חש את זה כל כך - עד שהסבל של השכינה 'ממלא' את דעתו, אז הוא הגיע לתכלית.

אז הוא זכה, להשכין את ה' יתברך - בתוכו.

כי ה'דעת' שלנו, הידיעה - והחיבור, לכך שה' בקרבנו - זו התכלית.

היא עצמה - מביאה אותו אלינו. לשכון בנו. היא ה'חיבור' שבינינו - לבינו.

זה ה'תחת רגליו'. זה גם 'מראה הכסא'.

- זה הכל!!

וכשהדעת הזו חזקה מאוד - אז הייסורים 'בורחים' לגמרי.

וכך 'כל המשתף שם שמים בצערו - כופלין לו פרנסתו' (ברכות סג.).

['שם' - זו שכינה; 'שמים' - זה קוב"ה (עי' שלה"ק תו"א השעה"ג אות שיא). 'שם שמים'

- זה הייחוד. והמטרה היא - שהייחוד הזה יהיה בי.]

לדברינו, זה לא כ'שכר' על כך שהוא 'שיתף'; זו - תוצאה מתבקשת.

כי כשיהודי מבין, שהוא וזה יתברך - זה 'שותפים' ממש; כשהוא 'מאחד' את ה' יתברך

איתו, אז הכל הופך להיות - הכי טוב שיש. אין מקום לייסורים, אין מקום לכאב. ה'דרך' -

בבחינה מסויימת - הסתיימה.

ואז הכל - 'ספיר'. הכל 'כתם פז'.

לסיכום:

אדם שסובל, כשהוא יודע שיש מישהו 'איתו' - זה מקל עליו.

- ואף אחד לא מסוגל באמת להיות איתו 'עד הסוף'. אף אחד לא חש אותך - באמת.

חוץ - מאחד:

- ה' יתברך.

אז כשאני חש ש'אתה עימדי' - אז זה באמת מנחם. ומרגיע. ומעודד.

ומעתה:

התכלית - זה לחיות עם ה'. או יותר נכון - שה' יהיה בי.

וכשיש ייסורים, 'לבנת הספיר', אז אפשר להפוך את ה'לבנה' - ל'ספיר'. את הכאב, לאור

נפלא.

- וזה כיצד?

כשאנחנו מודעים לכך - שה' איתנו. סובל איתנו ביחד. שזה 'תחת רגליו'. שמאחר והוא

'שוכן' בנו - אז הכאב שלנו, הוא הכאב שלו ממש.

כשאנחנו 'חיים' את זה חזק - עד שהכאב הכי גדול שלנו, הוא על הסבל שלו יתברך. על

ה'קלני מראשי'.

ה'דעת' שה' בקרבי, יוצרת את זה - שהוא יהיה באמת בקרבי. אפשר להגדיר - 'מחזקת'

את זה.

וה'חיווק' הזה, הוא התכלית. ה'ושכנתי' - בתוכם'. בתוכם ממש.

אז ה'אתה עימדי' - הוא התכלית. וככזה, הוא הופך את ה'מצב' לגמרי. תכלית הייסורים
- הגיעה, אין כבר צורך בהם.
וזה לא רק תכלית הייסורים, אלא - תכלית הבריאה כולה.
לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

פעולת משפט בית דין

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לְפָנֶיךָ (כא, א)

בירושלמי סנהדרין פ"א ה"א איתא, משנה, דיני ממונות בשלשה גזילות וחבלות בשלשה. גמ', לא הן גזילות הן חבלות [מפני מה חלקן התנא לשנותן בתרתי - פנ"מ]. אשכח תני ר"ש בן יוחי ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. אתא מימר לך בפשוטה דקרייא [אתא התנא מימר לך כמו שהן כתובים במקרא - פנ"מ]

וכתב ע"ז רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל: וכן נ"מ אם המשפט עשה קנין ומציאות או רק חיוב. וכמו בפלוגתא דר' עקיבא ור"י גבי יוחלט השור, וכן גבי מכרוהו ב"ד בעבד עברי מה זה אם בעלים הם הב"ד על המכירה או ב"ד כופין אותו, ובזה הירושלמי פ"א דקידושין [-סוה"ב] ס"ל דב"ד הם הבעלים [ר' אמי בעא פשיטא זה שהוא נמכר ב"ד כותבין שטרו וכו'], והרמב"ם [פ"ב מעבדים ה"א, עבד עברי שמכרוהו ב"ד [והמוכר עצמו] נקנה בכסף ובשוה כסף ובשטר. כיצד בשטר כותב לו על הנייר או על החרס הריני מכור לך הריני קנוי לך ונותן לו השטר] נראה דלא פסק כן, ובאמת זה תליא בזה. ועיין גיטין דף ל"ו [ע"ב, רבי אליעזר אמר מהכא (יהושע יט-נא) אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות וגו' וכי מה ענין ראשים אצל אבות לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין העם כל מה שירצו] ב"ד מנחילין וכו' אם שם בממון דוקא, גבי מלוה של תורה, כמו שקלים ושאר דברים, דהוה ככתובה בשטר, מ"מ אם ב"ד נחתן (לנוקי) [לנכסין] היכי דליכא תובע, כמו גבי שקלים עמ"ש הגה"מ פ"ד דב"ק וב... ז"ל בהל' אישות. [מקורות: צ"פ סנהדרין ירושלמי פ"א ה"א וע"ע שו"ת צ"פ ורשא סי' רכ"ג]

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות)

אחרי רבים להטות

לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים להטת (כג, ב)
יסוד מחלוקת בית שמאי ובית הלל

“לא תהיה אחרי רבים לרעות ולא תענה על רב לנטות אחרי רבים להטות” (פרק כג פס’ ב), והוא כלל גדול בדיני הפסיקה לילך אחר הרוב. ובגמ’ (בבא מציעא נט) נחלקו רבי אליעזר וחכמים בעניין “תנורו של עכנאי” [תנור הבנוי חוליות חוליות, כשהחוליות עשויות מחומר המקבל טומאה ואילו החומר המחבר ביניהם אינו מקבל טומאה, היאך דינו לעניין טומאה וטהרה] שר”א מטהר וחכמים מטמאים. ומבואר שם שר”א התאמץ בכל כוחו לעמוד על דעתו כנגד דעת חכמים שהיו רוב כנגדו, עד שחכמים נידוהו. וברמב”ן וברשב”א פירשו שהחרימוהו [והוא חמור מנידוי]. שאע”פ שאמרו (ברכות יט א) שמנדים על כבוד הרב, ולא אמרו שמחרימים. אפשר שאמרו לו חכמים שקיבלו דבריהם מפי השמועה, ואעפ”כ לא חזר מדבריו, ואילו היה עושה כן בזמן הבית היה נחשב כזקן ממרא, ולכן החמירו עליו והחרימוהו. ויש להבין את הנהגתו של רבי אליעזר וכי חולק הוא על הכתוב “אחרי רבים להטות”.

וידוע לבאר בזה, דהנה, בית הלל רבים היו מבית שמאי, ואעפ”כ מבואר בגמ’ (יבמות יד א) שיש הסובר שבית שמאי המשיכו להורות להלכה כשיטתם למרות שהם המיעוט, דסברו דאין הולכים אחר רוב המניין אלא כששתיהן שווים בחכמה, וכיון שהיו גדולים ומחודדים מבית הלל, סברו שיש לפסוק הלכה כמותם אע”פ שהם המיעוט. ובמסכת אבות (ב ח) אמר ר’ יוחנן אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזניים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה, מכריע את כולם. וכיון שר’ אליעזר גדול בחכמה מכל חכמי ישראל, סבר ר”א שהיה מתלמידי ב”ש (יעויין רש”י ותוס’ שבת קלב ב; נדה ז ב) שהוא יכול לעמוד בדעתו כנגד הרבים.

תמיהה היאך אפשר למדוד דבר זה

אולם דבר זה עצמו צריך ביאור, היאך אפשר לחלק ולומר שהכלל “אחרי רבים להטות” נאמר דווקא כשכולם שווים ואילו כשחלק מהחכמים מחודדים ומופלגים בחכמה פוסקים כמותם אפי’ כנגד הרוב, דאם כן כמעט ונתבטל הכלל ש”אחרי רבים להטות”, דבכל אסיפת חכמים לא יוכלו להכריע בדבר עד שישקלו חוכמתו וגדולתו בתורה של כל אחד ואחד ורק לאחמ”כ יהיה ניתן להכריע ע”פ רוב, והוא דבר שכמעט ואינו אפשרי שהרי כל חכם וחכם יש לו איזו שהיא מעלה על חברו, אם בחריפות אם בבקיאות ואם בסברא, ועוד שבדבר זה עצמו יכולים לחלוק מי הוא החכם והחריף יותר וכדומה.

ביאור ה”באר יוסף” במחלוקת ב”ש וב”ה

אחרי רבים להטות

וביאר בזה בס' באר יוסף, דאין כוונת הגמ' שחידודם וגדלותם בתורה של ב"ש מהווה סיבה בפני עצמה שיש להכריע כמותם כנגד בית הלל, אלא שכיון שהיו מחודדים ומופלגים בתורה, לפיכך ידעו להביא יותר ראיות והוכחות כשיטתם, כך שאם נסכם את הראיות שכל צד הביא לשיטתו נמצא שלב"ש ישנם ראיות מרובות יותר מב"ה, אע"פ שב"ה היו רוב במניין. וכן מדוקדק בגמ' (יבמות טז א) שאמר ר' דוסא על אחיו "והוא מתלמידי שמאי, והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות, לפי שיש עמו שלוש מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת", ומשמע שכוחו הוא בהבאת ראיות יתירות. [ויעויין בגמ' (ברכות נא ב) שמבואר שם מחלוקת שהן ב"ש והן ב"ה הביאו ב' ראיות לשיטתם, ומבואר שם שב"ה דקדקו להביא ב' ראיות כדי שתהיה הלכה כמותם נגד ב"ש (אף קודם שהוכרע שבכל מקום הלכה כב"ה) לפי שכל הצד לפסוק כב"ש משום שהם רבים בראיות, אך במקום שב"ה שווים להם בראיות ובנוסף רבים במנין פשוט שהלכה כמותם].

ונשוב למחלוקת חכמים ור' אליעזר גבי "תנורו של עכנאי", דמבואר שם "אותו היום השיב ר' אליעזר כל תשובות שבעולם, ולא קיבלו הימנו", ומשמע שלא היה בידי חכמים תשובות כנגדו, אלא שהיה ידוע להם מסברא או בקבלה מרבותיהם שהלכה כמותם, וכדברי הגמ' "מאי עכנאי, שהקיפו דברים כעכנא זו [וברש"י, כנחש זה שדרכו לנוח כשגופו מעוגל וזנבו בתוך פיו], וטימא והו", שאע"פ שר"א הקיף אותם בראיות ותשובות כנחש המקיף דבר מבלי להשאיר אפשרות להפריד ולחלץ הדבר ממנו, כך ר"א הכריע כשיטתו מבלי שניתן לפורכו. ואעפ"כ כיון שרוב חכמים החזיקו שלא כמותו פסקו לטמא. אולם ר"א כיון שראה שמתגבר הוא בראיות כנגדם עד שלא מצאו חכמים תשובות לסתור את דבריו, קם ועשה מעשה וטיהר טהרות שנעשו ע"ג תנור זה, כיון שאחזו כבית שמאי שדין "אחרי רבים להטות" תלוי ברוב ראיות והוכחות.

אולם כיון שקיבלו חכמים שאין מתחשבים ברוב ראיות אלא ברוב מנין, ראו בהנהגתו של ר"א סתירה לכלל גדול זה ש"אחרי רבים להטות", ולא הייתה זו מחלוקת נקודתית אל מהותית וכללית האם לפסוק אחרי רוב מנין או רוב ראיות, לפיכך החרימוהו ושרפו טהרות לפניו, לפרסם הדבר שאין הלכה כמותו. ואפשר שעל כן קראו למחלוקת זו "תנורו של עכנאי" לומר שאע"פ שהיה לר"א ראיות כעכנאי, בכל זאת אין מנין הראיות קובע את ההלכה, אלא רוב מנין החכמים.

ובכך מתבאר מדוע דווקא רבי אליעזר מכונה "שמותי" כלומר מתלמידי בית שמאי [יעויין ירושלמי שביעית טו; תרומות ה ב; ביצה ד ז והובא בראשונים בשבת קל ב ונדה ז ב] והלא תלמידים רבים היו להם, אלא שהוא רצה להנהיג להלכה כשיטת בית שמאי, שהולכים אחר רוב דעות - נגד מה שהוכרע - שהולכים אחר רוב מנין [בשונה מבית שמאי שלא המשיכו לפסוק כדבריהם אלא כלפי עצמם אך לא הורו כן הלכה לרבים], ועל כן נמנע רבי יהושע לפסוק כשיטתו בענין אחד (יעויין נדה ז ב) שמא יעשו כמותו בדברים אחרים, שרצו חכמים להרחיק משיטתו של ר"א כדי לייסד כלל זה לדורות שלעולם "אחרי רבים להטות" נקבע ברוב מנין, ולא ברוב ראיות.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

נעשה ונשמע - כאיש אחד בלב אחד - ומחצית השקל

וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (כד, ז)

הנה כלל ישראל אמרו נעשה ונשמע כאיש אחד בלב אחד, אמנם לבסוף בשעת הקיום של התורה והמצוות כל אחד ואחד הגיע לתוצאות אחרות. וכמו שאמרו כי מעשיהם של צדיקים אינם דומים אלו לאלו.

ובמנחות דכ"ט ע"ב, מפני מה העולם הבא נברא ביו"ד מפני שצדיקים שבו מועטים, ומפני מה כפוף ראשו מפני שצדיקים שבו כפוף ראשיהם מפני מעשיהן שאינן דומין זה לזה, ועי' רש"י, וכבודו של זה גדול משל זה, משום הכי ראשיהם כפופים דמתביש מחבירו, ע"כ.

אמנם נראה דאף שכל אחד מתבייש מחבירו, אבל מאידך גיסא הוא יכול להיות תוך כדי כך אוהב את חבירו, וזהו שאמרו, ויחן שם ישראל, ודרשו כאיש אחד בלב אחד, ומה שהוא מתבייש מחבירו, היינו מכיון שהוא תובע מעצמו את המקסימום, אבל אין זה נוגע ומפריע כלל להרגיש עם חבירו בלב אחד.

והנה באמת התפקיד והיעד של כל אחד ואחד שונה מחבירו, דכל אדם שונה במהותו באישיותו, בכוחותיו ובתנאי סביבתו ועוד, וזה גורם ודאי שמעשיו יהיו שונים, אמנם השכר לפי הצער כידוע, ותנן לפום צערא אגרא, ויתכן שבחלק מהדברים זה מתחזק יותר מחבירו, ובחלק להיפך, ועל כן כל אחד ואחד מתבייש מחבירו.

ויתכן עוד, שפעמים שאפילו אם הוא מגיע להשגים בדיוק כמו חבירו, אולם בענינים מסוימים הכוחות שלו גדולים יותר, וממילא גם אם עשה כחבירו, הוא יתביש מחבירו, שמה שאצל אחד נחשב הישג מסקימלי, אצל השני נחשב הישג מימנימלי או בינוני, וזה יגרום לו בושה, והבן.

והכלל דנעשה ונשמע, היינו שכל אחד ידרוש מעצמו כמה שיותר, ואם הוא יכול יותר הרי השמיעה שלו גם כן שונה לפי היכולת שלו, ובוזה האדם נחשב שהוא שומע בקול ד', כי הוא שומע כפי מה שהוא מסוגל ויכול לשמוע, וכל אחד יש לו תפקיד משלו בכל פרט ופרט מקיום התורה והמצוות. ונמצא שבודאי אף שקבלו התורה כאיש אחד בלב אחד, אולם התוצאה היתה שונה בין האחד לחבירו.

והנה יש לפרש עוד בענין נעשה ונשמע, היינו שהשמיעה עצמה היא עבודה של שמיעה, ואינה נחשבת למידי דממילא, שהאדם עצמו אינו עושה ופועל דבר, וכך הוא ודאי ענין השמיעה במלאכים, שהמלאכים כל אשר המה עושים הוא על דרך של שליחות ועשיית רצון השם, וזהו מה שקבלו על עצמם כלל ישראל באמירת נעשה ונשמע, להיות שומעים

על דרך עבודה, וזהו שאמרו חז"ל מי גילה רז זה לבני שמלאכי השרת משתמשין בו, וענין משתמשין הוא ענין של מעשה. והבן.

והנה כל אחד ואחד מישראל קבל שני כתרים, וי"ל דכל אחד מישראל הוא מלך לעצמו, כי כל אחד הוא בתפקיד שונה, וכל אחד צריך לנצל את כוחותיו הוא באופן שונה.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, וברש"י, אמר הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם.

ולכאורה מדוע הי' ס"ד דמשה שלא להטריח להבינם וי"ל דהי' ס"ד שכל אחד יבין מעצמו, ואדרבה יטרח עצמו, וקמ"ל דגם הבנת התורה באה במסורת, והיינו שכלל ישראל צריך לשמוע מפי משה רבינו לא בגדר עזר להבנת התורה, אלא בתורת דרך לדעת הדרך להבנת התורה. ואגב חזינן כמה נחוץ לדעת הדרך להבנת התורה. וכמה עמל צריך להשקיע בזה.

והנה אמרו ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד א' לאשר לא עבדו, ואמרו אינו דומה השונה פרקו מאה פעמים להשונה פרקו מאה פעמים ואחד, והיינו משום שיכול יותר, ורואים כמה צריך לדרוש מעצמו, וכמה משיגים כאשר דורשים יותר מעצמו, דאינו דומה השונה פרקו ק' פעמים להשונה פרקו ק"א ואחד, דזה משיג יותר. והנה מצד אחד כאיש אחד בלב אחד, ומצד שני כל אחד שונה מחבירו. שלכל אחד תפקיד שונה, אמנם הוא משפיע על חבירו, ועוזר לחבירו להשיג את מה שיכול חבירו להשיג.

וזהו ענין פרשת שקלים, שכל כלל ישראל מראים שלכולם מטרה אחת ונעשין אגודה אחת, לעשות רצון אבינו שבשמים, ולעבדו בלבב שלם, וכך גזרה חכמתו יתברך להורות לנו ענין זה הגדול, שמביא להשראת השכינה בתוכינו.

והנה המן הרשע אמר להשמיד את כל היהודים חס ושלום, ואמר שאנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים - בלי שלום, ואסתר אמרה לאמר, לך כנוס את כל היהודים - כי באמת אנו עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב, והנה כל אחד ואחד מתפלל בשפתו וכוונתו, אמנם הכל הולך אל מקום אחד, וזה שער השמים. והקדוש ברוך הוא הקדים שקליהם של ישראל לשקליו של המן הרשע. וכלל ישראל קיימו מה שקבלו כבר לאמר נעשה ונשמע מתוך אהבה, כאיש אחד בלב אחד, ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, וקבל היהודים את אשר החלו לעשות, וליהודים היתה אורה זו תורה.

ונחזור לענינינו, דהנה בספר דרכי הגמרא פירש הא דאינו דומה השונה ק' פעמים לק' פעמים וא', היינו דהחידושים של הפעם הק' אינם דומים להחידושים של הפעם הק' ואחד, עיי"ש והוא נפלא. ויש להסתפק האם התביעה בגלל העמל שהחסיר או בגלל שחסר לו החידושים. ודו"ק. ותן לחכם ויחכם עוד... ועוד... ועוד...

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק

"הקשר בין פרשת משפטים לשבת שקלים"

כיצד אוכל להשכין שלום ביני לבין חברי?! כיצד מוחקים מהלב את השנאה והכעס על החבר?! ובעיקר כיצד זוכים להמשיך בחינת 'שלום' ביני לבין השם ית'?! לשכוח מהעבר ולהתחיל דף חדש?!

*

בפרשתנו מוזכר ענין פריקה וטעינה בו נאמר:

"כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו, עזב תעזב עמו" (כג, ה).

תרגום אונקלוס ביאר: "עזוב תעזוב עמו - מְשַׁבֵּק תְּשַׁבֹּק מֵא דְּבַלְבָךְ עֲלוּהִי וּתְפָרַק עִמָּה" (ת-תעזוב את השנאה שבלבך על חברך ותפרוק עמו את משאו).

רש"י הקדוש ביאר: 'עזיבה זו לשון עזרה', דהיינו שעל האדם לעזור לחבירו ביחד מבלי לחשוב על העבר שהיה לפני כן.

נשאלת השאלה:

כיצד ניתן לשכוח את העבר הלא טוב? כיצד ניתן להוציא את השנאה והכעס, שלפעמים הוא בצדק...?!

*

התורה הקדושה צוותה שאסור לשנוא שום בר ישראל.

כמו שכתוב: "לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" (ויקרא יט, יז).

הקשה הרמב"ן, כיצד ניתן לצוות על השנאה ועל האהבה, הרי מטבע האדם או שהוא שונא או שהוא אוהב, ולא ניתן להכריח אותו לאהוב ולשנוא?!

וביאר הרמב"ן, שכוונת הכתוב שכאשר יש לאדם טינה ושנאה על חבירו עליו לדבר ולשוח עם חבירו, כך יבררו מה היה ביניהם, ועל מה יצא הקצף, וירצה אחד את חבירו וישרור אהבה ואחוה ביניהם.

וזה כוונת הכתוב: "הוכיח תוכיח את עמיתך", שהוא מלשון שיחה ודיבור בין ב' הצדדים, כמו שמצאנו אצל אברהם אבינו שכתוב: "והכיח אברהם את אבימלך" (בראשית כא, כה) שהוא מלשון שיחה ודיבור בין ב' הצדדים.

בכח זה יוכל האדם לקיים את המצווה של "לא תשנא את אחיך בלבבך".

*

בדרך זו אפשר לפרש בפרשתנו.

שכאשר רואה האדם חמור של שונאו, עליו להוציא ולעזוב את השנאה המונח בליבו על חבירו. ובכח מה אפשר לקיים 'עזב תעזוב' על ידי שתדבר ותשוח 'עמו', כך תוכלו לקבל בהירות מה היה בין ב' הצדדים והשלום יחזור לשרור ביניכם.

*

כח הדיבור הוא כח רב.

הרבה מחלוקות ומריבות מלאי שנאה אשמה וכו' - נוצרו בגלל חוסר הדיבור והשיחה. הדברים אמורים לא רק כלפי בין האדם לחבירו, אלא אף בין האדם לבוראו. כאשר האדם מרגיש פירוד וריחוק בינו לבין קונו, יש לו הרגשה של מחלוקת ההיפך מהרגשת שלום בינו לבין אביו שבשמים. בזמן זה, על האדם לתפוש אומנות הדיבור השיחה והתפילה שירש מאבותיו, ולדבר ולשוח עם בוראו.

עליו לבטא לפרט את כל ההרגשות שבלבו לפני אביו שבשמים, ולתנות לפניו ית' עד כמה הוא רחוק מהרגשת 'בן למקום', ועד כמה הוא משתוקק להרגיש קשר וחיבה ושלום עם אביו שבשמים מלך העולם.

שיחה זו, בכוחה להביא את האדם להכרה כי באמת הוא אהוב ורצוי לפני המקום, וגם עכשיו במקומו היכן שהוא - השם ית' מאזין ומקשיב לקול תפילתו בחביבות, וכל ההסתר הוא לצורה גילוי וחיודו הקשר כי תענוג תמידי אינו תענוג.

*

בפרשה זו אנו עומדים ב'שבת שקלים' לפני חודש השמחה חודש אדר.

ידוע הטעם מדוע נותנים רק מחצית השקל לא פחות ולא יותר, שבא להורות שכל אחד מישראל הוא 'חצי' וכאשר מתאחד עם עוד אחד מבר ישראל אז נהיה שקל שלם, כי על ידי האחדות זוכים לשלימות.

זהו הענין החצי, להורות שעל ידי שב' יהודים מזרע ישראל מדברים יחדיו על מה שעבר ביניהם, אזי זוכים לשלום ולשלימות.

*

ביוצרות אנו אומרים: 'אור פניך עלינו אדון נשא, ושקל אשא בבית נכון ונישא'.

האור פניך - הארת פנים מאת השם ית' נוצר על ידי 'ושקל אשא' - כאשר שני החציים - שני החברים מתחברים יחדיו, כי בכח אחדות הלבבות זוכים ל'אור פניך עלינו אדון נשא'. כמו כן, על ידי שהאדם משיח ומדבר עם בוראו כל מה שבלבבו - הוא זוכה להרגיש באור פני מלך חיים.

*

דוד המלך אומר בתהילים: "ה' עוז לעמו ייתן ה' יברך את עמו בשלום".
החוזק והעוז של האדם הוא השלום, שהוא הכלי מחזיק ברכה שנוצר על ידי השיחה
והדיבור בינו לבין קונו.
כך זוכה לשלום בינו לבין קונו ובין חבירו.

*

יהודים יקרים!

בואו ונתחזק וניקח לעצמנו את 'כח הדיבור, ונרבה לדבר ולשוח עם אבינו שבשמים על
כל הקורה עמנו, הן בטוב והן בלא טוב, כך נוכל לזכות לשלום בינינו לבין יוצרנו אבינו
שבשמים. ובזכות זה נוכל להביא עלינו ברכה שתשרור השלום בינינו לבין חברינו. ולחיות
חיים טובים ונעימים בנועם השם יתברך.

לתגובות: a0504151688@gmail.com

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד

בדין רכב שעצר בפתאומיות וגרם תאונה

וכי יפתח איש בור (כא, לג)

מעשה באדם שעצר בפתאומיות, ללא הצדקה. וגרם לאדם אחר לפגוע בו. נגרמה מכך תאונה. ובאים לדון על הנזקים, נזקי גוף (במקרה שאין ביטוח) ונזקי ממון. שכל אחד תובע לחבירו שישלם את הנזקים, ויש לנו לברר אם אחד מהם חייב לחבירו.

והנה, מכללי שימוש בדרך, יש לנו לומר שהשימוש הוא לפי המנהג שנהגו הולכי דרכים. וכן גם לפי הזמן והמקום ההוא. (כמבואר בסי' שעח, לעניין היה רץ בדרך, שאם הוא ברשות, כגון בערב שבת, פטור אם הזיק. ואם הוא שלא ברשות, חייב). ומנהג הולכי דרכים בכבישים, נקבע לפי חוקי התנועה. לפיכך, אם אדם נסע בדרכו, ואדם אחר נסע אחריו. והראשון עצר פתאום, והשני פגע בו, לעולם השני חייב. כיון שכלל הוא שהשני יש לו לשמור מרחק מספיק שיוכל לעצור אם הראשון יעצור פתאום.

אמנם, אם אדם פונה הצידה ברכבו, למקום בו נוסעים אחרים. באופן שאינם יכולים להספיק לעצור. הראשון חייב. כיון שנכנס שם באיסור. ויש לנו לבאר אם חייב מדין אדם המזיק, או מדין בור המזיק.

ובגמ' (ב"ק דף לא) איתא דין זה בא בחביתו וזה בא בקורתו, ובעל הקורה עצר פתאום, ונשברה החבית. שאם עצר שלא כדין, חייב מדין אדם המזיק. (הובא בשו"ע סי' שעט). מאידך, הובא בגמ' שם דין קדרים שהיו הולכים זה אחר זה, ונפל אחד, והשני נתקל בו ונשברו הקדירות. שנתבאר בגמ' שאם היה יכול לעמוד ולא עמד. חייב לשלם נזקי זה שבא אחריו. ונחלקו הראשונים אם חייב מדין אדם המזיק או מדין בור המזיק. שי"א שאם אדם שוכב על הארץ באופן זה, אחר שנפל. וגרם נזק. הרי הוא בגדר בור. ולא בגדר אדם המזיק. ויש לברר מפני מה אדם המחזיק בקורה שעצר בדרכו, הוא בגדר אדם המזיק, ואילו אדם השוכב על הארץ, י"א שהוא בגדר בור המזיק.

וכתבו הראשונים (תוס' הר"פ נימוק"י וכן בשאר הראשונים) שאם המזיק היה פושע בשעת נפילה או בשעה שעמד עם הקורה, או שהיה פושע בשעת ההיזק עצמו. הרי הוא אדם המזיק. ואם לא היה פושע כלל. אינו אלא בור המזיק. הלכך אם בעל הקורה עמד לפוש, הרי זה פושע והרי הוא כאדם המזיק. ואם נפל באופן שאינו פושע, אינו אלא בור המזיק. עוד כתבו שבעל הקורה בגדר אדם המזיק, כיון שהוא עומד ומחזיק בקורה בידי. הלכך הרי הוא בגדר אדם המזיק.

ומכל האמור נראה לומר שאם אדם היה פושע בכך שנכנס פתאום למקום שלא היה לו להכנס, או שנכנס באונס והיה יכול לצאת, ולא יצא בפשיעה. הרי הוא אדם המזיק. ואם לא היה זה בפשיעה, הרי הוא בגדר בור המזיק. ואם היה אונס גמור, הרי זה כדין אבנו

סכינו ומשאו שנפלו ברוח שאינה מצויה. וכיון שלא היה לו פנאי לסלק את הרכב. פטור.
(כפי שנתבאר בסי' תיא).

ובעיקר החילוק בין אדם המזיק לבור המזיק, יש לומר שאדם המזיק חייב על נזק צער
ריפוי ושבתי, (בושת אינו חייב אלא במזיד) ובור חייב רק בנזק. ופטור מצער ריפוי שבת. וכן
בור המזיק פטור על נזקי כלים. הלכך אם הוא בגדר בור, פטור על נזק הרכב עצמו. ועוד
יש לחלק, ששנינו לגבי נזקי בור, שור ולא אדם חמור ולא כלים. היינו שאם הזיק על ידי
בור, פטור על האדם. אך אינו פטור על נזקי אדם. אלא רק אם גרם לאדם למות, בזה פטור
מלשלם דמי האיש המת. ואם הזיק את האדם, חייב לשלם דמי נזקו. ואילו אם הוא גרם
למותו של הניזוק והוא בגדר אדם המזיק, חייב לשלם דמי האדם שמת. ושמין אותו כעבד.

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

היחס הנכון לעני ולנזקק

אם פָּסַף תְּלוּהָ אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ (כב, כד)

השבוע, חל יום פטירתו של גאון המוסר רבי ישראל סלנטר זצ"ל (כ"ה בשבט תרמ"ג). גם הפעם אני ממשיך לצטט ממנו.

*

כאשר כיהן רבי ישראל כרבה של קובנא, ישב פעם באסיפה עם גבאי הצדקה של העיר. הללו פתחו לפניו את פנקסיהם ורשימותיהם ונקבו סכומים שיש לחלק לנצרכים.

פתח רבי ישראל ואמר: ראיתי אחד מבחורי הישיבה שוכב חולה כבר ימים אחדים. בודד שכב הוא בחדר טחוב, ואין מי שיטפל בו, אין מי שיגיש לו מאכל ומשקה. מדוע אין אחד מכם נגש לבקרו, לסעדו ולתמוך בו, לזונו ולהשקותו בעת חליו? אולי צריך להזמין לו רופא ולרכוש עבורו תרופות?

שתקו הגבאים והשפילו ראשיהם, עד שאחד מהם מלמל בחשאי: אין מספיק כסף בקופה לעזור לו...

ואז ראו הגבאים דבר שלא ראו מעודם: פניו הנעימות הרכות והטובות של רבי ישראל, הגאון הצדיק שמעולם לא עלתה מילה קשה על דל שפתיו, כועס וזועם: אין מעות! והבחור כבר שוכב קודח בחומו יותר משבוע ימים! אם אין מעות צריך למכור אפילו את הפרוכת היקרה המכסה את ארון הקודש, ובתמורתה לטפל בו עד שיחלים!

משיצאו הגבאים, העיד אחד מהם: גם בכעסו של רבי ישראל, ראיתי שמפעם לפעם הוא מפנה את ראשו לקיר ומשנן לעצמו: **כעס הפנים ולא כעס הלב! ושוב: כעס הפנים ולא כעס הלב!** (רבי ישראל סלנטר, נ. חן, עמ' 81)

*

כאשר עמד רבי ישראל לעזוב את העיר קובנא, ולעבור לעיר ממל שבגרמניה, ניגש אחד הסוחרים הגדולים לרבי ישראל ושאלתו בפיו: רבי! מוכן אני להקציב שעה שלימה בה אתפנה כליל מעסקיי ואלמד תורה. במה אבחר ללמוד בשעה יחידה בודדת זו?

ענה רבי ישראל: למד את תורת המוסר! אז תיווכח לדעת כי יש לך עוד הרבה שעות פנויות ללימוד ביום ולא רק שעה אחת!!!...

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר

נעשה ונשמע - ההחלטה הראשונית

כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (כד, ז)

כתוב באבות דר"נ פרק כ"ב, כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת, שנאמר נעשה ונשמע. והדבר כמובן טעון ביאור, איך אפשר שהמעשים יהיו יותר מהידיעות, והלא אם אינו יודע היאך יעשה, והרי לא עם הארץ חסיד.

וביאר רבינו יונה בשערי תשובה (ש"ב אות י') שכאן 'נעשה' אינו מתפרש על המעשה עצמו, אלא על הקבלה. שכשאדם מקבל על עצמו לעשות את כל מה שילמדוהו בעתיד, מעלה עליו הכתוב כאילו כבר עשה, וכמ"ש לגבי פסח מצרים (י"ב, י"ח) "וילכו ויעשו בני ישראל" וביארו חז"ל (במכילתא) והלא לא עשו עד ארבע עשר, אלא כיוון שקיבלו עליהם לעשות, מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו מיד.

וזהו הביאור בנעשה ונשמע, שמכיוון שקיבלו עליהם לעשות את כל מה שישמעו, מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו מיד, ולכן זה נקרא 'נעשה'. וכך גם הביאור במי שמעשיו מרובין מחכמתו, שאין הכוונה על המקיים בפשטות בלי ידיעת התורה, לפי שבוודאי היודע והמבין עדיף ממנו, משום שהת"ח מקיים בצורה מדויקת יותר, ויודע מה להעדיף על האחר, ומה המשקל הנכון, ומתגבר על רצונותיו, ומקיים את המצוות כראוי. כמאמרם בקיצור: גדול תלמוד, שהתלמוד מביא לידי מעשה (קידושין מ').

אך כאן הביאור הוא, שקודם הכל פשוט לו שאת כל התורה צריך לקיים, וזוהי החלטה הבסיסית, ולכן אפי' אם הוא עדיין אינו יודע הכל, הוא מקבל שכר כאילו עשה הכל, וכך מעשיו מרובין מחכמתו.

ואמרו חז"ל שסוד זה משתמשים בו מלאכי השרת, שנאמר גבורי כח עושי דברו, לשמוע בקול דברו, מעיקרא עושי דברו, ולבסוף לשמוע בקול דברו. והביאור כמ"ש בדרך עץ חיים לרמח"ל שהמלאכים אינם חוטאים משום שהידיעה עומדת על ליבם. כלומר, הם חיים בעולם ברור, שבו הקב"ה יצר אותם, והוא מצווה אותם לעשות שליחויות מסוימות, ולא שייך להמרות את פיו, לא בגלל שכר ועונש, אלא פשוט זה לא שייך, ולכן גם קודם שהם שומעים בקול דברו, הם מוחלטים ועומדים להיות עושי דברו.

ולדרגה זו הגיעו כלל ישראל קודם קבלת התורה, שהם הרגישו בברור שהם צריכים לעשות את כל מה שהם ישמעו מהקב"ה. ולכן הם אמרו "אנו מקבלים על עצמינו שנעשה את כל מה שנשמע".

ועי' בחובת הלבבות (שער הביטחון פרק ד') שכתב שבעניין הבחירה אין לבטוח על הקב"ה, ואין על מה להתפלל ע"ז. (וכ"כ ב'המספיק לעובדי ה') והביאור הוא, שהמדובר הוא על הבחירה היסודית וההחלטה הכללית לעשות רצון ה', שזה תלוי באדם עצמו בלבד,

ולכן לא שייך בזה תפילה, ורק לאחר שהוא החליט, הוא צריך להתפלל להצליח לקיים את המצוות, ולטהר את ליבו לבחור בלב שלם, בדברים הנכונים.

ואנו רואים באיגרות החזו"א, שהוא כתב על כך שאתה צריך רק להחליט החלטה ברורה, ואז הדרך תהיה סלולה. ועצה זו כתובה בפרשה הקודמת ברש"י עה"פ "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי" (י"ט ה') אם תקבלו עליכם, מכאן ואילך יערב לכם, שכל ההתחלות קשות. פי' - שצריך היה להיות שכל התחלה של מצווה תהיה קשה מאד, אך אם אתם מעבירים את ההתחלה להחלטה הראשונה, א"כ לאחר שהחלטנו כבר עברנו את ההתחלה הקשה, ומכאן ואילך יערב לכם. וכן מובא בשם הגר"ח מוולאזין בכתר ראש, שאם יקום בבוקר בהחלטה ברורה לקבל עליו עול תורה בשמחה, כפי תוקף קבלתו- כך יסורו ממנו כל המפריעים. (ועי' דעת חו"מ, עה"פ "לבעבור נסות אתכם בא האלוקים").

ושמעתי בשם הגר"ז פהן (ר"מ בישיבת מאור התלמוד ברחובות) שבאומרנו בתפילת ערבית בשכבינו ובקומינו נשיח בחוקיך וכו' אין זה לשון תפילה, אלא לשון קבלה. שאנו מקבלים על עצמינו שבכל מצב נלמד תורה בשמחה ונחשוב ונהגה בלימוד תמיד.

ויה"ר שנקבל על עצמינו, ונקבל ס"ד להצליח.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

בשר וחלב וריח התורה

ראשית בפורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא תבשל גדי בחלב אמו (כג, יט)

ידועים דברי הש"ך (יו"ד ס' פט ס"ק' ח) שכותב בשם המהרש"ל בענין המתנת שש שעות בין בשר לחלב, "דכן ראוי לעשות לכל מי שיש בו ריח תורה". והנה הגדרה זו של "ריח תורה" צ"ב, דלא מצינו דוגמתו בשאר מקומות, אלא דכותבים "המחמיר תבוא עליו ברכה" או "שבעל נפש יחמיר" וכדומה, וצ"ב למה דוקא לגבי זהירות בבשר וחלב כתבו לשון זה של "ריח התורה".

ואולי יש לומר בהקדם דברי החי' הרי"ם שמביא בשם זוהר הק' (ח"א קע:): דכל יום ויום משס"ה ימים בשנה מכוון כנגד לאו מיוחד שבשס"ה לאוין שבתורה, ואם כן מדסמיק "לא תבשל גדי בחלב אמו" ל"ראשית ביכורי אדמתך" וגו' מוכח דהלאו של בשר בחלב הוא כנגד יום חג השבועות שנקרא בתורה חג הביכורים (במדבר כח כו).

ולכן צריך לעשות פעולה ניכרת שאנחנו מקיימים הלאו של בשר בחלב, וזה במה שנוהגים לאכול מאכלי חלב ונוזהרים בקנוח והדחה בין אכילה זו לאכילת בשר הכל כדין וכדת, מה שאין כן באם לא היו אוכלים רק בשר בלבד כמו בשאר ימים טובים לא היה ניכר בפועל קיום מצות ל"ת של בשר בחלב. ע"כ מדברי חי' הרי"ם.

והנה בגמרא שבת (פח:): איתא "אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב לחייו כערוגת הבושם כל דיבור ודיבור שייצא מפי הקדוש ברוך הוא נתמלא כל העולם כולו בשמים, וכיון שמדיבור ראשון נתמלא דיבור שני להיכן הלך, הוציא הקדוש ברוך הוא הרוח מאוצרותיו והיה מעביר ראשון ראשון שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עבר אל תקרי שושנים אלא שושנים".

הרי שביום קבלת התורה היה ריח מיוחדת של בשמים, ובאמרי פנחס מהרה"ק ר' פנחס מקאריץ מובא שהריח של הדיבור האחרון נשאר עד היום עיי"ש, ולפי זה מובן שהדברים נאמרים ביתר שאת לגבי איסור בשר וחלב שהיא הלאו שהיא כנגד יום קבלת התורה, ולכן דוקא לגבי הרחקה מאיסור בשר בחלב נקטו לשון של "ריח התורה", לרמז על ריח התורה בשעת קבלת התורה שהוא היום המכווין כנגד איסור בשר בחלב.

ובזה מבואר דברי המדרש שבעת קבלת התורה ביקשו מלאכי השרת "תנה הודך על השמים" שטענו שהם יותר ראויים לקבל התורה, והשיב להם הקב"ה "והלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב, שנאמר (בראשית יח, ח) ויקח חמאה וחלב ובן הבקר. ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה והוא אומר לה היום למדני רבי, (שמות לד, כו) לא תבשל גדי בחלב אמו. לא מצאו לו מענה". הרי מכיון שאכלו בשר וחלב זה היה סימן מובהק שאינם יכולים לקבל התורה, והדברים מבוארים

כנ"ל דכיון שלא זוהו הוא כנגד יום קבלת התורה, אם כן בזה שאכלו בשר בחלב א"א להם לקבל התורה.

ובחתם סופר (חולין קה.) כתב "במדרש לא תבשל גדי בחלב אמו וסמיק ליה כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל שע"י בב"ח ניתנה תורה לישראל. שאמר מרע"ה למלאכי השרת כבר אכלתם בב"ח אצל אאע"ה. והנה בש"ס דילן פרק הנזקין דרש מכאן שלא נכרתה ברית אלא על תורה שבע"פ דכתיב ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית, ע"ש. וי"ל הרי מלאכי השרת לא אכלו בשר אחר חלב כדכתיב חמאה וחלב והדר בן הבקר אלא שלא היה להם במה לקנח הפה בין חלב לבשר שהרי לחם לא הביא שפרסה נדה. נמצא אכלו בלי פת ואין קנוח אלא בפת. והנה זהו אינו איסור תורה אלא מדברי רבנן תורה שבע"פ והיינו לא כרת הקב"ה ברית אלא ע"י תורה שבע"פ וא"ש יש סמיכות הנ"ל: הרי שהטענה על המלאכים היתה שלא המתינו כלל בין חלב לבשר כשיעור שחייבו החכמים.

ואולי שלשון זה "ריח התורה" מיוסד על דברי הגמרא (יבמות נב.) "ואשה גרושה מאישה לא יקחו, אפילו לא נתגרשה אלא מאישה לא יקחו והיינו ריח הגט שפוסל בכהונה". וכך פסק הטור (אבן העזר ס' ו) "כהן הדיוט אסור מן התורה בגרושה, ואפילו ריח הגט פוסל בכהונה היכי דמי ריח הגט כגון שאמר לה הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת לכל אדם, ואע"פ שלא הותרה בזה הגט אפ"ה פסולה".

וחזינן מהכא שהגמרא משתמש בלשון "ריח הגט" כאשר מדובר בגט שאין לה שום תוקף וכשרות כלל, ועכ"ז מעלה וחומרא עשו לכהונה לפסול האשה לכהונה כאילו היא גרושה, וכן כתב המאירי (גיטין פא:): "ריח הגט הוא ופוסל בכהונה ומשום חומרא אבל בעלמא אינה מגורשת".

ועל דרך זה מבואר דברי המדרש רבה (שיר השירים פרשה א פסקה כ) עה"פ לריח שמניך טובים, "ר' ינאי בריה דר"ש, כל המצות שעשו לפניך האבות ריחות היו אבל אנו שמן תורק שמך, מאתים וארבעים ושמונה מצות עשה ושלש מאות וששים וחמש מצות לא תעשה". וצ"ב דברי המדרש, מה הכוונה שהאבות הק' היה להם רק הריח של המצוות, ולנו יש השמן של המצוות. ובשפת אמת (ויקרא לשבת הגדול תרמ"ו) ביאר וז"ל "אמרו חכמים גדול המצווה ועושה כו'. שכח הציווי של הבורא ית' עיקר יותר מכל מעשה האדם בעצמו, ואם כי מצינו שאבות הראשונים קיימו התורה קודם שנצטוו היה זה כענין חינוך לקטן, חנוך לנער עפ"י דרכו. וכמו כן בכלל היה להם התורה בדרך חינוך, וכשניתנה תורה ומצות לבנ"י היה הגדלות. וכעין זה במדרש שה"ש לריח שמניך כו' ע"ש. ולכן אין חידוש על המדרש שדורש על מעשה אבות ריחות היו ואנחנו שמן תורק כו' שהכל בכח הציווי של השי"ת". עיי"ש עוד.

ולפי דבריו מבואר שפיר דהגדרה של "ריח התורה" מיוחס למי שעושה איזה דבר שאינה ציווי ואינה חיוב, כדוגמת האבות שקיימו כל התורה קודם שניתנה, והיינו שהרגישו בעצמם הרמ"ח מצות עשה והשס"ה מצות ל"ת. ובזה מבואר מה שדרשו חז"ל על מלך

המשיח (ישעיה יא, ג) "ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' והריחו ביראת ה'" שיהיה במדריגה זו להרגיש בעצמו כל התורה כולה.

ואם כן מאחר שאין חיוב וציווי כלל להמתין שש שעות דאפילו מי שממתין רק שעה אחת כבר יצא ידי חובתו וכדפסק הרמ"א (ס' פט ס' א) "והמנהג הפשוט במדינות אלו להמתין אחר אכילת הבשר שעה אחת ואוכלין אחר כך גבינה", וזה שאנו ממתנין שש שעות הוי רק מחמת שרוצים לדקדק ביותר וכדברי הרמ"א שם "ויש מדקדקים להמתין שש שעות אחר אכילת בשר לגבינה וכן נכון לעשות": הרי שאין הדבר חיוב, והוא ממידת זהירות למדקדקים, לכן כתב המהרש"ל שחומרא זה שייך למי שיש לו "ריח התורה", והיינו שאע"פ שא"א לגזור שחייב לעשות כן ואכן יש כמה שיטות שמקילים בזה, והמחכה רק שעה אחת גם עושה כפי הדין, עכ"ז מי שיש לו ריח התורה כלומר שמרגיש בעצמו מהו רצון התורה, נכון לעשות כן.

ריח של חמץ

ויש לציין למעשה רב מהמגיד ממעזריטש זי"ע, (הובא בספר שארית נתן עמ' ת"ג מהגה"ח ר' נתן לובארט זצ"ל ששמעו מפי רבו הרה"ק ר' שמעון מזעליחוב הי"ד שראה עובדא זו כתובה בכתבי קודש מהרה"ק בעל התניא. וכן מובא מעשה זו בעוד ספרים ע' בלשון חסידים תתקדש עמ' קמא). בצעירותו היה הרב בעל התניא עני מרוד וחוסר כל, ולא היה בידו לקנות לעצמו כוס חדש לפסח, והוכרח לקחת כוס זכוכית שהשתמש בו לחמץ והכשירה לפסח על יד עירו ג' ימים, וסמך על שיטת המחבר בשו"ע (או"ח ס' תנ"א ס' כ"ו) שכלי זכוכית אינם בולעים ולכן יכולים להשתמש בו לפסח, וז"ל השו"ע "כלי זכוכית אפילו מכניסין לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין, אין צריכים שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו".

בליל הסדר כשהרב המגיד היה עומד מוכן לומר קידוש, ובין תלמידיו היה נוכח גם הבעל התניא, הניח המגיד הכוס בידו ואמר שאינו יכול לקדש מחמת שמריח ריח של חמץ! וביקש מתלמידו הרה"ק מוויטעפסק זי"ע שהצטיין ב"חוש הריח" שיסובב לחפש ולבדוק על מה יצא הקצף. הרה"ק מוויטעפסק קם וחיפש אך לא מצא מאומה, ושב להמגיד ואמר שהכל כראוי. אך המגיד עדיין לא היה מוכן לומר קידוש ואמר לתלמידו הק': כאשר קמתי לקדש על היין ראיתי את הרמ"א ניצב לפני ופניו מאויימות וזעופות.

כששמע הבעל התניא דברי המגיד קם תיכף ממקומו ולקח את כוסו שהביא עמו וזרקו החוצה שכן דעת הרמ"א (שם) "הגה - ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו; וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו (סמ"ק ואגור)".

ואם כי מעשי בעל התניא היו כפי הוראת המגן אברהם שכתב שם על דברי הרמ"א "אבל בדיעבד אין להחמיר (ד"מ) פירוש אם הוא תשמישו בצונן, אפילו בלא הגעלה כשר, ואם תשמישו בחמין עכ"פ בדיעבד מהני הגעלה", והלא הבעל התניא הוסיף להחמיר להשרות את הכוס ג' ימים במים וכמובא בעוד פוסקים, עכ"ז המגיד היה מריח איזה ריח של חמץ, מכיון שאין המנהג כן.

ועל דרך זה יש להבין המליצה השגור בהרבה ספרים כשאינם מסכימים עם איזה פשט, שהם כותבים, "ואין בזה טעם או ריח", ראה לדוגמא ברמב"ן (בראשית לח, ה), וכן היא לשונו לקמן (ויקרא יט, טז) "ואין במה שפירש בתרגום הזה טעם או ריח", כלומר דאינו מסכים לא מיניה ולא מקציה דלא רק שאין שום ממשות, דאפילו ריח אין בו ואינו אפילו קרוב להפשט.

אכילת בשר בבוקר

ודרך אגב יש לציין לעוד ענין באכילת בשר, והיינו שהמשנה ברורה (ס' קנ"ז סק"ד) כותב בשם אחרונים "טוב שישים אכילתו ביום קלה מבלילה ויתנהג ע"פ מה שכתוב בענין המן בערב בשר לאכול ולחם בבוקר לשבוע". (ובדוגמא מדרכי אבי אות סג כותב הגאון ר' ליב בנו של הח"ח "אכילתו היה ע"פ רוב בבוקר בשעה עשירית ועיקר סעודתו היה אוכל על פי רוב בלילה בשעה עשירית או אחד עשר, אחר כל לימודיו, באמרו אם יאכל אחר חצות כמו בשעה שלישית כנהוג ירדם בשינה ותורתו מתי נעשית") ובבאר היטב (שם סק"ב) מביאו בשם האר"י ז"ל שיתנהג ע"פ התורה לאכול בשר רק בערב.

ובליקוטי מהרי"ח (סדר הנהגת הסעודה) כתב שצ"ע למה הביאו מדברי האר"י ז"ל הלא היא גמרא מפורשת ביומא (עה:): "מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל בשר אלא בלילה". (וכאשר דברתי מזה עם הגאון ר' אביש ציינווירט שליט"א מחבר ספר שו"ע האר"י ז"ל, אמר לי שאינו זוכר כלל שמובא דבר זה בכתבי האר"י ז"ל ולכן לא הביאו בספרו הנ"ל). ועוד הקשה הליקוטי מהרי"ח "ותמיה בעיני על שלא ראיתי נזהרין בזה אפילו האנשי מעשה, ואפשר כיון שבעוה"ר גברה החולשה בעולם אין נזהרים בזה". ובפלא יועץ (ערך בשר) כתב "וטוב לגבר שיקיים את אשר בקל יכול לקיים מארז"ל שאמרו על פסוק בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה, והכל לפי מה שהוא אדם יכלכל דברו במשפט".

ונלענ"ד דלכן לא הקפידו על זה דמצינו דגם בזמן הגמרא לא הקפידו על זה וכדאיתא בגמ' קידושין (ל). "רבי חייא בר אבא לא טעים אומצא עד דמקרי לינוקא ומוספיה" וכתב רש"י "לא טעים אומצא, בשר מעט בגחלים היו רגילין לטעום בבוקר".

וכבר מצינו בספר מלכים א (פרק יז, ה) שהשי"ת צוה לאליהו הנביא לברוח מאחאב הרשע ולהסתתר בנחל, "ואת העורבים צויתי לכלכלך שם, וכו' והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבוקר ולחם ובשר בערב, ומן הנחל ישתה". וביאר שם הרד"ק "צויתי ר"ל נתתי בלבם, ועל כי ה' אמר לו לאכלו ידע שבשר כשר הוא", ובכלי יקר (שם) כתב דלכן היו שני עורבים, אחד להביא לחם ואחד להביא בשר. והנה אם אין דרך ארץ לאכול בשר בבוקר לא היה הקב"ה עושה נס בכדי שהעורבים יביאו לו בשר פעמיים בכל יום, וצ"ב.

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך,

משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

גיגית או חופה - שני הממדים של קבלת התורה

פרשתנו פותחת בפסוק: **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִׂים לְפָנֶיהֶם (שמות, כא, א),** וכתב רש"י: כל מקום שנאמר 'אלה' - פסל את הראשונים, 'ואלה' - מוסיף על הראשונים; מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני. לכאורה צריך ביאור, הלא כל התורה כולה נתנה למשה מסיני, ומדוע בענין המשפטים היה צורך לגלות באופן מיוחד שניתנו מסיני?

*

והנה, בסוף הפרשה מצינו תיאור חדש על המעמד הנשגב של 'מתן תורה', שנכללים בו פרטים רבים שאינם מוזכרים בתיאור של מתן התורה המופיע בפרשת יתרו. כמו כן, שונה הוא בכל הווייתו וסגנונו, ועד שהוא נראה כמעמד שונה בתכלית ממעמד הר-סיני המופיע בפרשת יתרו.

בפרשת יתרו, מתואר מעמד הר סיני כמעמד נורא ושל יראה ופחד. כבר בהקדמה למתן תורה נאמר: **כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל (יט, ג),** ופירש רש"י: **דברים הקשים כגידין.** אחר כך יש הוראות של הכנה - 'וקידשתם היום ומחר' ומצות פרישה והגבלה, ציוויים המעוררים אווירה של יראה לקראת היום הגדול. אחר כך, במתן תורה עצמו, מקבל המעמד פנים של אימה נוראה עד כדי רעדה, וכפי שמתואר בפסוק: **וַיְהִי קֶלֶת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל הָהָר וְקֵל שֶׁפָּר חָזַק מְאֹד וַיִּחַרְד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֶה (שם, טז).** בני ישראל חלים ורועדים מפחד ה' ומהדר גאווה.

כמו כן ידועה דרשת הגמרא (שבת, פח, א) על הפסוק **"וַיִּתְיַצְבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר"**: "אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם!".

לעומת זאת, בפרשתנו, מתואר מעמד מתן תורה באופן שונה בתכלית. כאן מתואר מתן תורה כמעמד של קירבה ואהבה, רצוף גילויים של חיבה שאין כדוגמתה.

אולי לא כולם שמים לב לכך, אבל רק כאן בפרשת משפטים מופיעה לראשונה האמרה הייחודית "נעשה ונשמע" שנשמעה מפי בני ישראל - ההצהרה המפורסמת שמגלמת בתוכה אהבה עזה עד כדי ביטול גמור.

בתיאור המובא בפרשתנו מצינו גם את ענין הברית שכרתו בני ישראל עם הקב"ה בשעת מתן תורה: **וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֶצְי הַדָּם וַיִּשֹׂם בְּאַגָּנֹת וַחֲצֵי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ... וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַדָּם וַיִּזְרַק עַל הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם עַל כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר (כד, ו-ח).** 'ברית דמים' עניינה קשירת קשר של אהבה שיעמוד לעד ולנצח נצחים.

כאן יש גם עולות וזבחי שלמים: **וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים לַה' פָּרִים (כד, ה) -** והלוא השלמים הם קרבנות של שמחה, שנאכלים. כאן גם מוצאים אנו הפלגת קירבה

ואהבה: **וְאֶל אֶצִּילֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיַּחְזוּ אֶת הָאֱלֹקִים וַיֵּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ** (שם, יח).
אצילי בני ישראל הרגישו כל כך קרובים לקדוש ברוך הוא, עד שהיו מסוגלים לאכול ולשתות לפניו ללא חת.

ויש להבין, כיצד מתיישבים שני התיאורים זה עם זה? מה היה מעמד מתן תורה לפי האמת, האם היה זה מעמד של יראה או מעמד של אהבה?

כמו כן, יש להבין מדוע הובא תיאור זה בנפרד אחרי הפסקה של פרשת המשפטים, ולא שולב בתוך התיאור המובא בפרשת יתרו?

*

והנה, אחד מהתיאורים הסמליים והבולטים ביותר ממעמד הר-סיני, הוא כפיית ההר כגיגית מעל בני ישראל. כאשר נתבונן בדבר, מעשה זה ביטא באחת את שני הממדים ההפכיים האלו, בהם מתואר מעמד קבלת התורה.

מחד גיסא, כפיית הקב"ה עליהם את ההר כגיגית הטילה עליהם פחד נורא - "אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם". אך מאידך, אותו ההר שימש גם כחופה עבור הנישואין של כנסת ישראל עם הקב"ה! - כך מובא בספר 'הפלאה' (כתובות ז, ב) בשם ספרים, וזו לשונו: "דמעמד הר סיני, דכתיב וייתיצבו בתחתית ההר - מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית, הוא ממש עניין יחוד החופה. ובזה שייך לשון חופה וקידושין שכתבו המפרשים היינו במקום שהקידושין נעשין תחת החופה, וכן היה במעמד הר סיני שקיבלו התורה בעמדם תחת הר סיני".

ולכאורה, איך יתכן הדבר? איך יכול להיות שאותו הר שהיה כ'חרב חדה המונחת על צווארם' ואיים לקבור אותם חיים באם לא יקבלו את התורה, הוא הוא ששימש כחופה שהקיפה אותם באהבה וקירבה לקדוש ברוך הוא?

אך נראה, כי באמת אין כאן כל סתירה. ההר שעמד מעליהם והצטייר להם כגיגית שמאיימת לקבור אותם חיים - יכול גם יכול להיות להם חופה! המעמד המרטיט של קבלת התורה, מעמד שכל כולו אימה, יראה, רתת וזיע - יכול גם להיות מעמד של קירבה ואהבה! ובמה זה תלוי? הכל תלוי בדעת המקבלים - - -

*

ברגעים שלפני מתן תורה נאמר על בני ישראל: **וַיִּתְיַצְבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר** (יט, יז). מהו הלשון וייתיצבו? נראה, כי במילה הזאת טמונה התשובה לכל השאלות שלנו...

קבלת התורה בעצם מהותה היוותה מציאות של "אם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם". וכפי שמבואר עניין זה במהר"ל, שכלל ישראל הבינו שאם חס ושלום יעברו על מצוות התורה ייענשו בכרת ומיתה בידי שמים. קבלת התורה אינה ענין של מה בכך, מדובר באחריות כבידה מאוד - וכלל ישראל הבינו את זה! וזה היה שורש הפחד הגדול שחוו בעת קבלת התורה.

והנה לכאורה בני ישראל היו יכולים עתה להתמרמר: למה נכנסנו לכל הסיפור הזה? מי אומר שאנחנו מוכנים לקבל על עצמנו כזו אחריות? וכי מישהו שאל אותנו קודם? אנחנו פוחדים מזה! ואכן, היה להם ממה לפחד...

ברם התורה מציינת "ויתייצבו בתחתית ההר". 'ויתייצבו' הוא מלשון יציבות! הם לא בורחים מהמצב ולא מתמרמרים. ביציבות ובבטחה החליטו בני ישראל פה אחד, שעם כל הקושי שבדבר - הם מקבלים את התורה! "נעשה!", ולא סתם מקבלים, אלא בשמחה וברצון!

והנה, ברגע המכונן ההוא - לאחר שענה כל העם "נעשה!" - פתאום, הפך ההר הגדול והאימתני מגיגית לחופה!

*

המציאות היא אמנם אותה מציאות, ההר נשאר תלוי למעלה כמקודם, אבל כאשר קיבלו את המציאות הזאת באהבה - באותו רגע השתנתה כל התחושה הפנימית שלהם! כעת כבר לא ראו את ההר כדבר שמאיים עליהם, אלא כחופה! כהודמנות לקשור קשר של אהבה ולכרות ברית עם הקב"ה!

זהו הכח של 'ויתייצבו', של קבלת המציאות באהבה וברצון!

בני ישראל ידעו את הקושי שבדבר, הפחד שלא להיכשל חלילה היה גדול. אבל, יחד עם זה הבינו שהקב"ה הרי חפץ רק בטובתם, ואם הוא הביא אותם הנה, למציאות של קבלת עול התורה והמצוות - הרי שזהו הדבר הטוב ביותר שייתכן עבורם! אין טוב הימנו! וכאשר הגיעו להכרה זו, תכף הפך ההר האימתני לחופה! לרגש של אהבה עצומה, מלאת נועם ומתיקות!

*

מעתה נבין מדוע מחלקת התורה את התיאור אודות מעמד הר סיני לשתי פרשיות; כי אכן ישנם שני ממדים לקבלת התורה: זה שלפני 'ויתייצבו' וזה שאחריו, ובתווך - פרשת משפטים...

פרשה משפטים, הפרשה של ה'דינים', מסמלת את החלק הקשה של התורה, החלק היותר-מרתיע, בבחינת "כפה עליהם הר כגיגית"...

אני זוכר את התחושה המכבידה-משהו שאפפה אותי בילדותי כאשר הגענו לפרשת משפטים... כמה מרתק ומעניין היו הפרשיות של ספר בראשית, ואחריהן פרשיות הגלות והגאולה וקבלת התורה שבספר שמות, ואילו בפרשת משפטים מתחילה ה'עבודה קשה'... דקדוקי הלכות עם פרטים רבים, דברי רש"י הארוכים והעיוניים וכו', זה לא קל...

ואם זאת בעיניים של ילד, הרי שאצל מבוגר הקושי הנו אמיתי וגדול בהרבה! בפרשת משפטים אנו פוגשים את הפן הקשה של קבלת התורה - הדינים מקיפים את כל חיי האדם ויורדים עד לפרטים הקטנים של החיים. כאשר אדם נכנס לעומק פרשת הדינים ומגלה את הזהירות והאחריות שנדרשות מכל אדם בעיניו 'בין אדם לחברו', כמו גם המחויבויות שלו

כלפי שמיא, הוא מתחיל לקלוט מהי קבלת עול מלכות שמים! הוא מתחיל לקלוט כי באמצעות קבלת התורה הוא נעשה עבד ה', העובד ביום ובלילה! הכל מחושב ועל הכל יבוא במשפט! וזה קשה. האדם מטבעו רוצה להשתחרר, הוא חפץ בחירות, וכאן אנו מגיעים להכרה ש... זהו! נגמר עידן ההפקרות! קבלת התורה היא קבלת עול מלכות שמים שמקיפה את מציאות האדם על כל צעד ושעל, בכל רגע ורגע מהחיים.

היש הגדרה טובה יותר לזה מאשר "כפה עליהם הר כגיגית"...?

אכן, זאת באה התורה הקדושה ללמדנו כאן - שכאשר לא קל לנו ולמרות זאת איננו נרתעים, כאשר אנו מתייצבים ואומרים "נעשה!", אז הופך הקושי לעונג.

כל עוד לא קיבלו בני ישראל את המשפטים, לא אותגרו עם קבלת עול אמת. הם נוסו בקיום התורה והמצוות וצלחו את הניסיון! אבל היה חסר להם את חלק האהבה של קבלת התורה. בשלב זה, קבלת התורה מצטיירת אצלם כמעמד של יראה ופחד - "ויחרד כל העם אשר במחנה". ועד כדי שמשה רבינו נאלץ לשדל אותם לבוא ולקבל את התורה - כדאיתא במדרש על הפסוק "וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לְקִרְאת הָאֱלֹקִים מִן הַמִּחֲנֶה": **בָּא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּמִצְאָן יְשָׁנִים ... וְהָיָה מֹשֶׁה מְעוֹרָר לְיִשְׂרָאֵל וּמוֹצִיאָן ... ככה הם פני הדברים כאשר המעמד הוא כזה של פחד ואימה...**

אבל לאחר "ואלה המשפטים", אחרי שקיבלו כלל ישראל את המשפטים, אז "וַיֵּבֶא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם... וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים, וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה" (כד, כג). הם מוכנים לקבל ולקיים את כל המשפטים, וגם את החלקים הקשים של התורה הם מקבלים באהבה! מקיימים בנפשם בחינת "ויתייצבו" -

כעת נהפך להם ההר לחופה!

מעמד קבלת התורה מקבל עכשיו ממד אחר לחלוטין. עכשיו רואים את מתן תורה מהזווית של "יום חתונתו - זה מתן תורה!" יש כאן ברית של אהבה! קרבנות שלמים! "וַיַּחֲזוּ אֶת הָאֱלֹקִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂתּוּ!" למה? שהרי זהו יום חתונתם!

בתיאור ממד זה של קבלת התורה נאמר: **וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לְבַנַּת הַסְּפִיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטוֹהַר** (שם, י), וברש"י: "כמעשה לבנת הספיר - היא הייתה לפניו בשעת השעבוד, לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדים במעשה לבנים. וכעצם השמים לטוהר - משנגאלו היה אור וחדוה לפניו". לכאורה יש להתבונן, מה זה קשור למתן תורה? אלא התשובה היא, כי לאחר שקיבלו באהבה את הנהגת הבורא, נהיה להם טוב בכל פינות ומחנות! אפילו זכרון הצרה והשעבוד שעברו במצרים מקבל אצלם פרספקטיבה אחרת, ונהיה להם טוב מזה! כעת הם רואים איך הכל מתחבר יחד. הקב"ה היה איתם בשעת צרתם ושמח איתם בגאולתם, והכל שייך לאותה שמחה גדולה אחת שהם חווים עכשיו!

*

זהו ביאור ההדגשה שהדגישה התורה הקדושה במלה "ואלה" - "מה אלו מסיני אף אלו מסיני". להבהיר ולהשריש אצלנו, כי שני הממדים של קבלת התורה שרירים וקיימים, הן הממד של פרשת יתרו - קודם "ויתייצבו", והן הממד של פרשת משפטים - אחר "ויתייצבו". שניהם אמת, ובידינו הבחירה איזה מהם יהיה נוגע אלינו! הכל תלוי בהסתכלות שאנו מסתכלים על הדבר ובשאלה האם אנו מקבלים את רצון ה'.

*

כמובן שכל האמור לא נאמר כרעיון לביאור הפסוקים גרידא... זהו מסר חזק שנוגע ורלוונטי לכל אחד ואחד מאתנו בקבלת התורה הפרטית והאישית שלו - - -

ידועים דברי חז"ל כי לכל יהודי יש אות בתורה (זהר חדש שה"ש עד:), והאות שלנו בתורה כוללת את כל עסקת-החבילה של החיים שלנו. כאשר אנו ניגשים לקבלת התורה הלכה למעשה, לקבל את החלק שלנו בתורה, את מציאות החיים שהועידה לנו ההשגחה העליונה - לפעמים זה לא קל... יש מצבים בהם אנו מרגישים כאילו אנו עומדים תחת ההר, מציאות החיים שהועידה לנו ההשגחה העליונה מאיימת עלינו, ואנחנו לא רוצים בכך!...

במצב הזה, הריאקציה הטבעית גורמת לנו להסיט את עצמנו מהאמת ולנסות להכחיש כי זו אכן המציאות שלנו. איננו רוצים וגם לא מסוגלים להשלים עם הדבר, ואנחנו דופקים את הראש בגיגית, בגג של השכל, בניסיון לאלתר פרשנות שתכחיש את הבעיות והקשיים שלנו...

כאשר איננו מצליחים להכחיש את העובדות מכל וכל, מבקשים אנו לכל הפחות לתלות את הבעיות שלנו בפלוני ובאלמוני, ובכך להרגיש כי כל הסיפור הזה לא קשור אלינו בכלל, אנחנו לא אשמים... אבל מה זה יעזור? "על כרחך אתה חי!". נתוני החיים שלנו לא ישתנו בכך שנמצא את מי להאשים בגרימתם, הדבר היחיד שזה יעשה לנו - שבמקום לחיות מתחת לחופה, נחיה מתחת לגיגית...

לעומת זאת, אם ניקח את המצב שאנחנו נמצאים בו ונחבק אותו, נכריז כי כל אשר דיבר ה' נעשה! מאת ה' היתה זאת, והמצב הזה הוא 'לכתחילה שבלכתחילה'. אם נכיר בכך שרק דרך המצב הספציפי הזה והתנאים המדויקים האלו נוכל להגיע אל התכלית שלנו וממילא זהו המפתח שלנו לגן עדן ואין יותר טוב ממנו - או אז תשתנה כל התמונה ותקבל אור אחר!

המציאות אמנם נשארת אותה מציאות, אבל ההר שמעלינו כבר לא ייראה כגיגית שמאיימת לקבור אותנו חיים, אלא כחופה שעוטפת אותנו בהרגשה של קירבה ואהבה לאבינו אב הרחמן.

*

כתוב במתן תורה: **וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֶרְפֶּל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים (כ, יח)**, ופירש בזה בעל ה'בית אברהם' מסלונים זי"ע כי ישנם שלשה מיני חשכות: ענן, חושך וערפל. במצב של 'ענן'

החשכות היא קלה, במצב של 'חושך' כבר חשוך לגמרי, ואילו 'ערפל' הוא מצב של חשכות שאפשר למשש אותה בידיים. משה גילה לבני ישראל, שגם בערפל - שם האלוקים, שם שוכן אור אלקותו יתברך!

גם בזמנים הכי חשוכים שעוברים על האדם - נמצא האלוקים. אכן, כדי לזכות ולראות את זה בעינינו, לחוות את גילוי האלוקים שבתוך הערפל, צריך לגשת אל הערפל! לא לברוח ממציאות החיים שקבע לנו הקב"ה ולא לנסות לחמוק הימנה. אדרבה, מציאות ותנאי החיים שקבע לנו הבורא ב"ה הינם אתגר ואנו ניגשים אליו בבטחה וביציבות, מתוך אמונה כי זהו רצון הבורא וזהו הדבר הטוב ביותר עבורנו! וכך מגלים את האלוקים שבתוך הערפל!

*

משל למה הדבר דומה, לסופת ההוריקן. כידוע, במרכזה של סופת הוריקן קיימת 'עין הסערה'. מסביב נושבות רוחות עזות אשר סכנת חיים היא להימצא בהן, הכוחות הכי חזקים של הטבע מופיעים בסופת ההוריקן, הסופה שמעיפה כל מה שנקלע בדרכה - ואילו באמצע, בעין הסערה, יש שקט ורוגע!...

ישנם מדענים שמסכנים את חייהם ונכנסים אל תוך עומק הסופה, נאבקים עם הרוחות הכי עוצמתיות בעולם, וכל זאת ברוב חשקם להגיע אל 'עין הסערה', לצפות בתופעה המדהימה. שם מתגלה בפניהם פלא הבריאה - חלל של שקט ושלווה שלא מעלמא הדין, כאשר הכל מסביב גועש ורועש. חוויה זו מהווה עבורם תענוג גדול...

גם אנו, חווים חיים של סערה ותהפוכות ש'מעיפות' אותנו, ומהו הנתיב אשר דרכו נוכל לצלוח אל עין הסערה הפרטית שלנו? עלינו לאזור אומץ ולומר לעצמנו בלב שלם: אלו התנאים שבהם שם אותי השי"ת - וזה מצויין! זהו המצב הכי טוב שיכול להיות עבורי! אעשה את רצון ה' כמיטב יכולתי, לפי ולאור תנאי החיים אותם הועידה לי ההשגחה העליונה. כאשר נהיה מסוגלים לכך, ונבצע זאת(!) - נפלט לנו דרך אל עין הסערה! כך נזכה להגיע למובלעת של בהירות, שלווה, רוגע ומנוחת נפש בתוך סערת החיים! כך נזכה 'לגשת אל הערפל', להגיע אל המקום 'אשר שם האלקים'!

*

הענין הזה מתואר להפליא בפרשת בשלח (שמות פרק טו).

לאחר שהלכו בני ישראל שלשה ימים במדבר, נעשו צמאים מאוד והגיעו למרה, אבל המים ששם לא התאימו להם - 'וְלֹא יָכְלוּ לְשָׁתֵת מִיַּם מִמֶּרְהָ כִּי מְרִים הֵם, עַל כֵּן קָרָא שְׁמֶהּ מֶרְהָ. לַפְעָמִים הַחַיִּים כֹּל כֵּךְ מְרִים... זֶה קֶשֶׁה, זֶה מֵרָא!'

'וַיִּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה נִּשְׁתָּה? הַהִיגִיּוֹן נִכְנַס לַתְּמוּנָה, וְשׂוֹאֵל: מַה נַּעֲשֶׂה?! אִי אֶפְשֶׁר כִּכְהָ! וַיִּצְעַק אֶל ה' וַיֹּרְהוּ ה' עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם - מוּבָא בַחֲזוֹל שֶׁהָעֵץ שֶׁהוּשַׁלַּךְ לַמַּיִם הִיָּה בַעֲצָמוֹ מֵרַמְּאוֹד - וְאִזּוּ... נִס מֵתִרְחַשׁ! וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם!'

'שם שם לו חק ומשפט - ושם נסהו'. משה רבינו לימד שם את העם דינים שונים - במרה קיבלו את מצוות השבת, פרה אדומה ומשפטים. כי המשפטים הם מרים - בטעימה הראשונה, במפגש הראשון הם מגבילים אותנו, וזה קשה, אנחנו לא מתחברים עם הרעיון... אבל 'האדם עץ השדה' (דברים כ, יט), ואם אנחנו זורקים את עצמנו לתוך ים התורה, אם אנו מקבלים ומחבקים את משפטי התורה אף כאשר הם דומים בעינינו כמים מרים - אזי "וימתקו המים"!

'ושם נסהו' - כל החיים הינם כמו ניסיון אחד גדול. ניסיון נועד כדי להרים את האדם, כנס הזה, ולכן מעוצב כל ניסיון בדיוק לפי מידותיו של אדם זה.

כשאנחנו נמצאים על הקרקע, כשהראש מופנה כלפי הארץ - אנחנו רוצים רק לברוח... נדמה לנו כי אנחנו תקועים ללא מוצא. אבל כאשר מתרוממים קצת, מקבלים את המצב ומבינים שהכל מאת ה' ולטובתנו, שבתוך כל הערפל - יש אלוקים - אז מתהפך הכל! יש שלווה ויש רוגע. אז אפשר לשמוע את קול ה' שקורא לעברנו שנמלא את תפקידנו - שנשכיל לדעת איך דוקא מתוך המצב שבו הונחנו יכולים אנו להתקרב אליו יתברך ולהפגין לו נאמנות, שנכיר איזו הזדמנות לגדול ולפרוח טמונה לנו במצב זה...

*

הרבי ר' שמחה בונים מפרשיסחא זצוק"ל, היה מספר לחסידים שבאו אליו לראשונה את הסיפור המפורסם על 'אייזיק ר' יעקל'ס מקראקא'. למרות שהסיפור ידוע ומוכר, סבורני שמצוה לחזור עליו שוב ושוב, כי המסר הטמון בו חזק ביותר ורלוונטי לכל אחד מאתנו. בעיר 'קראקא' קיים עד ימינו בית כנסת מפורסם בשם "ר' יעקל'ס שול" או "אייזיק'ס שול". מעשייה מפורסמת מתהלכת סביב שמו ובנייתו של בית כנסת זה, וכך היא...

אייזיק, בנו של ר' יעקל, היה עני ואביון וגר בדירה דלוחה, אפילו כמה פרוטות בכדי לקנות שברי זרדים להסיק בהם את התנור העתיק שעמד באמצע הבית - לא היו בידו. באחד הלילות חלם, כי על יד הגשר הגדול החוצה את קראקא, מתחת לרבדי האדמה, חבוי אוצר גדול. מיודענו האמין בחלום ועשה את הדרך הארוכה עד למקום. כאשר הגיע לשם פנה לעבר שפת הנהר, הגיע עד סמוך לגשר, אבל לא יכול היה להתחיל במלאכתו... חייל עמד שם ושמר על הגשר, ואייזיק פחד לעורר את תשומת לבו למעשה כה תמוה - חפירה בלתי מוסברת למרגלות הגשר.

בצר לו הסתובב לו אייזיק אנה ואנה, תר אחר שעת הכושר בה לא יהיה החייל מרוכז מספיק בכדי להבחין במעשיו, ואולם החייל קלט אותו... תכף ניגש אליו ודרש לדעת מפני מה נצפה הוא כבר מספר שעות בחוסר מעש סביב הגשר, שמא זומם הוא משהו?

לאייזיק כבר לא היה הרבה מה להפסיד, והוא החליט לספר לחייל על חלומו. כשמוע החייל את דבריו פרץ בצחוק רם וקרא לעברו של אייזיק: "גם אני חלמתי חלום דומה, חלמתי כי בכפר פלוני מתגורר יהודי בשם אייזיק בנו של יעקל, ומתחת לתנור שבאמצע ביתו, ישנו אוצר גדול! האם נראה לך שאלך לחפש את הבית ואת האוצר?! חזור לביתך והתנער מהר מן החלום ההזוי!".

אך שמע אייזיק את דברי החייל, נרעש כהלום רעם. הוא מיהר לביתו ופירק את התנור העתיק, ואכן... מתחת לתנור גילה אוצר אדיר ממדים.
בבת אחת הפך אייזיק לעשיר מופלג, ובהמשך אף בנה בקראקא בית כנסת גדול, וקרא שמו 'ר' יעקל'ס שול' על שם אביו.

*

עד כאן הסיפור. אם הוא מסופר כמעשה שהיה ואם כמשל, מכל מקום המסר שבו חד וברור:

לפעמים נדמה לנו כי מצבנו העגום הנו חסר תקווה... אנחנו חייבים פתרון מבחוח, איזו פריצת דרך לצאת מהמבוך שנתקענו בו. ומה אנו עושים בסיטואציה כזו? מחפשים!... מחפשים פה ומחפשים שם, אבל עלינו לדעת כי הפתרון האמיתי נמצא דווקא אצלנו עצמנו! אין צורך להרחיק נדוד, וגם אין תועלת בכך, שכן בתוך הערפל, בתוך הנוף השחור שלנו, כאן מתחת להר, מתחת לגיגית - שם האלוקים!

לא נתפעל מסופות ההוריקן שנדמה לנו כי הן שולטות בנו ועוד רגע קט מעופפות אותנו הרחק הרחק אל הבלתי-נודע, נחזיק חזק ונאמין שהכל מאת ה' ובאור פניו נתן לנו את תנאי החיים שלנו. אין טעם להתמרמר ולחפש חלופה כיון שהכל טוב! וכאשר ננהג כך נגיע אל עין הסערה! לאי של רוגע ושלווה בתוך ומתוך מצבנו הקשה, נמצא את עצמנו ב'מקום אשר שם האלקים'!

או אז ניווכח, כי באמת כל מה שנעשה עמנו הכל צדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום, למען הביא אותנו אל תכליתנו -

- לתיקוננו הגמור.

*

לתגובות: a0527151544@gmail.com

ניתן להאזין לשיעורים (באנגלית) בקו "חזק" של "חפץ חיים הריטג' פאונדיישן" שלוחה

1 - 5

בארץ הקודש: 03-929-0707 | בארה"ב: 845-356-6665 או 718-258-2008 | באנגליה: 44-

203-375-1580

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממערורי תנועת התשובה.

בעריכת ה' מ"צ גולדבאום, עורך ספרי קובץ פרשיות, קובץ מאמרים ושמחת אלעזר

הרציונל של משפטים

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׂמֹעַ לְפָנֶיךָ... כִּי יִגְנוֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׁה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ (כא, א; כא, לז)

האיסור לגנוב

האיסור לגנוב נחשב ל"משפט" אשר יש לו, לכאורה, טעם נגלה. אולם באמת אין אנחנו יכולים להבין את עומק הטעם של המשפטים, כפי שאנחנו איננו יכולים להבין את טעמם של "חוקים". ההבדל הוא רק שבמשפטים אפשר לחשוב שיש לנו איזו הבנה. אבל אנחנו לא באמת מבינים. בעומק הדברים משפטים הם גם כן חוקים - שאין להם הסבר בשכל האנושי.

ניקח למשל את האיסור לגנוב. אסור לגנוב. מדוע? הרי הגניבה יכולה להביא לי תועלת...

*

השלכות חוזרות

יש כאלו שמנמקים את האיסור לגנוב מחמת החשש מהשלכות חוזרות. אך רציונל זה לא יעמוד בשעת מבחן. ההשלכות החוזרות אינן ודאיות, וגם לא מיידיות.

נצייר משל. השעה היא שעת לילה מאוחרת. הרחוב דומם. אין איש בשטח. תכשיטן נמצא בחנותו, אך נאלץ לעזוב בבהילות והוא שכח לנעול את דלת החנות. החנות כעת פרוצה לכל ואין נפש חיה בנמצא. אף אחד לא רואה. ניתן להיכנס, למלאות את הכיסים, ולהפוך למיליונר בין-רגע!

כעת, מדוע לא לעשות כן?

השלכות חוזרות?! כי אם כעת אני אגנוב, מחר גם מישהו אחר יגנוב. ואולי הוא יגנוב ממני...

כמה החשש להשלכה חוזרת רחוק: ראשית, כיצד ידע מאן דהוא שפלוני גנב - ובגלל שפלוני גנב גם אלמוני יגנוב. בנוסף, גם אם אלמוני יגנוב - מי יאמר שהוא יגנוב מפלוני, מסתבר יותר שיגנוב מאיש אחר. אם כן, מה אכפת לו לפלוניקייב? - יש לו כעת הזדמנות פז להפוך לעשיר!

החשש מ"השלכה חוזרת" היא אמירה יפה, פתגם, אבל הוא לא באמת נותן מוטיבציה שלא לגנוב. זה אפילו לא הגיוני להשתמש בטיעון זה כמוטיבציה לאיסור לגנוב.

אז מדוע באמת לא לגנוב?

לכאורה ההסבר היחידי הוא משום שכך ציווה ריבון העולמים. אם כן, זה חוק.

*

ערכו של אדם

אולם באמת יש לאיסור לגנוב הסבר רציונלי. אדם אכפת לו מעצמו. אבל מיהו האדם? מדוע האדם הוא כה חשוב? האם ניתן להסביר מהי חשיבותו של בן אנוש?

כן!...

נבחן מכשיר. יש על המכשיר לחצן. מובן שאילולי שהיה ללחצן תפקיד ופונקציה, הוא לא היה חלק מהמכשיר. עצם זה שהלחצן קיים מוכיח שהוא חשוב, שיש לו תפקיד, שיש לו ערך.

העולם כולו הוא "מכשיר" אחד גדול, וכל אדם הוא "בורג" קטן. כל בן אנוש הוא חלק מהעולם, חלק מהמכשיר. אם העולם לא היה זקוק לאדם, האדם לא היה קיים.

כאשר מבינים שהייקום כולו הוא "מכשיר" רציונליסטי, מבינים שכל מה שנמצא בייקום, מעצם היותו חלק מהייקום, הוא חלק מה"מכשיר". אשר לפי זה אדם הוא חשוב, כי עצם זה שהוא קיים מוכיח שהייקום זקוק לו! אם כן יש לו ערך.

אבל גם האדם השני חי. גם הוא קיים. אם כן גם הוא חשוב! גם לו יש ערך.

במבט אובייקטיבי, כפי שאני חשוב - כי אני קיים, כך הזולת חשוב - כי הוא קיים. הא בהא תליא!

*

"מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום?"

אלו הם דברי רש"י על הגמרא הידועה (פסחים דף כה ע"ב) אודות שלשת העבירות בהן ישנו חיוב של "יהרג ואל יעבור". הגמרא מספרת:

בא אדם לפני רבא ושאל אותו: מושל עירי אמר לי 'לך והרוג את פלוני, שכן אם לא תהרוג אותו אני אהרוג אותך'. האם מותר לי להורגו?

השיב לו רבא: מוטב שיהרגו אותך משאתה תהרוג את זולתך. כלומר, אסור לך להרוג את חבירך - ואפילו אם יהרגוך משום שאתה לא הורג אותו. משום שמי אמר לך שהדם שלך 'סמוק' וחשוב יותר מהדם של הזולת. שמא הדם של הזולת 'סמוק' וחשוב יותר מהדם שלך? לכן שפיכות דמים נדחה מפני פיקוח נפש.

רש"י מוסיף שתי מלים:

"מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום' יותר משל זה?"

הרציונל של משפטים

אני מחשיב את הדם שלי יותר מהדם שלו. אבל מי אומר ש"לפני המקום" - לפני בורא העולם - הדם שלי יותר חשוב וסמוק? מי אומר שאתה "בורג" יותר נחוץ לייקום מזולתך? והנה חזרנו שוב לרבונו של עולם!

*

ההסבר ה"דתי"

רציונל אמיתי לקיום המשפטים הוא רק הסבר "דתי". אין לזה הסבר "חברתי". הסבר סוציולוגי ייכשל בשעת מבחן. החשש מהשלכה חוזרת איננו מחזיק מים.

אולם יש למשפטים הסבר דתי: יש מטרה לעולם. יש לעולם תכלית. כל חלק ומרכיב של הבריאה חשוב. אני חשוב. גם אתה חשוב. כולם חשובים. ממילא כולם שווים.

כל המושג של שוויון חברתי ושוויון אנושי - מקורו בדת.

הכל חוזר לרצונו של הקדוש ברוך הוא!

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

הבטחון העוז והשלום, ו'אור פניך'

הפרשה שלפנינו מלאה בדינים של 'בין אדם לחבירו', אולם באמצע מופיעים הדינים של

מְלֹאֲתֶךָ וְדַמְעָךָ לֹא תֵאָחֵר בְּכוֹר בְּנֶיךָ תִּתֵּן לִי. כִּן תַּעֲשֶׂה לְשֶׁרֶךְ לְצִאֲנֶךָ שְׁבַעַת יָמִים יִהְיֶה
עִם אָמוּ בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִתְּנֵנִי לִי. וְאֲנָשִׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בְּשָׂדֵה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ לְכָלֵב
תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ (כב, כח-ל)

ושוב ממשיך בדיני 'בין אדם לחבירו' אך מְעַרְב שם גם דינים של שבת ושמטה ושלש
רגלים, ולבסוף מסיים את כל דיני הפרשה בפסוק

רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֶל הַיֵּךְ לֹא תִבְשַׁל גְּדֵי בַחֲלָב אָמוּ: (כג, יט)

וצריך להבין מה הענין שמסיים את כל הסדר של דיני 'בין אדם לחבירו' השייכים לחושן-
משפט בהלכה של 'בשר בחלב' השייכת ליורה-דעה, ולמה מסמיך את ההלכה הזו לענין
של 'בכורים', ולמה גם בהפסק הקודם מכניס דין של טרפה השייך ליורה דעה בסמוך לדין
של 'בכור'.

ולכן נעיין בס"ד בשורשי התיבות של ההלכות הללו מיורה דעה, ונראה מה יעלה לנו
בביאור הענין.

בשר

השורש הזה עוסק ב'בשר' כפשוטו, וכן ב'בשורה' טובה או רעה. והקשר בין הדברים הוא
כך, 'בשר' הוא מקום המקבל תחושה, הוא מרגיש מגע או דקירה, חום וקור וכו', ו'בשורה'
היא ידיעה מיוחדת שהתנועה הנפשית שבעקבותיה מורגשת בבשר ממש, וכמו שידוע
שאדם שומע בשורה טובה או להיפך מרגיש תחושה מסוימת בלבו, או בחום בשרו וכו'.

שדה

רואים בתנ"ך ש'שדה' אינו רק מקום הראוי לזריעה, אלא גם מקום מדבר או שממה, אבל
תמיד מדובר ממקום השייך למישהו או הנספח למשהו, כמו 'שדה ארם', שדי מואב', ולכן
נראה ש'שדה' הוא שטח לא בנוי המשוייך למישהו, לפעמים משוייך לבעליו לצורך זריעה,
ולפעמים משוייך לאיזה מדינה.

טרף [נתן ליראיו]

רואים בפסוקים ש'טרף' אינו דוקא לפעולות של חיות טרף, אלא גם מזון רגיל נקרא 'טרף'
כמו 'טרף נתן ליראיו', וכן 'עלה זית טרף בפיה' [והמפרשים נדחקו לקשר את אלו עם הענין

הרגיל של טרף]. ואפשר לומר שיש סגנון של מזון המכונה 'טרף', כי הוא דומה למזון של חיות טרף, כי הנה החיה הטורפת מתכננת שתמצא איזה בהמה שמינה וגדולה מצד אחד, אך מצד שני לא תהא מוכשרת כל כך למלחמה ובריחה, ויודעת שלא תמצא בדיוק מה שחפצה, ומוכנה להתפשר ולגשת גם למשהו שלא בדיוק תואם לה, ומתוך ההכנעה הזו מצפה ל'משהו שיזדמן לה מלמעלה', וכך גם היה עם היונה של נח שחיפשה משהו למאכל וראתה עולם שמם וידעה שלא תמצא פרורי לחם, והסכימה למשהו אחר, ואכן מצא משהו 'מרי', אבל השמחה היא שה' הזמין לה את זה. וכן הוא גם ה'מזון ליראיו', אינם קורעים את עצמם בהשתדלות למצוא ממש את מה שנבחר ללבם, מסכימים להתפשר, אך העיקר אצלם הוא לראות את ההשגחה שזימנה להם את מה שהגיע להם.

כלב וכלוב

כָּלֵב - רוגש ורועש להראות את גדלותו, אבל למעשה הריהו פחדן.

ומצינו (ירמיה ה, כז) 'כָּלֵב מלא עוף', ונראה שדומה ל'כלב' כי העופות גודלים בו, סבורים שכאשר יהיו גדולים ויוכלו לעופף יעופו החוצה, אבל למעשה נשארים קשורים למקום.

וכן מצינו (עמוס ח, א) 'כלוב קיץ', וזה דומה לענין כי מניחים בו את פירות הקיץ הממשיכים בתוכו את בישולם, והנה הם כחושבים שיגדלו יותר כמו שהיה על העץ, אבל למעשה מצטמקים.

ביאור הפסוק

בהמה בעלת 'בשר' הסתובבה ב'שדה', איזה שדה? שדה השייך לה', הרגישה שייכת לה', שמורה תחת חסותו, והנה הרגיש בשרה פחד וכאב, חיה אחרת שגם היא שייכת לה' ומבקשת ממנו שיתן לה את מזונה, הזמין אותה להיות הטרף של אותה חיה... לכאורה הבשר הזה מתאונן ונעלב, ההרגש שלו אינו מסכים עם הנהגת ה', אומרת התורה אל תאכלו בשר שכזה, אל תתנו לתלונות שכאלו להיכנס לתוך הגוף שלכם, ואף שלמעשה הטרף לא הצליח גם לאכול את טרפו, והבשר מזומן לפניכם כאילו שהוא ה'טרף' שהכין ה' לכם, לא תאכלו אותו, אלא 'לכלב תשליכון אותו' - כי הכלב נובח וצועק כאילו הוא בעל הבית על העולם, כאילו הוא חזק יותר מכולם, ואם הוא בעל הבית שלפחות יפרנס אחרים, אבל למעשה הוא רק נהנה מאחרים ולא נותן להם כלום [כמו שאמרו בגמ' נדרים (כד, א) 'לא כלבא אנא דמיתהנינא מינך ולא מיתהנית מינאי'], ולא די בזה אלא גם חושד ומבהיל אנשים גורם להם חידודין בבשרם, אבל למעשה הוא 'מלך אביון', פחדן, לא מצליח להשיג טרף, רעב כמו כלב - ואומרת התורה ש'בשר' שיש בו רגש המתלונן על הנהגת ה', יתנו לכלב, הוא בין כה מתלונן, המזון הזה לא יזיק לו, אדרבא, אולי יראה שיש בעל הבית לעולם החושב גם עליו.

ה' רוצה שאנחנו נהיה 'אנשי קודש' אנשים המקודשים אליו, אנשים היודעים שהוא מכין לנו את המזון שלנו, אינו מכין לנו מזון של מתלוננים, ומבקש שגם אנו לא נהיה ככלב

המקבל ואינו נותן, אלא גם אנו נהיה כמותו, נפרנס אחרים ברחבות, מלאתך ודמעך לא תאחר, בכור בניך תתן לי - כי הנתינה לכהן כאילו שאתה נותן לי.

ונסמך כל הדין הזה ל'דיני בין אדם לחבירו', להורות שיתכנו 'דין ודברים' בין אדם לחבירו, ויתכן שאדם יצא נפסד, אך בכל זאת, צריך להאמין שהכל מסובב מן השמים, ה' מכין לכל אחד את רווחיו והפסדיו, לא צריך להתמרמר ולהתלונן, לא להיות כמו כלב החושב שהוא מנהל את העולם, ומוכן רק לקבל ולא לתת, וכולו התרעמות והתלוננות.

*

נמשיך כעת לפסוק של בשר בחלב, ונכלול בזה גם את 'תבונות ההלכה'.

בשל [תבונות ההלכה - צלי בשר בחלב]

האחרונים פלפלו בענין אם איסור בשר בחלב הוא רק בבישול של בשר יבש בחלב לח, דהיינו שהבשר מתרכך על ידי החלב, או שהוא גם בצלי, ובספר גדולי הקדש (יו"ד ריש סימן פז) מוכיח מהפסוקים דבישול אינו דוקא בדבר לח, דהא כתיב 'הבשילו אשכולותיה ענבים', ורואים שענין בישול מושאל על 'גמר הדבר כראוי'.

וכעין זה כתב הרד"ק בספר השורשים "כי בשול הפירות כמו בישול הבשר, כמו שאין ראוי לאכול הבשר קודם שיתבשל כן אין ראוי לאכול הפירות קודם שיתבשלו, אלא שבשול הפירות הוא בשול הטבע ובשול הבשר וכיוצא בו הוא בשול המעשה".

ומוסיף בגדולי הקדש ואומר שמה שנאמר 'ויבשלו את הפסח באש כמשפט' הכוונה ש'גמרו ענינו באש כהצורך', אך ממשיך ואומר שאע"פ שגם צלי נחשב ל'בישול', בכל זאת לגבי בשר בחלב לא שייך לומר כן, כי הפסוק אומר 'לא תבשל גדי בחלב אמו', והכוונה היא שהגמר של הבשר יהא מכח החלב, ובצלי הגמר נעשה בכח האש.

אכן באבן עזרא כאן נראה שדוחה הפירוש ש'בישול' הוא 'גמר', אלא בישול הוא מכח החום, וטוען שגם בישול הפירות הוא מכח השמש 'כי השמש מבשלת כמו האש'.

ואפשר לעשות קצת פשר בין הדברים והוא שבישול כפשוטו הוא על ידי מים כמו שרואים ברוב המקומות בפסוקים, אלא שהיות ולמעשה 'בישול' מביא את הגמר לאט נלא במהירות כמו צלי], וכן על ידי בישול אפשר גם להטעים את המאכל בתבלינים וכיוצא בהם ולערב כמה טעמים, לכן התואר 'בישול' מורה על תהליך תיקון וגמר הנעשה בסבלנות עם רצון לשפר את הטעם, לא כרוצה לאכול משהו במהירות, וממילא מצב של 'בישול' הוא מצב של ציפיה למשהו חדש ומתוקן.

והפסוק 'הבשילו אשכולותיה ענבים', עיקרו מתאר איך ששר המשקים רוצה כבר להגיש את הכוס לכף פרעה, ועומד ומביט על הגפן הפורחת וכו', הפסוק מתאר את הציפיה שלו, ואת הרצון להוכיח לפרעה את מוכשרותו ונאמנותו להכין לו את משקהו, ולכן משתמש הפסוק בלשון 'בישול'.

וכמו כן יש פסוק ביואל (ד, יג) "שִׁלְחוּ מִגַּלְ בֵּי בִשָּׁל קֶצֶיר בְּאוֹר רְדוֹ בֵּי מְלֶאֶה גַּת הַשִּׁיקוּ הַיִּקְבִּים בֵּי רֶבֶה רְעָתָם", וברש"י שם נראה שהכוונה היא שהקציר הם הגוים שהרעו

לישראל, ואומר הנביא לשלוח מגל לכרות אותם כי הגיע עתם, וזה מתאים עם פירוש המפרשים ש'בישול' הוא לשון השלמה וגמר הדבר. אבל במדרש (שיר השירים רבה פרשה ח) מצינו "בארבעה דברים נמשלה גאותן של ישראל, בקציר, ובבציר, בבשמים, וביולדה, בקציר הדא חקלא כד היא מחצדא בלא ענתה אפילו תבנא לית הוא טב, בענתה הוא טב, הדא הוא דכתיב (יואל ד') שלחו מגל כי בשל קציר..." ונראה כוונת דבריו ש'קציר' הכונה לישראל שהם כאילו צומחים בתוך העמים, וכאשר מגיע עת בישולם שהוא עת גאותם, אומר הנביא 'שלחו מגל' דהיינו שיקצרו אותם מבין העמים ויביאו אותם למקומם ומעמדם. והנה הפסוק אומר 'במסתרים תבכה נפשי מפני גוה - מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם', ונמצא שבמשך כל הגלות אנו מייחלים ומצפים להגיע לזמן ההשלמה של גאותן של ישראל, והמדרש הנזכר מסביר שלא טוב לקצור את הקציר לפני זמנו, ומוכרחים להמתין למצב של ההשלמה, ולכן מתאר הפסיק את ההשלמה הזו כ'בישול', וכמו שכתבנו ש'בישול' מורה על משהו הנגמר לאט ובציפיה למשהו מושלם ומחודש.

ולפי זה מה שמצינו פסוק (דה"י ב' לה, ג) 'ויבשלו הפסח באש כמשפט', שאף שהיה צלי בסגנון של 'חפזון', בכל זאת מחמת שאותו פסח נעשה בעסק גדול ומיוחד ככתוב בהמשך שלא נעשה פסח כמוהו מימי שמואל הנביא, היה נכלל בזה ציפיה גדולה להרגשות רוחניות חדשות.

לא תבשל גדי...

'גדי' הוא משורש 'גדה' וזה משמש גם לענין של 'גדות הנהר', ונראה הקשר בין הדברים הוא ש'גדה' הוא משהו הסמוך לדבר עז, כי ידוע ש'גדי' הוא 'גדי עזים' כשהוא גודל נעשה 'עז', כי העז יש לו ענין 'עזות' שהולך בראש עדר הכבשים, גם הבשר שלו קשה ומורה על תכנות העזות, אך לעומתו כשהוא קטן הבשר שלו רך, ונמצא שהגדי סמוך ונסמך להורים העזים, אבל למעשה הוא 'רך'. וכן מי נהר הזורמים בשטף, והגדות שמסביב אינם מתפעלים מהשטף, עומדים ברוגע שלהם.

והנה גדי יונק את חלב אמו, החלב הזה מגדיל אותו, ומסתבר שהחלב יש לו מתכונות האם [שהרי אמרו שאין לינוק מהנכרית שמוליד טבע רע], ויתכן שהחלב הזה גורם לו גם כן להיות לבסוף קשה ועז, והיות שכך יצר ה' את טבע העז, סימן שהעזות שלו היא דבר טוב, [נותנת לו כח של הנהגה להנהיג את הכבשים], וכמו שנבאר בהמשך.

ונמצא לפי הקדמות אלו שביאור הפסוק כך הוא, שבאמת הבישול וההשלמה הרגועה והאיטית עם הציפיה של 'גדי' הוא על ידי חלב אמו, אך על ידי הנקה, וזה הממהר לבשל את הגדי בחלב אמו במהירות, זהו רצון להשיג שלמות במהירות, בכח, וזה לא דרך התורה, החלב לא נוצר בעבור זה, נוצר בעבור בישול איטי וטבעי.

ונסביר יותר את הדברים, כי הנה יש לחקור האם 'עזות' היא מדה טובה או לא, כי מצד אחד אמרו 'עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן', וידוע שישראל הם ביישנים ורחמנים וגומלי חסדים, אך לעומת זאת אמר רבי שמעון בן לקיש בביצה (כה ב) "שלשה עזין הן: ישראל באומות, כלב בחיות, תרנגול בעופות. ויש אומרים: אף עז בבהמה דקה, ויש

הבטחון העוז והשלום, ו'אור פניך'

אומרים: אף צלף באילנות", אך הענין מיושב מדברי הגמרא שם עצמה, שלעיל מיניה אמרו 'מפני נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין', ופירש רש"י 'ונתנה להם תורה שיעסקו בה, והיא מתשת כחם ומכנעת לבם', אך לעומת זאת יש שפירשו שניתנה להם התורה דוקא בגלל שהם עזים ויכולים לעמוד בנסיונות ולא להתערב באומות, ונראה שהכל חוזר למקום אחד, כי עזות היא מדה רעה הגורמת למחלוקת ושתלטנות וכו', אבל התורה שנאמר עליה 'ה' עוז לעמו יתן' הכח שלה הוא לבשל את פיתוח מדת העזות בצורה מתוקנת שיהא באופן של 'ה' יברך את עמו בשלום', שהעזות תהא כלפי פעולות טובות של הנהגה וחינוך, דהיינו, שהעוז לא יהא רק מצד הטבע, אלא יהא מבושל ומטופל דרך התורה, אם נער קטן יחליט שצריך עזות דקדושה ועליו לחנך את הדור כמו אחד מגדולי הדור, זה סתם 'עזות פנים', מנסה להבשיל קודם הזמן, בבחינת 'לא תבשל גדי בחלב אמו', חושב שאפשר להתעטף בחיצוניות של התורה כאילו היא כבר נבלעה בדמו.

ובזה מובן למה בסוף דיני בין אדם לחבירו שבפרשה מעורבים גם דינים של שבת ושביעית ועליה לרגל, כי באמת יש לישראל בעיה בעניני 'בין אדם לחבירו' כי הם עזים, אבל התורה דרך המצוות הנזכרים של שבת ושביעית ועליה לרגל העוצרים את מרוצת החיים הבהלה והמהירות, ומכוונים את לבו של אדם שצריך לקבל שפע קודש מן השמים, שזהו כעין החלב שה' משקה אותנו ומגדל אותנו, מבינים שזה יתן לנו את ה'עוז' הנכון אשר יברך את עמו בשלום,

ולכן מסמיכה התורה את המצוה הזו ל'ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך', כי בכורים הוא פרי ממהר, יוצא הראשון, מורה על תכונת העזות, ולכן דוקא עליו אמרה תורה לקראות את מקרא בכורים, שבו מתחילים בגנאי ב'ארמי עובד אבי' ומסיימים ב'ויביאנו אל המקום הזה... ארץ זבת חלב ודבש', להורות שכדי להינצל מהעזות של ארמי אובד אבי, צריכים אנו את המקום הזה המקדש אותנו ומגדל אותנו בבחינת 'חלב ודבש', שהעזות נעשית מתוקנת ומתוקה.

הסיכום והלימוד

ועתה מובן הקשר בין שני הדינים מיורה-דעה איסור טרפה ואיסור בשר בחלב, כי התורה מבארת לנו שאדם שאינו חי בבטחון, וממלא את נפשו ברגש של התלוננות וטענות ומריבות ומחליט לחנך את כולם, זהו מאכל טרפה של כלב, יוצא ממנו כלב, שהוא עז שבחיות, וכדי שהעזות שלנו תהא מתוקנת המביאה שלום, צריך שתקבל את יניקת התורה, את המצוות המרגיעות ומלאות בטחון של שבת ושביעית ועליה לרגל, זה ירגיע את העזות וההתלוננות, לא להיות נמהרים, אף לא להיות נמהרים להיות מושלמים, שהעוז לא יהא עוז שענינו רק לקבל ולא לתת כמו כלב, אלא יהא עוז המעיז לוותר על אנוכיותו, מעיז להיות נותן ומוותר, אם יקח מנהיגות יהא זה כדי להשפיע ולא כדי לקבל כבוד, והתיקון הזה הינו מתוך ההבחנה של 'לכלב תשליכון אותו' ומתוך זכירת הכלל של 'לא תבשל גדי בחלב אמו'.

והשבת היא גם כן פרשת שקלים ואומרים בפיוט 'אור פניך עלינו אדון נשא ושקל אשא בבית נכון ונשא', כי הנה רוצים אנו את הגאולה, אבל צריך להיות מבושלים ומושלמים לדרגה הזו, וכמו שהבאנו לעיל מהפסוק 'בשל קציר' שלא טוב שנגאלים לפני הבישול, אבל אנו מצפים ל'נהלת בעוז אל נוה קדשך' שהשלמות שלנו לא תגיע מכח עצמנו, אלא מכח ה' והשפעתו, ולכן מבקשים 'אור פניך עלינו אדון נשא', כי האור הזה עם החום שלו יבשל ויתקן אותנו שנהיה ראויים לגאולה ועבודת ה', ואז, שקל אשא בבית נכון ונשא, לא חצי שקל אלא שקל, כי לא יהא מחלוקת בין אדם לחבירו, כולם יהיו בשלום, החצי של כל אחד יהא שלם עם החצי של חבירו, כי ברכת אור פני ה' מברכת את עמו ברוב עוז ושלום.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

נדיבות הלב

כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתַנוּ אִישׁ כְּפָר נַפְשׁוֹ לֵה' בְּפִקְדֹת אֲתֶם וְלֹא יִהְיֶה בְּהֶם נֶגֶף בְּפִקְדֹת אֲתֶם (ל, יב)

וכך הוא בשפת אמת: "באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים. אף כי התרומה הוא בניסן. חדש והבא קרבן מתרומה חדשה. רק שבני ישראל צריכין לעורר זה ההתחדשות ע"י הנדבה כי בחודש אדר שהביאו כל בני ישראל את שקליהם התעורר עת רצון מאוד. וגם כי הזמן מעורר לב בני ישראל להתנדב להשי"ת. ושניהם אמת. וזה מביא אח"כ התחדשות. כ' מתן אדם ירחיב לו. כפי מה שאדם נותן משלו. יוצא מכל המצרים. וזה על הכלאים כמ"ש בזוה"ק פי' כמו בית הכלא שע"י הנדבה נעשה בן חורין. והוא הכנה לפסח. כי גם עתה יש הרצון והנדבה שבנ"י מוכנים לתת השקלים. אף כי א"י לקיים בפועל. ולכך מביא שמחה כדכ' ולישרי לב שמחה שכשיוצאין לחירות מיצה"ר באין לישרת לב".

נכנסים אנו לב' חדשים שכל כולם הינם 'לב'. בני ישראל מתנדבים עצמם להקב"ה בדחילו ורחימו. נותנים את ליבם, שופכים את ליבם, ומעשירים את לבבותיהם בחביבות מצווה ובקרבת ה' באופן מעורר השתאות.

נתינת הלב ברוחניות - כאשר כל לב דורש את ה', ההכנות לקראת הימים הגדולים הבעל"ט, הכנת הלב טרם בא יום הפורים שכל כולו שפיכת הלב לאבינו שבשמיים ועלייה לפסגה - בהיותו קרוב. והכנה דרבה לקראת ליל התקדש חג, לילה כיום יאיר שבו הלב עולה על גדותיו מעצמת האהבה הגדולה המתגלית בין יהודי לאלוקיו, בלילה הבחירה.

נתינת הלב בגשמיות - כאשר מעות עם ישראל זורמים מהכיסים לכל דכפין כדי להעביר את החגים בטוב לבב, ובפרט ביום הפורים שבו הנתינה היא ממצוות היום, להעניק איש לרעהו מינים ומגדנות, להרבות אהבה וידידות. לאחר הפורים יפתחו עוד יותר לבבות לדאוג שלא יהיה אחד בעם ישראל שלא יחוג את החג ברב שמחה כבן חורין.

רעיון עמוק למדנו השבוע ב'דף היומי' (נזיר כג): "אמר ר"נ בר יצחק: גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה". דבר תמיהה הוא זה, הלא דבר הוא שגדולה עבירה לשמה, כיצד יכול להיות, הרי עושה נגד רצון ה', ויש טוב שיוצא מלצער את השכינה הק' ? יש דבר נורא מלהכאיב לממ"ה?

אלא הפשט הוא שאם האדם עשה עבירה והתכוון לשם שמים, אם הוא רצה לעשות זאת עבור 'אידישקייט' [כמוש"כ על תמר, וכן על חנניה מישאל ועזריה ועוד] זאת אומרת שהוא מבחינתו נתן את ליבו להקב"ה, במעשה החטא, כוונת הלב הייתה זכה ממש כמו מצווה, והיות ורחמנא ליבא בעי, היות והעיקר שהאדם ינדב ליבו לה' כמו שמרחיב השפ"א, לכן 'גדולה' אמרינן גם בעבירה.

נדיבות הלב היא העיקר בנתינת שקלי הקודש וזו ההכנה הטובה לימים שבו פותחים את הלב, הימים טובים שאנו מתקרבים אליהם - ימי ניסים לישראל פורים ופסח.

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א שטרם נדפסו / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח

שו"ת בפרשת משפטים / שו"ת בענין מקרא בלילה (חלק א)

שו"ת בפרשת משפטים

ש. משפטים כ"א כ"ב. ויצאו ילדה. למה צ"ל לשון רבים דלכאו' הו"ל ויצא ילדה ל' יחיד וכ"ש אם יצאו ילדיה.

ת. כתבתי בזה בטעמא דקרא.²

*

ש. משפטים כ"א, כ"ו כ"ז. וכי יכה איש את עין עבדו וגו' ושחתה וגו', ואם שן עבדו וגו' יפיל וגו'. מאי שנא דבהכאת עין אמר הכתוב ל' ושחתה, ובשן אמר הכתוב יפיל. [ועוד למה בשן לא אמר הכתוב ג"כ וכי יכה'. ולכאו' אין ליישב דבשביל להשחית שן מבלי להפילה צריך הכאה גדולה, כי גם בעין צריך הכאה גדולה בשביל שתשחת. וקצת צ"ב].

ת. בא זה ולימר על זה.

*

ש. משפטים כ"ב כ"ח. מלאתך ודמעך לא תאחר וגו'. פרש"י ודמעך התרומה ואיני יודע מהו לשון דמע עכ"ל, צ"ב דבתמורה (ד' א') פרש"י (ד"ה זו תרומה) ולפי שהיא מדמעת ועולה באחד ומאה מפיק לה קרא בלשון דימוע כו' עכ"ל.

ת. בתמורה פרש"י אסמכתא שהרי דימוע דרבנן.^{3א}

*

כ' זו"ל מרן שליט"א בטעמא דקרא, ויצאו ילדיה, ומכילתא מיעוט ולדות שנים ומנין אפי' א' ת"ל הרה מ"מ, ויל"ע למה כתבה תורה ילדי' לשון רבים. ושמעתי מח"א די"ל דהרי שומת דמי ולדות מבואר בגמ' שמין כמה רוצה אדם לקנות שפחה מעוברת וכמה אינה מעוברת והקונה שפחה מעוברת לעולם לוקח בחשבון שאפשר שתלד ג"כ תאומים א"כ אף אם באמת לא היתה מעוברת רק א' מ"מ צריך לשלם כהקונה שפחה שאפשר שתלד שנים שהרי היתה שוה ספק זה ולכך נקט לעולם דמי ולדות, אך צ"ע אם הדין אמת דאפשר דבאמת רואין כמה ילדה אח"כ וכן שמין עכ"ד החכם הנ"ל. עכ"ל מרן שליט"א שם.

כ"א עיין מה שכתבנו בזה במאור אהרן משפטים שם. ועיין מה שכתב מרן שליט"א בספרו שערי אמונה דמאי פ"א מ"ג בד"ה ד"ה והמדומע.

שו"ת בפרשת משפטים / שו"ת בענין מקרא בלילה (חלק א)

ש. משפטים כ"ד א'. אתה ואהרן נדב ואביהוא. למה אלעזר ואיתמר לא נזכרו גם הם, וודאי שכבר נולדו. (ובבמדבר ג', א' ב') מבואר שמשה רבינו לימד תורה את כולם גם את אלעזר ואיתמר וגם את נדב ואביהוא, ומבו' שלא היו פחות מנדב ואביהוא בדרגה).

ת. הם היו חשובים יותר. כב

*

ש. משפטים כ"ד א'. ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן וגו'. ולהלן מינייה, ונגש העם לבדו והם לא יגשו והעם לא יעלו עמו. חשבתי שלפי פשוטו הפשט כך הוא. שבתחילה עלו והשתחוו מרחוק, אח"כ משה נגש לבדו אל ה', והם היינו כל מי שעלה כבר אהרן נדב ואביהוא וע' זקנים לא יגשו, והעם כלל לא יעלו עמו אפילו כדי להשתחוות. אך צ"ב למה הוצרך לומר והעם לא יעלו עמו שהרי לא נאמר להם לעלות, ובשלמא מה שאמר הכתוב והם לא יגשו ניחא דאמר דאף שהם עלו מ"מ לא נגשו רק משה (אף שהיה אפשר להבין שכך עשו גם בלי שהי' נאמר והם לא יגשו כי כתוב והשתחויתם מרחק וש"מ שלא יעלו יותר וכ"ש שלא יגשו מ"מ ניחא מה שזה כתוב בהדיא והם לא יגשו) אבל מה שאמר הכתוב והעם לא יעלו עמו לכאורה למה נאמר.

ת. עי' פי' הרב מלבי"ם ז"ל. כג

*

ש. משפטים כ"ד י"ד. ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אלהם. פרש"י וז"ל, מי בעל דברים. מי שיש לו דין עכ"ל, לכאן יש לשאול למ"ד יתרו קודם מתן תורה היה (זבחים קט"ז א'), שהרי היו שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים שרי עשרת כדכתיב לעיל יתרו י"ח כ"ה, ולמה הוצרכו לאהרן וחור. ואם היה הכוונה לדבר הקשה, שיהיו אהרן וחור במקום משה, הו"ל למשה רבינו לומר להם מי בעל דברים 'קשים' יגש אלהם, וכיוצא בזה, ולישנא דקרא לא משמע כלל שמשה רבינו מיירי רק לענין הדברים הקשים, וכך רש"י הו"ל לפרש מי שיש לו דין קשה, וכיו"ב. וכיון שכן צ"ב וכהנ"ל.

כב עי' זוה"ק ריש פ' אחרי מות בנוראות גדלותן של נדב ואביהוא. והנה לכאן צ"ב כך, דהנה כתיב (שמיני י"י"ב) וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בני הנותרים וגו', ופרש"י וז"ל, הנותרים. מן המיתה, מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל הוא שנאמר ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו ואין השמדה אלא כילוי בנים שנאמר ואשמיד פריו ממעל ותפלתו של משה בטלה מחצה שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא עכ"ל, ועתה, כיון שנדב ואביהוא היו חשובים יותר מאלעזר ואיתמר [עד כדי שלא עלו כמו נדב ואביהוא] וגם גדלותם היתה כה גדולה כדאיתא בזה"ק לדעה א' שנדב ואביהוא היו שקולים כמשה ואהרן וע' זקנים יחד, א"כ איך זה חשיב רק מחצה, והלא זה הרבה יותר ממחצה, ויל"ע.

כב וז"ל המלבי"ם שם, ואל משה אמר כו' והיה הציווי שיעלה אל ה' כי נבואת משה היה פנים אל פנים שלא באמצעות מלאך, וצוה שיעלה עם אהרן ונו"א ושבעים סנהדרין, ובאר שעליה זו הוא להשתחוות מרחוק, כו' ולכן צוה, ונגש, שמשה לבדו יגש לפנים משלש מחיצות אל הערפל, אבל הם לא יגשו, כי יהיו ביניהם מדרגות בענין ההגשה, שהגשה מיוחד למשה לבדו, והזקנים לא הרשה רק לעלות לא לגשת, ולהעם לא הרשה אף לעלות, וזה מ"ש והכהנים והעם אל יהרסו לעלות אל ה', ר"ל שכ"א יעמוד במחיצתו. והנה משה כו', עכ"ל יעו"ש כל הדיבור.

ת. א. אם הם לא יבינו יגש אלי' כד.

ב. ... משה רבנו.

*

ש. שם. במה שאמר משה רבינו עד אשר נשוב אליכם, יש לדקדק, למה אמר 'נשוב' בלשון רבים, שהרי רק הוא הלך, והול"ל עד אשר 'אשוב' אליכם.

(והאם הכוונה ליהושע וכדכתיב בפסוק הקודם ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר האלקים ופרש"י שם וז"ל ואומר אני שהיה התלמיד מלווה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי לילך משם והלאה ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלקים ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל מ' יום שכן מצינו כו' עכ"ל.

ואם זה נכון, מבואר בזה שאם יהושע לא היה הולך ללוות את משה רבינו, היו נגשים אליו לדין). וצ"ב.

ת. נכון.

*

שו"ת בענין מקרא בלילה (חלק א')

(בעזה"י יהיו ג' חלקים לשו"ת בענין מקרא בלילה)

לימוד מקרא בעיון

ש. שבת י"ג ב'. אר"י א"ר ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה מה עשה העלו לו ג' מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרשן. ופרש"י וז"ל גרבי למאור ולמזונות עכ"ל. קצת צ"ב דהא אין לומדים תורה שבכתב בלילה כמש"כ בשעה"צ רל"ח ס"ק א"י, וא"כ איך למד ספר יחזקאל בלילה כדמשמע מכך שהביאו לו שמן למאור.

(חשבתי אולי לישב, דבאמת לא למד בלילה יחזקאל, ומה שהי' צריך שמן למאור משום שהי' בעליה (לבדו שלא יפריעוהו מללמוד שהיה צריך לזה ישוב הדעת גדול) ויתכן שהיתה חשוכה היינו בלא חלונות שלא יהיה שום הפרעה. עוד כעת חושבני דבשעה"צ כ' דאף למחמירין אין בזה איסורא רק שלכתחלה יותר טוב ללמוד מקרא ביום וזה נלמד מהמדרש כו', ולפי"ז כאן שהיה צריך לעשות זאת בדחיפות משום שהיו דבריו סותרין ד"ת לכן ודאי שרי ליה ללמוד זה כל "הלילה").

ת. בעיון עם המפרשים מותר ללמוד בלילה. כו

כד הכוונה, שאם לא יבינו השרי אלפים יגשו לאהרן וחור. הגראי"ש קניבסקי שליט"א.

כה עי' בתשובות מרן שליט"א באו"ח סי' רל"ח כמה תשובות בענין זה.

כו הנני מעתיק מה שראיתי מביאים בזה מהברכי יוסף ומהמלבי"ם בספר ארצות החיים, בזה"ל: ואם רגיל לקרות קורא ואם לאו קורין לפניו ובמה קורין לפניו באיוב ובעזרא ובדברי הימים (יומא י"ח ב') הברכ"י (סי' א' ס"ק י"ג) כתב שע"ד

*

אמירת תהלים בלילה

ש. או"ח רל"ח. בענין איסור לימוד מקרא בלילה (שעה"צ סק"א). מי שרגיל לומר כל היום תהלים ואין לו פנאי אלא בערב, האם עדיף שלא יאמר כלל, או שעדיף שיאמר לפחות בערב.

ת. לא יאמר תהלים רק אחר חצות.^{יז}

*

נשים באמירת תהלים בלילה

ש. בהנ"ל. בליל שב"ק פ' כי תבוא [תשס"ח] הייתי בבית אצל מרן שליט"א, ושמעתי שמרן נשאל כך, יש מנין בלילות שמתפללים ואומרים תהלים על חולים, האם לקיים מנין זה מצד שאין לומדים מקרא בלילה (כמ"ש בשעה"צ רל"ח), ומרן ענה, שלא יעשו זה המנין, וכל זה עד חצות וזה ע"פ קבלה, ומרן נשאל, שאומרים התהלים דרך תפלה ולא דרך לימוד, ומרן ענה, שהאחרונים לא קבלו סברא זו, ומרן נשאל, שאם יש חולה בניתוח בלילה וכי לא יאמרו עליו תהלים, ומרן ענה, שיאמרו פרק א' או שניים ולא יותר ושילמדו דף גמרא ויהיה לו לזכות. ע"כ.

וכעת השאלה, האם אשה ג"כ לא תאמר תהלים, כי לאשה א"א לומר שתלמד גמ', ואולי אצלה דרך תפלה יהי' מותר לה אף מצד קבלה.

ת. תזהר.^{יח}

*

האמת אין לקרוא מקרא בלילה קודם היום זולת באור השישי וכן כתב בסי' רל"ח סק"ב, ושם רוצה להוכיח כן ממה דאמרו בילקוט (פ' תשא) מנין היה יודע משה אימתי יום ואימתי לילה בשעה שהקב"ה מלמדו מקרא יודע שהוא יום ובשעה שמלמדו משנה יודע שהוא לילה, ודוחה כי לא למדנו משם אלא דמקרא הוא מדת יום, ועדיין י"ל דכי היכי דקרינן משנה ותלמוד ביום אף שזמנה בלילה, ה"נ שפיר דמי לקרוא בלילה.

גם בס' ארצות החיים (סי' א' ס"ק ל"ו) כתב דאין ללמוד מקרא בלילה והביא לדברי התד"א (פ"ב) יום ליום יביע אומר זה תנ"ך ולילה ללילה יחודה דעת אלו המשניות, אך כותב להקשות ממה דאיתא בסוגיין שהיו מקרינן לכהן גדול בליל יוה"כ פסוקי תנ"ך הרי דקרינן מקרא בלילה, וכן הקשה ממה שאמרו (שבת י"ב) החזן רואה היכן התינוקות קוראין, וכן אמרו בפ"ק דקדושין (ל' א') לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא וכו', לא נצרכה אלא ליומי ופרש"י שני ימים מקרא, ולפי הנ"ל איך ילמד תורה שבכתב, וכותב ליישב לפי מש"כ בס' נגיד ומצוה בשם האריז"ל שבלייל ה' דהיינו אור ליום ו' יכול לקרות מקרא לפי שהוא מכין לשבת והרחמים מתגברים וכל שכן בליל שבת, וכן י"ל בליל יוה"כ שנאמר בו שבת שבתון, וא"כ י"ל דב' ימים מקרא יהיה ליל ה' וליל ו'. ע"כ מה שראיתי מובא בגמרא מתיבתא בקו' פניני הלכה.

ועדיין צריכין אנו לתי' מרן שליט"א, כי כל הנ"ל לא יועיל למה ששאלנו מהא דשבת י"ג ב' וכנ"ל, כי שם משמע שלמד זה בכל לילות השבוע ולא דוקא ליל ה' וליל ו' או שבת או יוה"כ, ולכן צריכין אנו לתי' מרן כאן דבעיון עם המפרשים מותר ללמוד מקרא בלילה.

^{יז} היינו אחר חצות הלילה דחשיב כבר יום וכמבואר בכמה מקומות וכמ"ש לנו מרן בס' תשובות הגר"ח ח"א, שער תשובות השו"ע, תשובה רל"ד. ויעו"ש עוד.

^{יח} כלומר האשה תזהר.

אמירת תהלים בלילה על חולה הנמצא במקום שהוא יום

ש. בהנ"ל. **מרן שליט"א כתב** לי שלא לומר תהלים בלילה רק אחר חצות, וכן שמעתי מפי מרן שאפי' יש חולה בניתוח בלילה לפני חצות לא יאמרו תהלים מלבד פרק אחד או שניים ותו לא וילמדו דף גמ' ויהי' זכות לחולה. ועתה שעבר הגאון כו' שליט"א ניתוח בחו"ל, אמנם אצלנו בא"י הי' השעה שבע ורבע בערב, אבל בחו"ל היה השעה שתים עשרה ורבע בצהריום, וחשבתי לשאול, אם באופן כזה שהחולה הזקוק לתפילות נמצא במקום שהוא יום, האם נוכל לומר עליו תהלים אף שאצלנו זה לילה.

ת. רק קצת, והשאר אחר חצות שלנו. כט

*

לתגובות: A0548408381@gmail.com

בעזה"י, ניתן להשיג ספרי תשובות הגר"ח בכתובת הנ"ל.

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

שו"ת בפרשת משפטים / שו"ת בענין מקרא בלילה (חלק א)

חינוך

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

יעודכן בס"ד במהדור"ב

*

לתגובות, ולייעוץ והדרכה בענייני חינוך ושלוש בית: Achdus123@gmail.com

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

'אמפתייה' - מה זה?

פרשתנו מהווה 'נקודת שינוי' בסדר פרשיות התורה. מתחילת החומש קראנו על בריאת העולם, דורות הראשונים, 'מעשי אבות', גלות וגאולת מצרים. זהו. נגמרו ה'סיפורים', כביכול. מעתה מתחילה ה'עבודה'. משפטי ה' ותורותיו.

בפרשתנו מלמדת התורה על יחסנו לגרים: 'וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ'. לא-תעשה. במקומות נוספים חוזרת התורה על כך גם כמצות-עשה 'וְאֶהְבֶתֶם אֶת הַגֵּר', בפר' עקב. הסיום בשני הפסוקים זהה: **פִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם**. מה מלמדת אותנו התורה הק' בסיום זה? וכי משום שאבותינו היו גרים לפני אלפי שנים - לכך לא נפגע, נִצַּר ונציק לגרים? ואילולא כך - כן היינו פוגעים באוכלוסייה רגישה זו? אנשים שזה מקרוב באו וסובלים מקשיי התאקלמות?

דבר גדול ועמוק מלמדת בזה התורה. התורה מבקשת כי נהיה אמפתיים. מהי אמפתייה, ומה בינה לבין סימפתייה? סימפתייה ואמפתייה שתיהן מידות טובות, מיסודות 'בין אדם לחברו'. הסימפתי לזולתו מגלה רגישות לכאבו, מרחם על סבלו וחומל על צערו. האמפתי מרגיש שותפות והזדהות עם הזולת. לא 'רגיש אל הזולת, אלא 'עם הזולת', הוא מכניס עצמו לתוך מנעליו של האחר, מתחבר לרגשותיו, משתתף ומזדהה ממש עם הקושי של המתקשה. לדוגמא: "בעבר הייתי מרגיש סימפתייה להורים של ילד חולה. כאשר בתי חלתה [היל"ת], התחלתי להרגיש אמפתייה כלפיהם".

שלא יובן כי ה'סימפתי' אינו ראוי, וכי ה'אמפתי' מעולה ממנו ומושלים. אדרבא, לעתים חייב מטפל מקצועי לשמור עצמו מאמפתייה ולדבוק דווקא בסימפתייה, שהרי אם יכניס עצמו ל'נעלי' האחר, ישקע אף הוא, ו'אין חבוש מתיר עצמו...'. כדי לעזור לשני, להוציאו מאפלה לאורה, צריך להתייחס אל מצבו, 'באהבה מנותקת' ולא להיגרר פנימה. עם זאת, כשאדם במצוקה זקוק לאמפתייה - לצד סימפתייה. האמפתייה מאפשרת לו 'אויר לנשמה' עד שתבוא עזרה.

ראובן החליק לתוך בור עמוק. הוא נתקף בחרדה: מתקשה לנשום, עיניו מתערפלות, חש יובש בפה, וגפיו רועדות. הוא בסכנה. שמעון רואה את המצב, ומחליק עצמו פנימה להיות יחד עם ראובן בבור. שמעון אינו יכול עכשיו להוציא את ראובן מן הבור, אך הוא מרגיעו, "אני איתך, אינך לבד, שנינו באותו משבר". ראובן נרגע מחרדתו המסוכנת. יחד מצפים לעזרה. לוי עומד מבחוץ, על שפת הבור, ורואה מצוקתם. קורא לעברם, משליך אליהם מים ואוכל. לוי אינו סובל עמהם, אך בגלל שהוא 'מבחוץ' הוא מצליח לשלשל אליהם חבל, למשוך ולהעלותם מן הבור.

התורה מצווה כי נחזור אחורה בזמן, לתקופה בה גרים היינו במצרים. נרגיש נפש הגר בהזדהות ובאמפתיות. נחבור לנקודת הקושי שלהם. **ולא לגרי הצדק בלבד!** הקדמונים כללו במצוה זו אף 'עולים החדשים', 'עוברי דירה', ו'בעלי תשובה'. אמת, קשה לנו להרגיש שאנחנו היינו עבדים במצרים, אך כן יכולים להתחבר לנקודה ולזמן בהם חשנו איזו זרות, ריחוק וניכור. כאשר נציף בנפשנו את התחושות הקשות שחווינו אז, נוכל **לאהוב** גרים ודומיהם כראוי, להזדהות עם מצוקתם, ולהימנע מפגיעה בהם. כאשר המתקשה מרגיש 'הם מבינים אותי' - הקושי שלו נעשה קל...

כמחנכים שעובדים עם אנשים, נלמד זאת. יש אנשים חלקים, ויש מסובכים. נהיה אמפתיים עם כולם, לא נביט אליהם 'מלמעלה', לא לחשוב 'עליהם' בתחושת 'עליונות'. נלמד להרגיש, לשאת 'איתם' במשא. לא נדון אנשים בשיפוטיות, 'למה אתה כך, איך הגעת למצב זה, מדוע עשית כך'. נעמוד **לימינם** בלי 'להכשיר' פצעייהם **במלח גס...**

רבינו חזקיה ב"ר מנחם, ה'חזקוני', מחדד נקודה חשובה: כוונת התורה פי גרים הייתם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, היינו שקועים אף אנחנו בע"ז, בשערי הטומאה, והקב"ה הוציאנו משם. לכן 'נבין ונרגיש' את אלה שמתמודדים עם יצה"ר פעיל ורוגש! חז"ל הורו שאסור לומר לגר 'זכור מעשיך הראשונים'. לגר אין לומר, אך **לעצמך כן**, זכור מעשיך הראשונים! מדוע הנך שופט את האחר, הזר והמוזר? וכי תמיד אתה היית מצטיין? לא היו לך קשיים גשמיים ואף רוחניים?

בחור ישיבה כאוב נכנס לרבינו ה'פני מנחם'. לאחרונה נודע לו כי אימו היתה בעבר גרושה, ומשום-מה לקח זאת מאוד קשה. הציע לו משגיח הישיבה שיעלה לרבי, הרגיש והאזהב, באמונה כי שם יגול את האבן מעל ליבו. שָׁמְעוּ רבינו והרגיעו ב'פשטות': "גם אמי הרבנית ע"ה היתה גרושה לפני שנישאה לאבי. אומרים עלי שיצאתי די טוב...!"

עה"פ פי גרים הייתם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מצטט רש"י הק' דברי רבי נתן (ב"מ דף נ"ט) 'מום שבך - אל תאמר לחברך'. אנשים נוטים לחפות על חסרונם ע"י הטחת אותו פגם בזולת. ברוח הדברים אפשר לפרש דברי רבי נתן, אל תאמר לחברך **שהוא** בעל המום, תוך שאתה מסתיר שזה גם מום שבך. אדרבא! חשוף בפניו כי גם לך היה קושי דומה, המום הוא גם בך, לכן אתה מבין אותו 'לגמרי', 'זה מום של שנינו', עמך אנכי בצרה! זו האמפתיה שהתורה מבקשת מאתנו.

חָשַׁב על האחר, לא ממקום גבוה אלא כשווה. אם פָּסַף תְּלוּהָ... אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ. אמנם אתה מְלוּהוּ, אך הוא עִמָּךְ.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא

יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן
הכתב')

הנה שוב זה מצוין

כי חביב גם במנין

תקיף בנחשונים

בני שבח ראשונים

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: מצוות ביכורים

הנה שוב זה מצוין, כי חביב גם במנין - כתוב: "ראשית ביכורי אדמתך..." [כ"ג, י"ט] וברש"י: "אף השביעית חייבת בבכורים, לכך נאמר אף כאן 'ביכורי אדמתך'..." שוב מוזכר 'ביכורי אדמתך', ללמד שגם השנה השביעית (שביעין חביבין) חייבת בביכורים.

תקיף בנחשונים - בהמשך דברי רש"י: "אדם נכנס לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, כורך עליה גמי לסימן ומקדישה". עליך להקיף בגמי את הפירות הראשונים, ה'נחשונים'.

בני שבח ראשונים - רש"י ממשיך: "ואין ביכורים אלא משבעת המינין האמורים במקרא..." בני שבח - משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ראשונים - שביכרו.

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף כה. ה"א ולד חטאת בכל מקום וולדי קדשים בבית הבחירה. והנה בהדין דחמש חטאות מתות יש לפרש בשני אופנים דאפשר לומר שאין זה פסלות ומכח זה דינו שתמות, אלא שבכל אלו אינו יוצא ידי חובתו וממילא צריך להמיתו דאין חטאת בא בנדבה אלא לשם חובתו ולפי"ז מובן דס"ד שתמות בכל מקום מכיון שאין כאן קיום במיתה שלו, אבל בולד קדשים אם היה דין תמות אז היה פסלות בקרבן ודינו הוא שתמות כמו שריפה בקדשים פסולים וממילא מובן שס"ד שתמות במקום קודש כמו שריפת קדשים פסולים דבעינן שישרפו אותו במקום קודש עי' בפסחים כד., ובזה מובן גם המשך הגמ' אי מהלכתא הוה אמינא הילכתא ואי אקרביה לא ליחייב עליה ולא כלום ולכאוי' תמוה דהא הוי כמקריב קדשים פסולים ומאי ס"ד דאינו עובר כלום ולמ"ש ניהא דבחטאת אין זה פסול בקרבן אלא פשוט אינו יכול להביא מכיון שלא ייצא בזה ידי חובתו.

דף כו: אלו לעולתי והשאר לנזירותי ... והשאר יפלו לנדבה ומועלין בכולן ואין מועלין במקצתן. והנה השאר יפלו לנדבה היינו מצד שיש בהם דמי חטאת, ואין מועלין במקצתן היינו מצד שיש בהם גם שלמים, והנה הדין שיפלו לנדבה היינו רק אם מת או אם אינו ראוי להקרבה שאז ניתן הלכה שיפלו לנדבה, וכל זמן שהוא חי אז החצי הולך להחטאת והחצי לשלמים, ולפי"ז לכאוי' כוונת הברייתא השאר יפלו לנדבה היינו אם ימות, וכל זמן שהוא חי אז מועלין רק בכולן, וכן מבואר מדברי המפרש שהקשה דאמאי מועלין בכולן דהא דמי חטאת אין נהנין ואין מועלין ותי' שזהו דוקא אם מת דאינו ראוי להקרבה אבל כל זמן שהוא חי דהוא ראוי להקרבה בודאי מועלין, ולפי"ז תמוהים דברי התוס' שהקשו דלמה לא ימעלו אפילו במקצת דהא נופלין לנדבה לעולת קיץ המזבח דיש בו מעילה, דהא הך דינא דמועלין בכולן איירי כל זמן שהוא עוד חי שו"מ שכ"כ הנצי"ב.

דף כז: ואינו יוצא בקרבן אביו. ועי' בתוס' שהקשו דהא חטאת שמתו בעליה למיתה אזלא וא"כ למה צריכים קרא דאינו יוצא בקרבן אביו, ולכאוי' הא דהולכת למיתה אזלא היינו מצד שאינו ראוי להקרבה אבל אם היה הבן יכול להביא הקרבן והיה ראוי להקרבה לא היתה הולכת למיתה מכיון שראוי להקרבה, והלכה למשה מסיני יהא רק באופן שהבן לא חטא בחיי אביו שאז הולך למיתה, ובשטמ"ק איתא דס"ד שהבן שהוא במקום אביו יכול להביא ומשמע שכיון שברא כרעיה דאבוה אז אינו נחשב שמתה בעליה, אבל לכאוי' יש לעיין דהא אפילו האב גופיה אם הפריש לחטא אחד אינו יכול להביא הקרבן לחטא אחר וכמבואר לקמן כח. עד שיהא קרבנו לשם חטאו שאם הפריש חטאת על חלב אינו יכול להביא על הדם א"כ מאי ס"ד שהבן יהא יכול להביא הא הוי חטא אחר, ובאמת מלשון הגמ' משמע דוקא מחלב על הדם אינו יכול אבל אם אכל חלב היום ואח"כ אכל ביום אחר והפריש על יום ראשון משמע שיכול להביא הקרבן על החלב שאכל ביום שני ועי' בר"מ שגגות פ"ג הלכה ג' שכתב שהגם שבאופן זה לכתחלה לא יביא אבל בדיעבד כפר ועי' בלחם משנה

שם שהביא גרסא דלא כפר והקשה מסוגין דמוכח שכפר דאל"כ למה צריך מיעוט על בנו ועיי"ש מה שכתב.

דף כח: האיש מדיר את בנו בניזיר. ונחלקו בגמ' אם זהו הלכה למשה מסיני או מצד מצות חינוך והגם שניזירות בעצם נחשב לחוטא אבל המצוה כאן הוא מצות פרישות עיין ברא"ש [ועי' ברמב"ן ריש פ' קדושים מ"ע לקדש עצמו במותר לך, ואולי בזה מובן מה דאיתא לקמן דאשה ובתו אינן בכלל מצות חינוך והקשו מכמה מקומות ואולי קאי דוקא על מצוה זו דאולי לא נאמר רק לזכרים וכן משמע דהא הרמב"ן כתב שמה"ט עונשים הבן סורר ומורה ושם נאמר דוקא בן ולא בת אבל אינו מוכרח דעי' בסנהדרין דף ע. ועי' ברמב"ן פ' ויקהל במראות הצובאות שו"מ בקרן אורה כעין זה וצ"ב] ובשפ"א כתב דהחינוך הוא ללמדו לקיים דיבורו, ועי' בתוד"ה האיש מדיר את בנו בניזיר שני מהלכים בזה או שאומר האב יהא בני נזיר ויתחילו מנין הימים מיד אפילו אין הבן יודע שאביו הדירו בניזירו וזהו לכאו' להך מהלך דהוי הלכה דהא אם הטעם הוא מצד חינוך אז לכאו' בודאי צריך הבן לידע מזה, אבל אם נימא דהוי הלכה אז עולה אפילו אין הבן יודע בכלל שזהו נזיר, והגם דלכאו' יש לעיין היאך עולה למנין ל' יום אם אינו יודע ואינו מתנהג בקדושת נזירות, ועי' בפתחי תשובה סי' קצו' לענין ז' נקיים אם עולה אם אינה סופרת, אבל להך מ"ד דהוי הלכה באמת אינו התנהגות של הבן אלא זהו נזירות של האב וכן מבואר בלשון הר"מ פ"ב הל' יג' וחייב האב לנהוג בו כל דקדוקי נזירות וממילא אינו תלוי בידיעת הבן, ובמהלך ב' כתבו דמדיר בנו היינו שמצוה לבנו שיאמר הריני נזיר וזהו לכאו' להך צד דהוי מצד מצות חינוך, ועי' בתוס' שהביאו דברי התוספתא שאם הדיר את בנו בניזיר והביא שני שערות מבטלות את הנזירות [והגם שאין נזירות פחות מל' יום יחול הנזירות עד שני שערות דהוי כמו אשה שמפר לה בעלה או אם מקבל נזירות ומת קודם ל' יום מכיון שבשעת קבלה היה לל' יום וכמו כן הכא הוי עכשיו ברשות האב לעולם ואם מביא שני שערות הוי הפקעה] ואם נימא שהוא מצד מצות חינוך אז ניחא דלאחר שיצא מדין חינוך אז נפקע הנזירות אבל אם נימא שזהו מצד הלכה צ"ב דהא אינו יוצא מרשות האב מה"ת בשני שערות לענין שום דבר וצ"ל דההלכה ניתן רק בזמן שאינו יכול לעשות נזירות בעצמו וכן מבואר בהמשך הסוגיא ולפ"ז אם מופלא סמוך לאיש מה"ת אז יפקע הנזירות במופלא סמוך לאיש וכן מבואר בתוס' לקמן ל. ד"ה הניחא.

דף כט. מקיש נקיבה לזכר. והיינו שהגמ' מקיש דכמו בזכר בספק עבירה מביא אשם תלוי ונאכל כמו כן בקרבן יולדת אם הוי ספק מביאה חטאת העוף על הספק ויהא נאכל והברייתא אומר דלא אם אמרת באשם דהוי רק איסור אחד חולין בעזרה אבל בעוף הוי שני איסורים ומזה מייתי הגמ' ראייה דחולין בעזרה הוי דאורייתא, ומשמע מזה שכל אשם תלוי וחטאת עוף הוי הקדש על הספק ועל הצד שאינו מחויב נשאר חולין ואעפ"כ התורה התירה לאכול, וזהו חידוש גדול דבפשטות אשם תלוי הוי ודאי קרבן שבאה על הספק, והגמ' מדחה דלעולם חולין בעזרה הוי רק דרבנן ומן הדין היה צריך להיות נאכל ומה שאינו נאכל אינו אלא מדרבנן אלא דבאשם דאינו נראה אלא כאיסור אחד התירו חולין בעזרה וכאן נראה כשני איסורין לא התירו, אבל התוס' וכן הרא"ש כתבו דאפילו אם נימא

דיש שחיטה לעוף מן התורה וחולין בעזרה דאורייתא מה"ת שניהם נאכלים ומה שחטאת העוף אינו נאכל אינו אלא רק מדרבנן, ולפ"ז מוכח לכאור' שאין הפשט שהוי קרבן על הספק אלא דמכח ספק התורה חייבו אותו בקרבן ודאי ומן הדין היה נאכל ורק מדרבנן אסור, אבל אעפ"כ מצינו דיש חילוק גדול ביניהם דבאשם תלוי אם נודע אח"כ שחטא צריך להביא חטאת דהאשם היה רק להגן מן היסורים עד שמביא קרבן אבל בחטאת העוף אם נודע אח"כ שמחויבת להביא אין צריכה להביא אחרת והגם שהוקשו אהדדי צ"ל דבאשם בודאי אינו יכול לצאת כשנודע לו מכיון שזהו קרבן אחר משא"כ בחטאת העוף שזהו אותו קרבן יצא ועי' בכריתות כג: מ"ח תנאים בזה ובחת"ס בכתובות טו. מה שחילק בין אשם תלוי לחטאת העוף והאחרונים האריכו בזה וכתבתי רק להעיר.

דף ל: בכור ופשוט. ועי' בתוס' שכתבו שהגם ששני פשוטים חולקים אבל לא הוי כירושה ממש דליטול פי שנים וצ"ב כוונתם, ואולי ע"ד דאיתא ברש"י ביבמות דף סב. שהגם שגוי יורש אביו אבל ליכא דין פי שנים וכן כל דיני ירושה, וא"כ אולי הגם שניתן הלכה שיוורשים מביאים קרבן אביהם אבל אינו בכלל פרשה של נחלות דיטול פי שנים אלא זהו דין ירושה מצד ההלכה, וברא"ש כתב שכיון שהקדיש המעות אינו למצוי אצלו וממילא אינו נוטל פי שנים, והנה בהמשך הגמ' איתא שאפילו את"ל דנוטל פי שנים בהקדש מאי והתוס' לומדים שתלוי באיזה לשון אמר וצ"ב בזה, אבל במפרש כתב שאפילו אם נוטל פי שנים במעות אבל לאחר שהקריבו הקרבן וזוכים משולחן גבוה הבשר אולי מזה לא יתן פי שנים, ומוכח מזה שהגם שהבכור הוא בעל הקרבן אבל חילוק הבשר אינו תלוי למי הקרבן עולה לרצון, ונחלקו בזה האחרונים במי שהפריש קרבן בעד חבירו מי זוכה בבשר בעל הקרבן או המתכפר ועי' בב"ק דף יג: ובקצות סי' תי' ובמלואי החושן.

דף לא. דילפי' תחלת הקדש מסף הקדש מה תמורה אפי' בטעות. ולקמן בעמוד ב' איתא דב"ש הביאו ראיה ממעשר בהמה דחל בטעות ועי' בתוס' לקמן מה שכתבו בזה, והנה מה שילפי' מתמורה וממעשר לכאור' היה אפשר לבאר עפ"י מה דאיתא בקידושין דף נ. דבמעשר בהמה ליכא הך כללא דכל שאינו בזה אחר זה אינו בבת אחת מכיון שחל אפילו בטעות כשקרא תשיעי עשירי והאחרונים ביארו שזהו סימן שאין האדם עושה החלות אלא דהחלות חל ממילא כשאדם אומר או מעביר העשירי וכלשון המשנה השבט מקדשו [ועי' בתוס' בכורות ט.] ולפ"ז אפשר לומר שזהו הטעם דליכא דין טעות שרק חלות שהאדם עושה שייך דין טעות אבל כאן כשאומר מילת הקדש אז ההקדש חל ממילא וממילא ליכא דין טעות [ועי' בקו"ש ביצה נט' ובאפיקי ים סי' מג' שדנו שאולי לא מהני שאלה במעשר בהמה מכיון שחל ממילא ואין הוא העושה החלות] ובזה מובן חילוקו של אביי אם אומר שור שיצא מביתי יהא קדוש או דאומר שור שייצא מביתי יהא הקדש והגמ' מדמה לאומר שהתמורה יחול בחצות שאינו חל מקודם, והיינו דרק היכן שאמר דיבור שבזה חל ההקדש אז חל ההקדש ממילא ואפילו בטעות אבל כשנותן זמן אימת לחול אז כל זמן שלא הגיע הזמן עדיין ליכא בכלל דיבור של קודש וכמו כן כשאומר שור שייצא אז הוי כקובע זמן אימת יחול הקדש ואם לא יצא השחור אז הוי כלא הגיע הזמן וכן משמע במפרש, וזהו גם כוונת התוס' למה שנשאל לחכם והתירו מודה ב"ש וכתבו שנשאל ע"י שהחכם אומר לו

שלא אמר לשון טוב שאפשר לחול בו ההקדש וכיון שאין כאן דיבור של הקדש לא שייך שיחול ועי' בתוס' רעק"א.

תמצית מסכת נזיר / הרב אהרן פוטולסקי, גני איילון לוד

תמצית נזיר פרק ג'

זמן תגלחת הנזיר ובדיני נזיר שנטמא וטמא שנזר

מפתח הסוגיות

באיזה יום מגלח הנזיר (ט"ז, סוגיא זו עיקרה בדפים ה' - ו')

קיבל נזירות בבית הקברות (ט"ז ב' - י"ח א')

נטמא וחזר ונטמא (י"ח, י"ט א' יצא ונכנס)

נזירה שנטמאה והפר בעלה (י"ט א', ויש גם בדף כ"ב א' [עיי"ש בתוס' ובפירוש הרא"ש])

בדעת ר"א שלסתור בעינן "ימים הראשונים" (י"ט)

עשה נזירותו בחוץ לארץ (י"ט ב' - כ')

סתירה בעדים אבל יש צד השווה (כ')

*

תמצית נזיר פרק שלישי

דף ט"ז זמן תגלחת הנזיר, תגלחת נזיר טמא, וקיבל נזירות בבית הקברות

משניות א' - ד': משנה א': מי שאמר הריני נזיר, מגלח יום שלשים ואחד. ואם גלח ליום שלשים, יצא. הריני נזיר שלשים יום, אם גלח ליום שלשים לא יצא:

• משנה ב': מי שנזר שתי נזירות, מגלח את הראשונה יום שלשים ואחד, ואת השנייה יום שלשים ואחד. ואם גלח את הראשונה יום שלשים, מגלח את השנייה יום שלשים. ואם גלח יום שלשים חסר אחד, יצא. וזו עדות העיד רבי פפיס וכו'.

• משנה ג': מי שאמר הריני נזיר, נטמא יום שלשים, סותר את הכל. רבי אליעזר אומר, אינו סותר אלא שבעה. הריני נזיר שלשים יום, נטמא יום שלשים, סותר את הכל:

• משנה ד': הריני נזיר מאה יום, נטמא יום מאה, סותר את הכל. רבי אליעזר אומר, אינו סותר אלא שלשים. נטמא יום מאה ואחד, סותר שלשים יום. רבי אליעזר אומר, אינו סותר אלא שבעה:

עמוד ב'

• סבר רבי אליעזר נטמא ביום מלאת סותר שלושים, ונטמא אחר מלאת אינו סותר אלא שבעה.

• כולה מתני' כדשקיל וטרי בדף ה' ו' אליבא דבר פדא ורב מתנא.

סוגיית קיבל נזירות בבית הקברות

• משנה ה': מי שנזר והוא בבית הקברות, אפלו היה שם שלשים יום, אין עולין לו מן המניין ואינו מביא קרבן טמאה.

- יצא ונכנס, עולין לו מן המנין ומביא קרבן טמאה. רבי אליעזר אומר, לא בו ביום, שנאמר והימים הראשנים יפלו, עד שיהיו לו ימים ראשונים:
- ר' יוחנן: נזר בבית הקברות נזירות חלה עליו. מיתלא תליא וקיימא כיון דמשכחא טהרה חיילא. מ"מ כל זמן לא נטהר יש עליו דיני נזיר טמא ומצווה בכל דיני הנזיר
- ר"ל: אין נזירות חלה עליו. אי הדר ואמר חיילא עליה ואי לא לא. (תוס' מ"מ מהדר בקל עיי"ש)

• ב' ראיות לר"י שנדחו.

- דף י"ז המשך מ"מ במחלוקת ותיובתא דר"ל. אם נזיר בעי שהיה. טמא שנזר אי בעי תגלחת
- איתיביה רבי יוחנן, טמא שנזר שביעי שלו עולה לו למנין, ואם לא חיילא אמאי עולה לו מן המנין. אדחי ריש לקיש.
 - אמר מר בר רב אשי מיחל לכו"ע חיילא, רבי יוחנן סבר כיון דחיילא לקי ור"ל סבר לא לקי אטומאה כיון שפטור מקרבנותיו.
 - ג' ראיות לרבי יוחנן ב' אידחו (א. מתני'. ב. מטמא שנזר ונטמא סופג ארבעים) ובראיה שלישית איתותב ר"ל.
 - בעי רבא אי נזיר בעי שהיה בבית הקברות למלקות. אי התרו בו לא לנזור, ודאי לוקה.

עמוד ב'

- האיבעיא שפרעו תחת נזיר מעזיבה בבית הקברות, ולא איפשיט.
- בעי רב אשי טמא שנזר אי בעי תגלחת.
- ג' ראיות שאידחו, ובדף י"ח א' איפשיט (ראיות שנדחו: א. ממתניתין. ב. אין בין טמא שנזר לנזיר טהור. ג. ברייתא דמניין שימי חילוטו אין עולין למניין).

דף י"ח דיני נזר בקבר, נטמא וחזר ונטמא

- פשיט מברייתא דנזר בקבר לא בעי תגלחת ולא בעי ציפורים.
- נטמא וחזר ונטמא - נזיר שנטמא ממתי מתחילה נזירות טהרה ומתחייב שוב בקרבן על טומאה
- שיטה א' - רבי: נזיר טהור שנטמא אין שביעי שלו עולה לו מן המנין דאין נזירות טהרה חלה אלא עד שמיני (שעה הראויה לקרבן).
- שיטה ב' - רבי יוסי בר' יהודה: נזירות טהרה חלה כבר משביעי.
- תנן, נזיר שנטמא טומאות הרבה אינו מביא אלא קרבן אחד. אמר רב חסדא, ר' יוסי בר' יהודה היא ומשכחת לה כשנטמא בשביעי וחזר ונטמא בשביעי, דלרבי כה"ג כולו טומאה אריכתא.
- רבי דרש: "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש" והדר "וקדש את ראשו".

- **רבי יוסי ברבי יהודה דרש:** יתור של "ביום ההוא", ורבי דריש ליה אע"פ שלא הביא קרבנותיו.
- **עמוד ב'**
- **ורב חסדא לוקמה כרבי בנטמא בליל שמיני,** מדלא פירשה כן **לימא קסבר לילה לאו מחוסר זמן הוא,** ויצא לשעה הראויה לקרבן וחייב שתיים.
- **אמר רב אדא בר אהבה,** הא בהא תליא, אם לילה מחוסר זמן נזירות טהרה חלה רק בבוקר, ואם לילה אינו מחוסר זמן נזירות טהרה חלה מליל שמיני וחייב קרבן שני.
- **שיטה ג' - רבי אליעזר:** נטמא בשמיני וחזר ונטמא בשמיני מביא קרבן על כל אחד ואחד.
- **שמתחיל ומונה מיד דברי ר' אליעזר.** (לתוס' ס"ל כריבר"י אלא שבעינן "ימים הראשונים. אך הגר"א מגיה כאן רבי). "ביום ההוא" אע"פ שלא הביא קרבנותיו.
- **שיטה ד' - חכמים:** קרבן אחד על הכל עד שיביא חטאתו.
- **אבל אשמו אינו מעכב,** "ההוא אע"פ שלא הביא אשמו"
- **שיטה ה' - ר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה:** כשם שחטאתו עיכבתו כן אשמו מעכבו.
- **"ההוא" אע"פ שלא הביא עולתו,** ורבנן - עולה לא בעי מיעוטא דורון בעלמא הוא (ור"י - עולת העוף דנזיר הוי כפרה).
- **טעמייהו דרבנן:** "והזיר לה" את ימי נזרו והביא כבש בן שנתו לאשם" והזיר והביא אע"פ שלא הביא הזיר. ורבי ישמעאל - והזיר כיון שהביא.
- **דף י"ט נזירה שנטמאה והפר בעלה,** יצא ונכנס אפילו בו ביום, בדעת ר"א שבעינן "ימים הראשונים"
- **אשה שנדרה בנזיר ונטמאה ואח"כ הפר לה בעלה,** מביאה חטאת העוף ואינה מביאה עולת העוף.
- **אמר רב חסדא ר' ישמעאל היא דעולת העוף דנזיר לכפרה,** קסבר בעל מיעקר עקר וכרבי אלעזר הקפר דכל נזיר חוטא הוא.
- **נזר בבית הקברות,** יצא ונכנס עולין לו מן המנין - אמר שמואל מיירי שיצא והזה וטבל בשביעי ונטהר ונכנס בו ביום. ורבותא שאף שיום זה שאין לו לא תחילה ולא סוף בטהרה, עולה למניין.
- **ר"א אומר דין נזיר שנטמא,** אינו בנטמא ביום הראשון, "והימים הראשונים יפלו" עד שיהיו ימים ראשונים.
- **עמוד ב'**

- אמר עולא לא אמר רבי אליעזר אלא בטמא שנזר אבל בנזיר טהור שנטמא אפילו יום אחד סותר. אמר רבא מ"ט דר"א אמר קרא " כי טמא נזרו" משום דבטומאה נזר.
 - איתותב עולא מברייתא דאביי.
 - בעי רב פפא, ימים אלו, שנגמר הראשון והתחיל השני (ואין יום שלם) או שהסתיים השני והתחיל השלישי (דיום השני יום שלם). א"ל רבא, יפלו כתיב ואין צריך ימים שלמים. עביד צריכותא לדרשא דבעינן גם ריבוי ד"ימים" וריבוי ד"יפלו".
 - **משנה ו'**: מי שִׁנְזַר נְזִירוֹת הַרְבֵּה וְהִשְׁלִים אֶת נְזִירוֹתוֹ, וְאַחַר כֵּן בָּא לְאֶרֶץ, בֵּית שְׂמַאי אוֹמְרִים, נְזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים, נְזִיר בַּתְּחִלָּה. מַעֲשֵׂה בְּהִילְנֵי הַמִּלְכָּה, שֶׁהֵלֵךְ בָּנָה לְמִלְחָמָה, וְאָמְרָה, אִם יָבֵא בְּנֵי מִן הַמִּלְחָמָה בְּשָׁלוֹם אֶהְיָ נְזִירָה שְׁבַע שָׁנִים, וּבָא בְּנָה מִן הַמִּלְחָמָה, וְהִיתָה נְזִירָה שְׁבַע שָׁנִים. וּבְסוֹף שְׁבַע שָׁנִים עָלְתָה לְאֶרֶץ, וְהוֹרוּהָ בֵּית הַלֵּל שֶׁתְּהֵא נְזִירָה עוֹד שְׁבַע שָׁנִים אַחֲרוֹת. וּבְסוֹף שְׁבַע שָׁנִים נְטִמְאָתָה, וְנִמְצְאָתָה נְזִירָה עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, לֹא הִיתָה נְזִירָה אֲלָא אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה:
 - לימא בהא קמיפלגי דבית שמאי סברי ארץ העמים משום גושה בלבד גזרו עליה וקילא, ובית הלל סברי משום אורא גזרו עליה (בתוס' י"ג איפכא).
- דף כ' עשה נזירותו בחוץ לארץ (המשך) , סתירה בעדים אבל יש צד השווה**
- לא דכולי עלמא משום גושה גזרו עליה וב"ש קנסו רק בשיעור של סתם נזירות, וב"ה ס"ל שקנסו כל הנזירות.
 - שיטת ר"י במעשה הילני המלכה, איבעיא להו ס"ל שנטמאת ואליבא דב"ש דלא קנסו כל הנזירות, או דלמא בשלא נטמאת ואליבא דב"ה.
 - פשיט דאם בשנטמאת וכשיטת ב"ש, הוי י"ד שנה ושלשים יום.
 - מוכיח עוד שר"י לא ס"ל שנטמאה ביום אחרון, משום דר"י ס"ל נטמא ביום מלאת תן לו תורת נזיר.
 - סתירה בעדים אבל יש צד השווה ששניהם מודים
- משנה ז'**: מי שִׁהָיוּ שְׁתֵּי כֶּתִי עֵדִים מְעִידוֹת אוֹתוֹ, אֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנְזַר שְׁתֵּים, וְאֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנְזַר חֲמֵשׁ, בֵּית שְׂמַאי אוֹמְרִים, נְחַלְקָה הָעֵדוֹת וְאֵין כָּאֵן נְזִירוֹת. וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים, יֵשׁ בְּכֻלָּל חֲמֵשׁ שְׁתֵּים, שִׁיְהֵא נְזִיר שְׁתֵּים:
- מתני' דלא כרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא, דאומר דבזה לכו"ע יש בכלל חמש שנים.
 - על מה נחלקו על כת אחת אחד אומר שנים ואחד אומר חמש, שב"ש אומרים נחלקה עדותן ובה"א יש בכלל חמש שנים.
 - אמר רב הכל מודים במונה דמכחישים.
 - א"ל רב חמא לרב חסדא מאי קאמר אילימא אחד אומר חמש ולא שנים ואחד אומר שנים ולא חמש הא קא מכחשי אהדדי.

• עמוד ב'

- אלא אחד אומר אחת ושתיים ואחד אומר שלש ארבע חמש, הא למה לי השתא יש לומר חמירתא (אמר רב) קילתא לא אמר.
- אמרי במערבא אין הכחשה במונה.

פרק ג' - ענייני הדפים

זמן תגלחת הנזיר, תגלחת נזיר טמא, וקיבל נזירות בבית הקברות (דף ט"ז).
המשך מ"מ במחלוקת ור"ל איתותב, אם נזיר בעי שהיה, טמא שנזר אי בעי תגלחת (דף י"ז).

נזר בקבר לא בעי תגלחת, נטמא וחזר ונטמא (דף י"ח).
נזירה שנטמאה והפר בעלה, נטהר ונטמא בו ביום מ"מ עולה מן המניין, ביאור דעת ר"א שבעינן "ימים הראשונים" (דף י"ט).

עשה נזירותו בחוץ לארץ, סתירה בעדים אבל יש צד השווה ששניהם מודים (דף כ').

*

לתגובות: 1234daf.daf@gmail.com

סיפור

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

פרק ד' - "הדשא של השכן לא ירוק יותר"

תקציר של הפרק האחרון

דודי מגיע לישיבה אחרי האירוע האחרון ומגלה לדעת שהחברים בטוחים שהתארס במז"ט, החברים מתחילים לרקוד איתו כחתן אמיתי, דודי חש שעומד להתעלף לאחר שההמולה פגה מתחילים הבחורים לחקור אותו עם איזו משפחה הוא התארס, דודי נאלץ להודות על האמת שלא מיניה ולא מקצתיה, הוא רק נסע לצפון ושמוליק תרגם את זה בטעות לסגירת שידוך, הבחורים בסתר לבם לועגים לו על שנתן אפילו רמז לשמוליק, בעניינים כאלו כל עוד לא סוגרים עניין אין אפילו רמז כל שהוא.

טובה הירשברג מתקשרת להתנצל על האירוע המצער היא מספרת לו כי אביה הוא ניצול שואה שניצל ברגע האחרון מתאי הגזים לאחר השואה הקים את ביתו מחדש וחי בעוני עד שהגיעו השילומים, הוא זכה לקבל פיצוי גדול מאד על הלאמת המפעלים של אביו בלודז' וכך הפך להיות עשיר מופלג ביום אחד, הוא לא היה מוכן נפדית לכך ומאותו יום הפך לפראנואיד כל מי שמסה להתקרב אליו חשוד כאדם שמנסה להשתלט על רכושו. היא ביקשה שאביו ינסה ליצור קשר עם אביה כדי לנסות לעורר את השידוך מחדש, דודי אמר שינסה, אבל דעת אביו ואמו כולו אותו לדחות את ההצעה בשל הקושי לחיות עם אדם כזה.

דודי שבור מאותו יום מאד הוא בא לבקש שיחת עידוד מהמשגיח רבי הלל שפירא, הלה מנחם אותו ופתוח בפניו את סתרי לבו, הוא מגלה לו שעזב שידוך תיכף לאחר האירוסין בשל טעות שעשה ומאותו יום היה על המדף כחמש שנים, המניות שלו ירדו פלאים בשל היותו שידוך עזוב עד שלבסוף מצא את זיווגו שידוך עזוב כמוהו, הוא החליט להניח את כל העבר בצד ובנה את עצמו מחדש ובס"ד זכה לבנים וחתנים מעולים.

הוא מציע לדודי להתחזק ולא להיכנס למצב של משבר שרק יהרוס את עתידו. דודי מתעורר ומקוה לחזור מעתה שוב למצבו הקודם.

*

למרות הדברים המיוחדים של המשגיח שנאמרו לדודי, הדברים לא הופנמו לעומק הלב. "מ'ידעת עד והשבותך אל לבבך" המרחק רב מאד, כרחוק השמים מן הארץ" אמרו מגדולי בעלי המוסר ז"ל, גם שיעור מיוחד אין בכוחו לשנות טבעים, דודי חש בעומק הלב דכדוך עמוק, הוא מתקרב כבר לשנתו ה-24 ועדיין אינו רואה צל של 'שידוך בר הכי' שמתקרב לבית, הוא בא מדי ערב שבת לבקר בבית, הוא לא מסוגל לעצור בעד לשונו מלשאול את השאלה הנדושה.

"מאמא מה המצב?" והאמא החכמה עונה לו בקוד... סולם יעקב.

דודי מבין היטב את משמעות התשובה, והנה... עולים ויורדים"

כלומר שידוכים עולים ויורדים באותו הקצב, אמא גב' ברוריה אינה מוכנה לוותר במילימטר מהעקרונות שקבעה, אפילו שהבן כבר עומד לחוג את שנתו ה-24, היא רוצה שיקבל אשה דוגמתה.

היא הציבה את עצמה כרף הצלחה מיוחד, מה אבא זכה לאחר 6 שנים של שידוכים לאחת המיוחדת במין האנושי (ויגבה לבו חיובי) היא אחזה שזו 'שמינית שבשמינית' שמותר לאשת תלמיד חכם, שהרי אשתו כגופו ומה הוא הותר בו, אף היא עזרתו בקודש מותרת בקב מועט זה שרק מיטיב ומועיל, שכן אינו מקנה את מידת הגאווה אלא מונע להיות 'שפל ברך בפני כל אחד' מידה שאינה רצויה רק לאלו שיודעים להתנהג בה בלי שיינזקו חלילה.

דודי לא לוחץ, אף הוא מסכים שלא כדאי לגשת לכל שידוך שמציעים, עדיין לא הלבינו שערות ראשו, בינתיים הוא עושה 'שטייגען' עצום בישיבה, הוא כבר לומד שני סדרים עם שמוליק לויין בגלל שהשיעור שלו התפרק לחלוטין, מתוך 32 בחורים נותרו שלושה.

השלישי הוא מולי כהן שעדיין לא התחיל בשל היותו מחונן במום כפול שמונע ממנו לגשת לשידוך. גיבנת של שתי אחיות שמחפשות את העילוי של הדור הקודם, פלוס גמגום קל שמפריע לו לשוחח בחופשיות. הוא יושב עצוב כל היום ולא מסכים ללמוד בחברותא עם איש, את עצבותו הוא פורק בהתבודדות מוחלטת מהחברה האנושית.

הלימוד שלהם בדרך כלל הוא בלי הפסקות, מלבד אירועים שחייבים לפרוק אותם כדי שלא יעיקו על הלב. הפעם הגיעו תורו של שמוליק לויין לספר.

אחה"צ אחד הוא בא להיכל הישיבה כולו סר וזעף, צער הגלות המתמשכת מונחת על פניו, בימים האחרונים הגיע למקוטעין ודעתו הייתה פזורה לחלוטין, דודי נזהר לא לחטט, הוא ידע שנושא השידוכים פעמים הוא מורסה מוגלתית (אפצס) קשה, עדיף לא לזהם את הידיים העדינות שלו בחיטוט לא רצוי, ברם שמוליק מבקש ממנו ללכת עמו לעזרת הנשים שם אין להם מאזינים, לאחר שווידאו שאין כל סקרן בשטח, פתח שמוליק את סגור לבו.

"דודי אני חייב התנצלות בפניך על שגרמתי לך לפני חודשיים וחצי בושה עצומה, לא עמדתי בפני יצר הפטפט, כשאמרת לי שאתה נוסע עם הורייך לצפון הייתי בטוח שאתה מתארס, קמתי ועשיתי מעשה, קניתי שתי חפיסות סיגריות וחילקתי במקומך לחברים, היית כל כך שמח בשמחתך שאתה עומד להתארס, למרות שלא אמרת לי על כך מילה ברורה, אבל הבנתי כי הודעתך הפתאומית מבשרת כי מצפון תיפתח... רק לא ידעתי שזה סיר נפוח ותו לא. כנראה שנענשתי על כך בכפליים.

פעמיים נפגשתי עם הצעות שהורידו אותי מדעתי, אני לא מאמין כי אני שמוליק שנחשב לבר דעת ומבין בכל נושא, נופל בכאלו מהמורות כמו ילדון נבער.

נפתח בראשונה, אמי שתחי' היא ילידת ארה"ב, עד סמוך לשנת בת מצווה התגוררה בברוקלין שבניו יורק, לפתע הגיעה הצעה לסבי ז"ל לכהן כמשגיח בישיבה חדשה באזור בני ברק, סבי ראה בזה שליחות חשובה ועלה לארץ, את אמי שלח לבית ספר מקומי בכיתה מיוחדת של דוברות אנגלית, לאחר מיכן למדה בסמינר בירושלים והתגוררה בבית דודתה ע"ה, לימים נעשתה דודה זו השדכנית שלה, היא הציעה את הבן של השכנים שלה כחתן לאמי, זהו אבי שיחי'.

למרות שאמי ניתקה כביכול קשר עם ארה"ב, הייתה לה חברה אחת טובה שלא הפסיקה מלהתכתב עמה, גם לאחר ששתיהן נישאו, לא ניתק הקשר, מדי שבועיים שלושה הייתה מגיעה מעטפה גדולה מלאה בתמונות וציורים [כציירת חובבנית גרידא] מלבד שלושה ארבעה דפים גדושים מלפנים ומאחור באנגלית מסולסלת, לאמי היה קשר זה חשוב מאד, היא גם הייתה מרימה אליה טלפון מדי חודש ומשוחחת עמה כחצי שעה, לא ידעתי שלאמי יש חלום כמוס, להשתדך עם חברתה, היא גלגלה בשקט במשך שנתיים את השידוך מאחורי גבי וחיכתה בסבלנות להזדמנות שהאמא והבת תבואנה לארץ לביקור.

מרגע שהן הגיעו, נעשה לי גיהינום, מערכת משומנת של לחצים של אמי כי אני חייב להיפגש עם הבת שנחשבת למוצלחת ביותר בסמינר בו למדה בארה"ב, היא נחשבת גם לבעלבוסטע (עקרת בית) מעולה, אני אצטרך אמנם להתגורר בארה"ב, אבל רק לחמש שנים, אחרי כן אוכל לשוב לארץ.

הטיפ המרכזי, מדובר במשפחה בעלת נכסים רבים, יש ברשותם כמה דירות להשכרה בארץ ובחו"ל, מלבד בית חרושת לטקסטיל, הם השתדכו עם משפחות מאד עשירות, כבוד גדול יהיה לנו אם נשתדך עמם.

אמרתי לאמי כי אני לא רוצה בשום פנים ואופן בחורה אמריקאית, יש לנו מנטליות שונה לחלוטין, אני גם לא יודע לדבר באנגלית מלבד מילים ספורות, אבא דיבר עם אמא באידיש ובעברית, מילה אחת באנגלית לא נשמעה בבית, חוץ מהשיחות שהיו לה עם כמה חברות ששמרה עמן על קשר, מעולם לא ניסיתי לדבר אנגלית ומה הטעם להדביק שני סגנונות חיים שונים למקום אחד, הרי זה דומה למרכיב כלאיים שלא יצלח כלל.

אולם כוח הנגיעה סנוור את עיני אמי, לפתע גיליתי אמא שונה לחלוטין משהכרתי, אוזניה היו אטומות הרמטית, כל דברי נפלו ארצה, בלי שיקלטו במקום הנכון, דיברתי עם אבי שיחי' וגיליתי לדאבוני שהוא משתף עמה פעולה, אבי סבר שמשום שלום בית עדיף להוריד פרופיל, לא ידעתי מה עושים? הלכתי להתייעץ עם רב חשוב שהכיר אותי והלה אמר לי:

"שמוליק, אתה הרי לא חי בדור של פעם, בו לא הייתה דעת הזוג הצעיר קובעת, מה אכפת לך להיפגש עם המוצעת. והיה...אם תראה שיש איזו התאמה, אז תבדוק לעומק, אולי זהו שידוכך. אם תראה שזה לא מתאים, זכותך המלאה [על פי ההלכה] לומר להורייך שיחיו "אין לבי חפץ" אני בטוח שברגע שהורייך יראו שעשית מאמץ כנה הם יניחו לך לנפשך.

הם בעצמם מבינים שברגע שאתה סבור שהשידוך לא מתאים אינך חייב לשמוע להם חייך קודמים, מאידך קיימת מצוות כיבוד אב ואם שמצווים אותך לבדוק את הנושא, לכן אסור לך לסרב בלי סיבה. העצה שלי, תיפגש עם המדוברת ואז נפתרה הבעיה של מצוות כיבוד אב ואם, הלכת לנסות וגילית שהיא לא מתאימה לך, כך יצאת ידי חובתך בשלימות."

דבריו נפלו על אוזן קשבת, באתי לאמי ואמרתי לה שאני מוכן להיפגש. מי שראה את פניה הזורחות לא ראה זריחה מימיו. פשוט קניתי עוה"ב ברגע אחד, עוד באותו יום הרימה טלפון חגיגי לחברתה כי אפשר להיפגש למחר בערב בבני ברק.

נסעתי למקום ונפגשתי עם המדוברת שהתברר שאינה מדברת, בתחילה חשבתי שהיא חרשת אילמת מלידה, היא ישבה רועדת וסמוקת פנים משך כעשר דקות בלי לפצות פה, מתברר שהבחורה הייתה נבוכה לא פחות ממני מהפגישה, היא לא ידעה כמעט מילה אחת בעברית, אידיש היא גמגמה בקושי, גם אני לא שלטתי בה ברמת ניהול שיחה, אנגלית אני לא יודע בכלל, מה שיכולנו לעשות זה היה רק בפנטומימה.

איזו תקשורת אפשר כבר לנהל בחיים? לא הצלחתי לרדת לדעת אמי, מה ראתה להדביק שני אלמים למשך חיים שלמים?! האם אצטרך כל החיים לאלתר מילים, עד שלא אדע את השפה ברמה סבירה?

אחרי עשר דקות שתיקה מעיקה פתחה הבחורה בשיח מגמגם מלא טעויות, היא ניסתה כל מילה ששמעה בעברית לדחוף, בין אם היה לזה קשר ובין אם לא. אני כמעט נשפכתי מצחוק, אבל חמלתי על דמה של הבחורה שלא ישפך, לכן כלאתי את גלי הצחוק בלבי, אבל אם היו אנשים מסתכלים מהצד היו חושבים כי שני אלמים נפגשו לשיחה.

לאחר שלושת רבעי שעה של עינוי, קמתי מהכסא מראה על מחוגי השעון כרומוז לה על השעה המאוחרת, נדמה לי שגם היא נשמה לרווחה, גם לה לא היה קל עם פגישה כזו משונה. שתי חיות משונות שאולצו לשהות יחד כדי להשביע את רצון האחרים.

יצאתי מבית המארחים כשבטני כואבת מרוב לחץ של גלי צחוק שצריך הייתי לכבוש בקרבי משך שעה כה ארוכה. כשבאתי לבית אמרתי לאמי כי שידוך יותר משונה מזה לא פגשתי, עדיף להוריד כבר עתה בצורה מכובדת לפני שמסתבכים, עליה לחפש את המילים הנכונות, לא לפגוע בחברתה, אבל עליה להבין כי אין בינינו רמת קשר מינימלית, אי אפשר לנהל בית כאשר שני בני הזוג לא יכולים לנהל אפילו שיחה בסיסית.

הייתי בטוח שדברי יתקבלו בהבנה, אך לתדהמתי הרבה גיליתי שאמי לא מנסה להבין, היא הייתה כל כך מסונוורת מהשידוך עד שההיגיון ניטל ממנה. היו לה מספר הצעות, ללמוד קורס מהיר באנגלית, ישנם שיעורים שנותנים לאדם את הבסיס לדבר אנגלית ברמה סבירה, היא הייתה בטוחה שעם ראש כשלי אתפוס את השפה במהירות, כפי שהיא למדה את העברית במהירות שיא, חודשיים בלבד.

אמרתי לאמי כי אין לי כל עניין לחיות עם בחורה אמריקאית בשל המנטליות השונה, אף אם הייתה מדברת עברית צחה, גם אז לא הייתי כל כך מעוניין בכך, בפרט לעבור לארה"ב

ממנה סלדתי עוד מהביקור החטוף שעשיתי בימי ילדותי. ביקשתי מאמי שתרפה ממני ותאמר את ה'לא' כבר עתה, לפני שהעסק יסתבך וילך.

אמי הפצירה בי מאד עד שנכנעתי, אמרתי לעצמי זו פגישה אחרונה, אחרי כן אומר לה שזה לא בא בחשבון, באתי לפגישה מדוכדך כולי, לא ידעתי מה אעשה איתה משך שעה ארוכה.

הפעם המוצעת הפתיעה אותי לחלוטין, היא עשתה שיעורי בית חזקים מאד, היא שיננה הרבה מילים שימושיות מאד והצליחה לנהל שיחה מלאה בטעויות, אבל יותר מובנת.

בלבי פנימה צחקתי על הניסיונות חסרי הטעם, הקליק המינימלי לא נוצר. הייתה לי הסתייגות נוספת שעד עתה לא עמדתי עליה, בשל חוסר התקשורת, עתה שבעיה זו נפתרה חלקית, התחלתי להשים לב לפרט נוסף מפריע לי מאד, האיפור שלה היה כבד מאד, עד שלא ידעתי מי עומד מאחורי המסכה.

לא ידעתי שלבחורה אמריקאית זה טבעי, כך הנוהג במקום, אבל לי זה הפריע מאד.

אמרתי לעצמי, מהיכי תיתי לצבוע את המראה החיצוני? הרי כל המטרה לראות את המדוברת כדי שלא תתגנה עליו אחר כך, לפיכך אומרת הגמ' בקידושין שאסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה, כלומר כמות שהיא, אבל אם שמים לה איפור כבד אין עניין לראותה, כי לא אדע באמת איך היא תראה בלא זה, אפשר לדמיין כל דבר, כמו כן יש לחוש מי יודע מה מסתירים, שהרי באיפור מסתירים את כל הפגמים.

כשחזרתי מהפגישה אמרתי לאמי שכדאי לרדת מהשידוך סופית, עשיתי תנועת ביטול מוחלטת כדי שתבין את עומק הסלידה שיש לי.

אמי כמעט זעמה עלי, עמל של שנתיים הולך לטמיון, היא לא שיערה איזה עקשן אני, לא שייפאלע כנוע.

"מה אתה מחפש פגמים מתחת לאדמה? כל אלו שבוררים נותרים בלא כלום, גם לי היו הרבה השגות בעת שנפגשתי עם אבא שיחי, אבל התייעצתי עם רבנים חשובים שפקחו את עיני שאין שלימות, צריכים לדעת איך להתפשר והקב"ה עושה את שלו.

אמרתי לאמי שקשה לי לעשות את השידוך, אם אין לי כל עניין בו, איזה טעם יהיה לשידוך אם אלך עם לב חמוץ?

אלא שאמי לא ויתרה היא הכניסה את דודי, ראש כולל חשוב שהייתה לי אליו הערכה גדולה מאד, הוא לקח אותי לשיחה ושאל אותי, מה בדיוק מפריע לך? אמרתי לו את נושא האיפור, הוא שמע את דברי ולא ביטל אותם, הוא פנה אל אמי ואמר לה שדברי צודקים בתכלית, עליה לבוא לפגישה שלישית עם איפור קל ביותר, כדי שהבחור יראה את הצורה כמות שהיא, אחרת זו רמאות.

דודי הביא לה ראייה מהגמ' בב"מ שאסור לאפר עבדים ושפחות וכן כלים לפני המכירה, כדי שלא להסתיר פגמים, על אחת כמה וכמה שאסור לאפר אשה, כי מדובר בחברותא

לכל החיים ואין להקל בזה בשום פנים ואופן, מותר להשים סומק שנותן חן, אבל לא שמשנה את הצורה לחלוטין.

אמי הפעילה על חברתה את מלוא קסמיה והשפעתה, בפגישה השלישית הופיעה המוצעת עם איפור קל מאד, אז ראיתי שהייתה לה סיבה טובה להסתיר את מה שביקשה להסתיר, אני לא יכול להסביר לך זאת בדיוק, אבל תבין שזה ממש לא היה שייך, ודו"ק היטב בדבר.

החלטתי שהפעם אני כבר לא מוותר, אחרי כל כך הרבה הסתייגויות למה לסחוב את העניין? אמרתי לאמי שתאמר לצד השני שאמנם היא כלילת השלימות, אבל אין התאמה בין הצדדים, לא צריכים לפרט למה, כל המוסיף גורע. מנהג העולם דין, כשמורידים שידוך לא מסבירים 'ברחל בתך הקטנה' את החסרונות מ'פארט ווייטער (נוסעים הלאה) פנקסי השדכנים מלאים פרקים שלימים על נושא זה.

מי שראה "שבר" כשל אמי לא ראה שבר מימיו, היה זה כאילו לומר בפתאומיות שהתגרשתי רח"ל מאשת נעורי. לא הבנתי למה היא לוקחת כל כך קשה את השידוך הזה, לא קלטתי אז, כי היה לאמי חלום נעורים, להשתדך עם חברתה הטובה, אמי הייתה אמריקאית לשעבר והמנטליות הזו קרובה הייתה ללבה, היא לא קלטה שהתעריתי בחברה ישראלית ששונה לחלוטין מהאמריקאית, מלבד עוד השגות שמפריעות.

מי יחיה בסוף עם המוצעת? רק אני. אם אעשה את השידוך בעל כורחי הוא לא יחזיק מעמד כפי ששמעתי פעם מאבי פתגם יפה באידיש "וואו מי נייט דארטן טרענט זיך אופ" התרגום המילולי הפשוט קשור לעבודת חייטות, שאם תופרים יש סיכוי שהתפירה לבסוף תיפרם אם היא לא חזקה דיה, אבל יש למושג זה משמעות נוספת, היכן שכופים, העסק מתפורר מאליו.

שאלתי את אמי כמה פעמים, האם עדיף שאהיה שידוך עזוב או יותר גרוע...גרוע?

אבל לא ידעתי כמה כוח יש לאשה לשכנע, ברגע שאמי נרתמה לעניין, היא ידעה איך להחליק דברים, היא לא פסקה לדבר על קרירות או רתיעה שהן תוצר של התחלה. ישנם שידוכים רבים שלא הייתה כל משיכת הלב, הכל נוצר רק לאחר החתונה, היא לא חשה שיש לי סלידה עמוקה רק רתיעה מהשונה.

יש הבדל גדול בין רתיעה לסלידה, רתיעה זה מדבר חדש כשמתרגלים אליו הרתיעה פוסקת.

לעומת זאת סלידה זה יחס שלילי שקרוב לשנאה והוא מתגבר בהמשך, היא חשה בלבה האימהי שאין לי כל סלידה רק רתיעה ופחד, כל זה רק בהתחלה בגלל המנטליות השונה. אבל לאחר שאתארס ואתחתן כשאדע איזה בית חם אקבל, כל הרתיעה תיעלם, יש כאן חם וחמות שיהיו לי ממש כאבא ואמא, גיסים וגיסות שהם ממש כמו אחים ואחיות, היא מכירה את כל בניה ובנותיה של החברה כולל המוצעת וכולם פאר והדר, המשפחה נחשבת כאחת המשפחות הטובות בשכונת פלטבוש, לאבא יש חברה טובה, הוא מוברג

ב"חוג חתם סופר" ויושב ולומד כשש שעות בכל יום, לא אחת סיים ש"ס, הן בשיעור שנותן והן בחברותא שלומד בקביעות, יש לה אח שהוא גאון עצום וחיבר כמה חיבורים על הש"ס. הבית מושפע בעושר שלא מסנוור חלילה רק לתועלת, הצדקה שמשפחה זו מחלקת, לשם דבר ברחבי ארה"ב, אין ספור משולחים מספרים על היד הרחבה שקיבלו בעת שבאו לבית המשפחה.

סוף דבר ששיניתי את דעתי ויצאתי לפגישה רביעית, המוצעת הייתה משוכנעת שזה עומד להסתיים לטובה, אפשר היה לחוש שהיא מאושרת, כל הפגישה ניסתה לזרום בהצלחה לא רעה, לרגעים סברתי אולי בכל זאת מדובר על משפחה טובה מאד ויש עתיד טוב, אבל לבי היה כבד מאד, המנטליות שלה לא עלתה בקנה אחד עם כל מה שקיבלתי וראיתי בבית וגם סלדתי מהצורה החיצונית.

הייתי מאד מבולבל, הפגישה התקיימה הפעם לא במקום סגור אלא פתוח (לפי עצת אמי) בו הילכו עוד זוגות כמונו, שעתיים היא התמשכה אך נותרתי בבלבול עצום, הלחץ של אמי השפיע עלי לרעה, הרגשתי שאם אני עושה את השידוך זה בשבילה בלבד, חשבתי לעצמי, האם יש כזה דבר? האם את כל החיים אחיה בשביל אמא? קשה היה לי להאמין שאסתגל אליה בהמשך.

הלכתי עם לב כבד כל העת, מעולם לא חשתי לב כבד כמו הפעם, מעולם לא הייתי קרוב לסגירת שידוך כדי נגיעה, יכול להיות שעוד הערב תכריז אמי ברוב שמחה בכל שופרות המידע כי עשתה שידוך, אושרה יגיע עד לעננים, אבל אני אהיה שקוע בעומק האדמה, איך מפגישים בבית אחד, פורים עם תשעה באב?!

עד שמשמים נפתרה הבעיה בצורה שמעולם לא עלתה על דעתי, בחזור הייתי אמור ללוות אותה עד לבית המלון בו הם מתארחים, עלינו לאוטובוס ושילמתי עבורי בלבד, לא ידעתי כלל אלמנטרי ביותר, שאפילו שעדיין אין קשר שידוכין, בנוהג שבעולם הבחור משלם את הנסיעה של הצד השני, לא רק בארה"ב, הייתי תמים ביותר, מעולם לא נסעתי עם איזו מוצעת ולא קיבלתי הדרכה על כך, המוצעת שהייתה אמריקאית ברור היה לה ששילמתי עבורה, היא עלתה בתמימות והתיישבה על מקומה בלי לפנות אל הנהג.

לפתע נשמעה צעקה גסה מכיוון הנהג: "אני מבקש מזו שעלתה ולא שילמה שתבוא ותשלם".

האמריקאית לא נרמזה, מהיכן תבין שמתכוונים אליה, הנהג קרא מספר פעמים בקולי קולות, אבקש ממי שעלתה לאוטובוס לבוא לשלם. ועדיין היא יושבת בשיא השלווה.

עד שפקע סבלנותו של הנהג, הוא ניגש אליה וצעק עליה כאילו היא קרימינלית (פושעת) "גב' יקרה, אפשר לדעת איזה חינוך קיבלת? מותר לרמות חברת אוטובוס, לעלות ולא לשלם?!"

כשקלטה שהכוונה אליה, נהייתה מזועזעת כולה, היא החלה לבכות על הבושה שעברה, עד שהנהג ריחם עליה ועזב אותה. היא צלצלה בפעמון וביקשה לרדת, היא ירדה באמצע

הנסיעה כשאינ לה אפילו מושג איך תגיע לבית המלון. אם היה לי שכל הייתי יורד אחריה ומנסה לתקן את מה שנותר, אלא שגם אני הייתי בהלם מהתגובה המהירה שלה, בטרם קיבלתי את השכל, זו הנהג ממקומו והמשיך את המסלול.

אין צורך להלאות אותך מה היה בהמשך, החברה של אמי ניתקה עמה כל קשר, כל הטלפונים של אמי נענו בטריקה נזעמת, תוך יומיים היא חזרה לארה"ב כולה מלאת כעס. אמי צעקה עלי על כך שביישתי בת ישראל כשרה, היא הייתה בטוחה שעשיתי זאת במתכוון, כדי שהיא תאמר את הלא, כמה שהכחשתי לא עזר.

כל זה היה לפני חודש ימים, אני חייב לומר לך שהייתי שבר כלי, רק בישיבה הצלחתי למצוא את המקום, הלימוד שלך איתי נתן לי את החיות, ראיתי איך אתה שקוע בעומק הסוגיא וממש קנאתי בך.

החלטתי להתארס מה שיותר מהר, כדי לברוח משוק השידוכין, דבר זה הזדמן לי אמש, דודה שלי באה לפני שבוע והציעה לאמי הצעה שאי אפשר לסרב לה, בחורה מרחובות שבאה ממשפחה טובה מאד, היא עשתה את כל הבירורים עליה, כל המורות והחברות הפליגו בשבחה שהיא גאון במתמטיקה, ממש איינשטיין עם תעודת מורה, היא גם מאד צחקנית ומשרה אוירה טובה סביבתה, דודתי הייתה סבורה שזו הצעה טובה בשבילי, אמי לא אמרה דבר, היה איזה סוג קצר זמני בינינו, לאבי כבר לא היה כוח עם הנושא, הוא רמוז לי קצרות שלצאת לפגישה אחת לא סוף העולם.

הפגישה נקבעה בבית דודתי, נסעתי לשם אתמול, דודתי יצאה מגדרה כדי להשרות אוירה טובה, היא העמידה בר שלם על השולחן, כל סוגי המאפים והמשקאות, כאילו היינו בשמחה משפחתית.

כשהגעתי למקום, היא כבר ישבה וכססה ציפורניים, מבטה נעוץ היה בבר, ניכר היה עליה שהוא מצא חן בעיניה מאד.

לאחר פתיחה קצרה שאלה אותי אם היא יכולה לקחת את אחד המאפים הם נראים עשויים טוב ויש עניין לעשות ברכת מזונות, אמרתי לה שאין ספק שכן, הרי דודתי הניחה את הכל כדי שניתן יהיה לומר ברכה, הבחורה לא התבלבלה ועשתה את כל הלכות "מגע" א"ש" ניכר היה עליה שהיא בקיאה בהלכה ובאכילה, וכך בין גריסה לגירסא העבירה את משנתה הסדורה "טוב לי ט' קבין של חברתי מקב חרובים של ביתי".

הפלא הגדול של פרשת מקץ התקיים בה "ולא נודע כי באו אל קרבה" אם הייתי מציע לה בר נוסף אף הוא היה הופך לגל של קליפות, היא ערבבה לעצמה קוקטיילים מכל המשקאות כנראה שהיא מבינה בזה היטב, אין לי מושג איך יכולה הייתה להכיל את הכל ולהישאר רעבה, כאילו לא נגעה בדבר מאכל זה שבוע ימים.

כיון שכן הבנתי שאם אשתדך עמה אצטרך ל"גל של זהובים" ולא אהפוך ל"גל של חרובים" כדי לתחזק את הבית.

כיון שנגמרה סעודת האמנים בלי לדבר על שום נושא בעולם, אמרתי לה כל טוב, היא ענתה באדישות רבה, ערב טוב גם לך, מעניין שלא ביקשה פגישה נוספת לסיבוב חינמי נוסף.

נסעתי לביתי בלי לפצות את הפה, הייתה זו הפגישה הראשונה שלי בה לא הוזקתי לדבר רק לענות אמן.

דודתי שנכנסה לחדר לאחר יציאתי החפוזה פגשה את המדוברת גומרת את הפיסטוק האחרון ומנקרת בין השיניים עם מקלון, כדי להוציא את כל השאריות שלא זכו לתיקון.

היא אפילו לא הרימה טלפון לשאול את חוות דעתי, היא הייתה בושה ברעיון המטורף, אבי לא שאל אותי על פני הזועפות, הוא הבין את התשובה, אמי אפילו לא טרחה לדבר עמי, הקצר עדיין היה בתוקף.

אתה הראשון שמקבל תגובה ממני על מה שקרה". סיים שמוליק את ההרצאה הארוכה. לראשונה השתפך שמוליק בשיחה ארוכה כששני אוזניים קשובות לכל הגיג שיוצא מפיו. עיניו הלטושות של דודי העידו כאלף עדים שעתה הבין שהצרות אינן נחלתו הבלעדית, יש לו שותף הגון שיודע להעביר חוויות סוערות ומגוחכות לא פחות.

לאחר ששמוליק סיים, היה חייב לומר לו אילו דברי השתתפות בגורלו.

הוא טפח על שכמו של שמוליק חברו ואמר לו: אענה לך לפי הסדר.

"במקרה הראשון נראה לי, שנס גדול קרה לך, לא היית מחזיק איתה מעמד זמן רב, הסלידה שלך היא עמוקה ביותר ופשוט שלא יכולת לחיות כך אפילו שבוע שלם, לא הייתה לך תמיכה בארץ רחוקה, אם היית מנסה לרטון, הם היו עושים בך ככל העולה על רוחם.

למרות זאת יש לי ביקורת קשה עליך, על זה שלא התעדכנת בנושא כל כך פשוט, שניכם הגעתם למקום רחוק, בהלוך שניכם הגעתם בנפרד, אבל בחזור היית צריך לחשוב מה יהיה איתה.

היא הרי לא מכירה את ירושלים, אם לא הייתם עולים באותו אוטובוס ניחא, כפי שבשלושת הפגישות הקודמות כל אחד הגיע בנפרד, יכולת להיפטר כי חשבת כי בחזור היא תממן את העלות של הנסיעה, דבר זה מקובל והגיוני.

אבל ברגע שליווית אותה, זה ממש לא מנומס, היה עליך להפעיל את ההיגיון או לשאול הדרכה לפני כן את הוריק.

הערה שניה יש לי, ברגע שראית שהנהג מתחיל לזעוק היה עליך להתבזות ולגשת לשלם עבורה ולא להניח לה להתבזות פעם אחר הפעם, הפעם אין לי מילה, רק לומר עליך שאתה "בהמה כשרה" עם כל הסימנים.

אבל למרות הכל, טוב שזה קרה כי בדרך אחרת לא היית נחלץ מהצרה הזאת, ברגע ששני הצדדים חוץ ממך להוטים לסגור את השידוך, אין דבר בעולם שיכול לעצור, רק הבורא יתברך, כנראה שהשידוך לא נועד לך משמים, לא הייתה לך ברירה במקרה כזה

רק ליצור פיצוץ אטומי, על כך אומר שעליך לברך מדי פעם שאתה עובר במקום "ברוך שעשה לי נס במקום הזה".
הפנצ'ר המבעית הזה גאל אותך מאסון כבד, למרות שאסור היה לך לעשות זאת. להבא עליך מאד להיזהר לא לעשות טעויות כאלו.
ועל המקרה השני אומר בקצרה. לכל הפחות כל ההוצאות היו על הדודה מלבד הוצאות הנסיעות".

סיפור / מתוך מדור 'שימו לב אל הנשמה' באספקלריא הנוכחי

האוצר מתחת לתנור

הרבי ר' שמחה בונים מפרשיסחא זצוק"ל, היה מספר לחסידים שבאו אליו לראשונה את הסיפור המפורסם על 'אייזיק ר' יעקל'ס מקראקא'. למרות שהסיפור ידוע ומוכר, סבורני שמצוה לחזור עליו שוב ושוב, כי המסר הטמון בו חזק ביותר ורלוונטי לכל אחד מאתנו.

בעיר 'קראקא' קיים עד ימינו בית כנסת מפורסם בשם "ר' יעקל'ס שול" או "אייזיק'ס שול". מעשייה מפורסמת מתהלכת סביב שמו ובנייתו של בית כנסת זה, וכך היא...

אייזיק, בנו של ר' יעקל, היה עני ואביון וגר בדירה דלוחה, אפילו כמה פרוטות בכדי לקנות שברי זרדים להסיק בהם את התנור העתיק שעמד באמצע הבית - לא היו בידו. באחד הלילות חלם, כי על יד הגשר הגדול החוצה את קראקא, מתחת לרבדי האדמה, חבוי אוצר גדול. מיודענו האמין בחלום ועשה את הדרך הארוכה עד למקום. כאשר הגיע לשם פנה לעבר שפת הנהר, הגיע עד סמוך לגשר, אבל לא יכול היה להתחיל במלאכתו... חייל עמד שם ושמר על הגשר, ואייזיק פחד לעורר את תשומת לבו למעשה כה תמוה - חפירה בלתי מוסברת למרגלות הגשר.

בצר לו הסתובב לו אייזיק אנה ואנה, תר אחר שעת הכושר בה לא יהיה החייל מרוכז מספיק בכדי להבחין במעשיו, ואולם החייל קלט אותו... תכף ניגש אליו ודרש לדעת מפני מה נצפה הוא כבר מספר שעות בחוסר מעש סביב הגשר, שמא זומם הוא משהו?

לאייזיק כבר לא היה הרבה מה להפסיד, והוא החליט לספר לחייל על חלומו. כשמוע החייל את דבריו פרץ בצחוק רם וקרא לעברו של אייזיק: "גם אני חלמתי חלום דומה, חלמתי כי בכפר פלוני מתגורר יהודי בשם אייזיק בנו של יעקל, ומתחת לתנור שבאמצע ביתו, ישנו אוצר גדול! האם נראה לך שאלך לחפש את הבית ואת האוצר?! חזור לביתך והתנער מהר מן החלום ההזוי!".

אך שמע אייזיק את דברי החייל, נרעש כהלום רעם. הוא מיהר לביתו ופירק את התנור העתיק, ואכן... מתחת לתנור גילה אוצר אדיר ממדים.

בבת אחת הפך אייזיק לעשיר מופלג, ובהמשך אף בנה בקראקא בית כנסת גדול, וקרא שמו 'ר' יעקל'ס שול' על שם אביו.

*

עד כאן הסיפור. אם הוא מסופר כמעשה שהיה ואם כמשל, מכל מקום המסר שבו חד וברור:

לפעמים נדמה לנו כי מצבנו העגום הנו חסר תקווה... אנחנו חייבים פתרון מבחוח, איזו פריצת דרך לצאת מהמבוך שנתקענו בו. ומה אנו עושים בסיטואציה כזו? מחפשים!...

מחפשים פה ומחפשים שם, אבל עלינו לדעת כי הפתרון האמיתי נמצא דווקא אצלנו עצמנו! אין צורך להרחיק נדוד, וגם אין תועלת בכך, שכן בתוך הערפל, בתוך הנוף השחור שלנו, כאן מתחת להר, מתחת לגיגית - שם האלוקים!